

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL
SCIENCES
DEPARTMENT OF ECONOMIC & REGIONAL DEVELOPMENT**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ
ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ**

**ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΞΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ (1981-2015)
ΧΡΟΝΙΕΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΤΟΥ

ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής
Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου ως μέρος των απαιτήσεων για την
απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στα Εφαρμοσμένα Οικονομικά
και Διοίκηση

Αθήνα, Ιανουάριος 2017

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL
SCIENCES
DEPARTMENT OF ECONOMIC & REGIONAL DEVELOPMENT**

**MASTER PROGRAMME IN APPLIED ECONOMICS AND
MANAGEMENT**

**THE GREEK EXPORT PATTERN (1981-2015)
CHRONIC INEFFICIENCIES AND DEVELOPMENT
PROSPECTS**

by

NOMIKOS PANAGIOTIS

Master Thesis submitted to the Department of Economic and Regional Development
of the Panteion University in partial fulfillment of the requirements for the degree of
Master of Applied Economics and Management

Athens, January 2017

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την οικογένεια μου και ιδιαίτερος τους γονείς μου Σπύρο και Θηρεσία για την υποστήριξη και την κατανόηση τους.

Το ελληνικό εξαγωγικό πρότυπο (1981-2015)

Χρόνιες ανεπάρκειες και προοπτικές εξέλιξης

Περίληψη

Η οικονομική δραστηριότητα μιας χώρας και η ανταγωνιστικότητά της ως προς το διεθνές εμπόριο είναι δύο πολύ σημαντικοί παράγοντες που ορίζουν το επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων της. Ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων όπου ακραία γεγονότα επιδρούν αρνητικά στη διαμόρφωση των συνθηκών λειτουργίας μιας οικονομίας και κατ' επέκταση της κοινωνίας, η αναγνώριση των δυνατοτήτων και γενικότερα των δυνατών σημείων μιας χώρας κρίνεται επιτακτική.

Το φαινόμενο αυτό έγινε ακόμα πιο ορατό με την πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση η οποία δημιούργησε την κρίση χρέους στην Ελλάδα και βύθισε την ελληνική οικονομία στην ύφεση. Έτσι, επισημάνθηκε με τον πιο εμφατικό τρόπο η ανάγκη της ελληνικής οικονομίας να ενισχύσει την παραγωγικότητα της και την εξαγωγική της δραστηριότητα με σκοπό να βγει από αυτό το οικονομικό αδιέξοδο.

Αναλυτικότερα, το διαχρονικό έλλειμμα μεταξύ εξαγωγών και εισαγωγών της ελληνικής οικονομίας τις τελευταίες δεκαετίες, επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο με την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία το 2008. Δηλαδή, η κρίση χρέους ανέδειξε το μείζον πρόβλημα της μη παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών στον Ελλαδικό χώρο. Ως αποτέλεσμα, οι περισσότερες μεγάλες ελληνικές βιομηχανίες άρχισαν να διευρύνουν τις εξαγωγικές τους δραστηριότητες στις διεθνείς αγορές καθώς αντιλήφθηκαν ότι η βιωσιμότητα και η επέκταση των επιχειρήσεων τους είναι άμεσα συνυφασμένες με την εξαγωγική τους δραστηριότητα.

Γίνεται ξεκάθαρο πλέον, ότι οι ελληνικές εξαγωγές θα αποτελέσουν την κινητήρια δύναμη για την ενίσχυση της ελληνικής επιχειρηματικότητας και γενικότερα της ελληνικής οικονομίας με στόχο την έξοδο από την χρηματοπιστωτική κρίση. Συνεπώς, οι εξαγωγές παίζουν τον πιο καθοριστικό ρόλο στην βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας. Αυτό βέβαια γίνεται ακόμη πιο σαφές μέσω της διεξοδικής ανάλυσης και παρουσίασης των στατιστικών στοιχείων και των οικονομικών μεγεθών που ακολουθούν στο κύριο μέρος της εργασίας.

Για αυτούς τους παραπάνω λόγους, εστιάζουμε σε αυτή την διπλωματική εργασία στο ελληνικό εξαγωγικό πρότυπο, στις χρόνιες ανεπάρκειες του αλλά και στις προοπτικές ανάπτυξης των ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων. Αναλυτικότερα, στο πρώτο μέρος παρουσιάζουμε τα σημαντικότερα θεωρητικά στοιχεία των εξαγωγών, τις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα μακροοικονομικά μεγέθη όπως είναι ο πληθωρισμός, η ανεργία, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κ.α. και παραθέτουμε λεπτομερώς την εξαγωγική συμπεριφορά δηλαδή τους προσδιοριστικούς παράγοντες των εξαγωγών, τα

πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά τους, τον τρόπο που επηρεάζουν την διεθνή ανταγωνιστικότητα αλλά και τον τρόπο που οι εξαγωγές επηρεάζουν την ελληνική πραγματικότητα. Τέλος, στο δεύτερο μέρος της διπλωματικής εργασίας παρουσιάζεται μια εμπειρική διερεύνηση της εξαγωγικής συμπεριφοράς μέσω οικονομετρικών προσεγγίσεων και μέσω εκτίμησης μοντέλων πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης.

Σημαντικοί Όροι: Διεθνές Εμπόριο, Υπόδειγμα Βαρύτητας, Εξαγωγές, Οι εξαγωγές στην Ελλάδα, Ανταγωνιστικότητα εξαγωγών

The Greek export pattern (1981-2015)

Chronic inefficiencies and development prospects

Abstract

The economic activity of a country and its competitiveness with respect to international trade are two very important factors defining the residents living level. Particularly in times of crisis where extreme events negatively influence the formation of an economy operating conditions and by extension of society, the identification of the opportunities and general the strengths of a country is imperative.

This phenomenon became even more visible with the recent global economic crisis which created the debt crisis in Greece and plunged the Greek economy into recession. Thus, highlighted in the most emphatic way the need for Greek economy to enhance its productivity and export activity in order to get out of this economic impasse.

Specifically, the timeless deficit between exports and imports of the Greek economy in recent decades, further aggravated by the emergence of the economic crisis in the Greek economy in 2008. That is, the debt crisis has highlighted the major problem of non-production goods and services in Greece. As a result, most large Greek industries began to expand their export activities in international markets as it understood that the sustainability and expansion of the business is directly linked to the export activity.

It becomes clear now, that Greek exports would be the driving force for strengthening Greek entrepreneurship and generally of the Greek economy in order to exit from the financial crisis. Consequently, exports play the most decisive role in the sustainability of Greek economy. This of course made even most clear by means of thorough analysis and presentation of statistical data and economic figures that follow the major part of the job.

For these reasons above, we focus in this thesis on Greek export model, chronic deficiencies and development prospects of Greek exportable products. Specifically, in the first part we present the main theoretical elements of exports, their relationships with other macroeconomic indicators such as inflation, unemployment, the current account of balance, etc. Furthermore, we provide in detail the export behavior i.e. the determinants of export factors, advantages and disadvantages, the way they affect the international competitiveness and how exports affect the Greek reality. Finally, in the second part of the thesis presents an empirical investigation of the export behavior via econometric approaches and via assessment of multiple linear regression models.

Keywords: International Trade, Gravity Model, Exports, Exports of Greece, Competitiveness of exports

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	vii
Abstract.....	ix
Κατάλογος Πινάκων.....	xiii
Κατάλογος Διαγραμμάτων	xv
Εισαγωγή	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
ΜΕΡΟΣ Ι.....	3
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ, ΟΡΙΣΜΟΙ.....	4
1.1 Ορισμός αγαθών-υπηρεσιών	4
1.2 Ορισμός εισαγωγών-εξαγωγών	5
1.3 Ορισμός ισοζυγίου πληρωμών	5
1.4 Μακροοικονομικές σχέσεις.....	6
1.4.1 Δίδυμα ελλείμματα	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	10
2.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες εξαγωγών	10
2.2 Βασικοί παράγοντες επιτυχημένων εξαγωγών.....	11
2.3 Κίνητρα Εξαγωγών.....	12
2.3.1 Ενδογενή Κίνητρα	13
2.3.2 Εξωγενή Κίνητρα.....	14
2.4 Πλεονεκτήματα-Μειονεκτήματα Εξαγωγών.....	14
2.4.1 Πλεονεκτήματα-οφέλη εξαγωγών	15
2.4.2 Μειονεκτήματα-κίνδυνοι εξαγωγών	16
2.5 Διεθνές εμπόριο και υπόδειγμα Βαρύτητας	17
2.6 Διεθνής ανταγωνιστικότητα	20
2.6.1 Διεθνής Ανταγωνιστικότητα ως προς τις τιμές και Συναλλαγματικές Ισοτιμίες	21
2.6.2 Η εξέλιξη της διεθνούς ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα σε σχέση με το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.....	25
2.6.3 Διαρθρωτική Ανταγωνιστικότητα	26
2.6.4 Ελαστικότητες και διεθνής ανταγωνιστικότητα	32
2.6.5 Ελαστικότητες και Οικονομική Ανάπτυξη.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	35
3.1 Διεθνές εμπόριο και μακροοικονομικά μεγέθη.....	35
3.2 Η εξέλιξη των ελληνικών εξαγωγών	39
3.2.1 Εμπορικό Ισοζύγιο.....	39
3.2.2 Εξαγωγές και ΑΕΠ	41

3.2.3 Γεωγραφική διάρθρωση εξαγωγών.....	43
3.2.4 Διάρθρωση εξαγωγών κατά προϊόν	45
3.2.5 Τεχνολογική ένταση εξαγωγικών προϊόντων	48
3.2.6 Εξαγωγές και Ανταγωνιστικότητα.....	50
3.3 Συγκρίσεις με άλλες χώρες	54
3.4 Υφιστάμενες ανεπάρκειες και αγκυλώσεις.....	57
3.5 Προοπτικές Ανάπτυξης.....	59
ΜΕΡΟΣ ΙΙ.....	61
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ.....	62
4.1 Διερεύνηση εξαγωγικής συμπεριφοράς μέσω οικονομετρικών προσεγγίσεων	62
4.2 Εκτίμηση μοντέλων πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης	62
Συμπεράσματα	82
Βιβλιογραφία	84

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.1:

Ποσοστό ελληνικού διεθνούς εμπορίου με τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους 18

Πίνακας 2.2:

Ονομαστική ΣΣΙ & Πραγματική ΣΣΙ Ελλάδος την περίοδο 2000-2014 23

Πίνακας 3.1:

Αξία εξαγωγών (σε χιλ. ευρώ) 41

Πίνακας 3.2:

Χώρες προέλευσης των ελληνικών εξαγωγών (% των συνολικών εξαγωγών) 45

Πίνακας 3.3:

Εξαγωγικές επιδόσεις χωρών 55

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1:	
Δείκτες ΠΣΣΙ για την Ελλάδα με βάση τους ΔΤΚ, ΔΤΠ, ΔΤΕ	23
Διάγραμμα 2.2:	
Οι ελληνικοί δείκτες ΟΣΣΙ & ΠΣΣΙ-ΔΤΚ	24
Διάγραμμα 2.3:	
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) και δείκτες ΠΣΣΙ-ΔΤΚ	26
Διάγραμμα 2.4:	
Το ποσοστό των ΞΑΕ και των Επενδύσεων σε R & D ως προς το ΑΕΠ	28
Διάγραμμα 2.5:	
Εισροές ΞΑΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ, ετήσιος μέσος όρος 2004-2012	29
Διάγραμμα 2.6:	
Απόθεμα ΞΑΕ (ως ποσοστό του ΑΕΠ)	29
Διάγραμμα 2.7:	
Απόθεμα άμεσων ξένων επενδύσεων (% ΑΕΠ)	30
Διάγραμμα 2.8:	
Εξαγωγές και απόθεμα ΞΑΕ σε εμπορεύσιμα αγαθά (ως ποσοστό του ΑΕΠ)	31
Διάγραμμα 2.9:	
Μέση εισροή ΞΑΕ πριν και μετά την ένταξη στην ΕΟΚ (% ΑΕΠ)	31
Διάγραμμα 3.1:	
Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ Ελλάδα	36
Διάγραμμα 3.2:	
Πραγματικό ΑΕΠ Ελλάδα	36
Διάγραμμα 3.3:	
Ανεργία Ελλάδα	37
Διάγραμμα 3.4:	

Πληθωρισμός Ελλάδας	38
Διάγραμμα 3.5:	
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Ελλάδας (% του ΑΕΠ)	39
Διάγραμμα 3.6:	
Εμπορικό Ισοζύγιο (σε εκατομμύρια ευρώ)	40
Διάγραμμα 3.7:	
Εξαγωγές και Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών της Ελλάδας (σε εκατομ. ευρώ)	40
Διάγραμμα 3.8:	
Εισαγωγές-Εξαγωγές προϊόντων-κατά κεφαλήν ΑΕΠ	42
Διάγραμμα 3.9:	
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (% του ΑΕΠ)	42
Διάγραμμα 3.10:	
Γεωγραφική διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών (% της συνολικής αξίας των εξαγωγών)	44
Διάγραμμα 3.11:	
Προστιθέμενη αξία εξαγωγών κατά γεωγραφικό προορισμό	44
Διάγραμμα 3.12:	
Διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών κατά προϊόν (% του συνόλου)	46
Διάγραμμα 3.13:	
Σύνθεση των βασικών προϊόντων των ελληνικών εξαγωγών (% της συνολικής αξίας των εξαγωγών)	47
Διάγραμμα 3.14:	
Προστιθέμενη αξία εξαγωγών ανά τομέα	48
Διάγραμμα 3.15:	
Σύνθεση των ελληνικών εξαγωγών βάση τεχνολογικής έντασης (% της συνολικής αξίας των εξαγωγών)	49
Διάγραμμα 3.16:	
Τεχνολογική ένταση προϊόντων χωρών του ΟΟΣΑ	49

Διάγραμμα 3.17:

Διαχρονική εξέλιξη του Δείκτη Balassa για την Ελλάδα 51

Διάγραμμα 3.18:

Τιμή εξαγωγής και μονάδα κόστους εργασίας ανταγωνιστικότητας Ελλάδας στον τομέα της μεταποίησης (1970: έτος βάσης, εποχικά διορθωμένα) 52

Διάγραμμα 3.19:

Κατάταξη ανταγωνιστικότητας των χωρών με βάση το Μοντέλο Βαρύτητας 53

Διάγραμμα 3.20

Εκτίμηση του χάσματος ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας 53

Διάγραμμα 3.21

Ανταγωνιστικότητα ελληνικών προϊόντων ανά τομέα με βάση το Μοντέλο Βαρύτητας 54

Διάγραμμα 3.22

Μέσος όρος εξαγωγών σε ποσοστό του ΑΕΠ, 1995-2012, χώρες της ΕΕ και του ΟΟΣΑ 56

Διάγραμμα 3.23

Εξαγωγές αγαθών & υπηρεσιών (σταθερές τιμές 2005/2008=100) 56

Εισαγωγή

Οι παρούσες συνθήκες της παγκόσμιας οικονομίας και ειδικότερα η ζοφερή ελληνική πραγματικότητα καθιστούν επιτακτική την ανάγκη δραστηριοποίησης των ελληνικών επιχειρήσεων σε αγορές εκτός εθνικών συνόρων. Η τρέχουσα οικονομική συγκυρία δεν αφήνει κανένα περιθώριο στις επιχειρήσεις να μένουν αμέτοχες και αποκομμένες από τον εξωτερικό κόσμο και το διεθνές εμπόριο. Λαμβάνοντας υπόψη την παρούσα δυσχερή οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα, η επιβίωση και η ανάπτυξη των ελληνικών επιχειρήσεων πλέον εξαρτάται άμεσα από την υιοθέτηση μιας κατάλληλης στρατηγικής διεθνοποίησης των προϊόντων τους. Ωστόσο, για να προβεί μια επιχείρηση στην διεθνή επέκταση των δραστηριοτήτων της οφείλει να μελετήσει λεπτομερώς τα δυνατά και αδύνατα σημεία της καθώς και τις ευκαιρίες και τις απειλές που ενέχει μια τέτοια ενέργεια. Συνεπώς, υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες, οι οποίοι αποτελούν τα κίνητρα ώθησης των επιχειρήσεων στη διεθνή δραστηριοποίηση. Τέτοια κίνητρα είναι η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου, η αύξηση των πωλήσεων-κερδών και η εμφάνιση νέων ευκαιριών σε ξένες αγορές. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένοι κίνδυνοι οι οποίοι ελλοχεύουν από μία τέτοια ενέργεια όπως είναι τα νομικά ζητήματα, η ελλιπής ενημέρωση της οικονομίας εξαγωγής και ο υψηλός ανταγωνισμός.

Αναμφισβήτητα, οι ελληνικές εξαγωγές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας και αυτό αντικατοπτρίζεται άμεσα και στο εμπορικό ισοζύγιο της οικονομίας αλλά και σε άλλους μακροοικονομικούς δείκτες αξιολόγησης όπως είναι το ΑΕΠ, ο πληθωρισμός, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και η διεθνής ανταγωνιστικότητα. Αυτό βέβαια καθίσταται σαφές μέσω και της ανάλυσης και παρουσίασης των στατιστικών στοιχείων και των οικονομικών μεγεθών που ακολουθούν στο κύριο μέρος της εργασίας καθώς η μέτρηση των συγκεκριμένων παραμέτρων βοηθά στην εκτίμηση της κατάστασης της ελληνικής οικονομίας και οδηγεί στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Ωστόσο, υπάρχουν και εμπόδια στην ανάπτυξη και εξάπλωση των ελληνικών εξαγωγών τα οποία δημιουργούνται από διάφορους παράγοντες όπως είναι οι χρονοβόρες και πολύπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες, η πολιτική αστάθεια της χώρας κυρίως τα τελευταία χρόνια αλλά και η επιφυλακτική στάση των ξένων απέναντι στα ελληνικά προϊόντα η οποία έχει δημιουργηθεί από την οικονομική κατάσταση της Ελλάδας λόγω της κρίσης χρέους. Παρόλα αυτά, υπάρχει μία σχετική ανάκαμψη των ελληνικών εξαγωγών τα τελευταία χρόνια μεσούσης της κρίσης, κυρίως λόγω των χρηματοδοτήσεων μέσω των προγραμμάτων ΕΣΠΑ της ΕΕ, της διεύρυνσης των εξαγωγικών προορισμών των ελληνικών εξαγωγών και εκτός Ευρώπης αλλά και της ανάπτυξης νέων τεχνολογικά προϊόντων, η οποία εάν συνεχιστεί θα αποφέρει σημαντικές ωφέλειες τόσο στην προώθηση των εξαγωγών όσο και στη βελτίωση του συνόλου της ελληνικής οικονομίας.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ, ΟΡΙΣΜΟΙ

1.1 Ορισμός αγαθών-υπηρεσιών

Η Οικονομική Επιστήμη μελετάει εκείνα τα αγαθά που είναι αποτέλεσμα της παραγωγικής προσπάθειας των ανθρώπων. Αυτά ονομάζονται οικονομικά αγαθά ή προϊόντα (goods) επειδή παράγονται με κάποια διαδικασία ή εμπορεύματα (services) επειδή γίνονται αντικείμενα αγοράς και πώλησης. Το κύριο χαρακτηριστικό των οικονομικών αγαθών είναι ότι βρίσκονται σε περιορισμένες ποσότητες σε σχέση με τις ανάγκες που ικανοποιούν. Επίσης, τα οικονομικά αγαθά μπορεί να ταξινομηθούν σε κατηγορίες με βάση διάφορα κριτήρια:

1. Με κριτήριο τη σύσταση και τη φυσική υπόσταση τα αγαθά μπορούν να χωριστούν σε υλικά αγαθά και άυλα αγαθά ή υπηρεσίες. Υλικά αγαθά είναι για παράδειγμα τα τρόφιμα και τα ρούχα ενώ άυλα αγαθά είναι ένα μουσικό κομμάτι ή ιατρικές υπηρεσίες. Επίσης στα άυλα αγαθά περιλαμβάνονται και διάφορες καταστάσεις ή μορφές ενέργειας, όπως η θερμότητα το χειμώνα, το φως το βράδυ κλπ.
2. Με κριτήριο τη διάρκεια και το χρόνο χρησιμοποίησής τους τα αγαθά χωρίζονται σε διαρκή και καταναλωτικά. Διαρκή είναι εκείνα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολλές φορές για τον ίδιο σκοπό χωρίς να μεταβληθεί η φυσική τους υπόσταση όπως για παράδειγμα τα ρούχα και τα αυτοκίνητα ενώ καταναλωτά αγαθά είναι εκείνα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για βραχεία χρονική περίοδο για το σκοπό που έχουν παραχθεί όπως για παράδειγμα τα τρόφιμα, η βενζίνη κ.α.
3. Με κριτήριο το σκοπό χρησιμοποίησής τους τα αγαθά χωρίζονται σε κεφαλαιουχικά και καταναλωτικά. Κεφαλαιουχικά αγαθά είναι εκείνα που χρησιμοποιούνται στη παραγωγική διαδικασία απ' την οποία παράγονται άλλα αγαθά. Για παράδειγμα, το τρακτέρ που χρησιμοποιείται στην αγροτική παραγωγή, ο αργαλειός που χρησιμοποιείται για τη παραγωγή υφάσματος ή το κτίριο ενός εργοστασίου. Γενικά, κεφαλαιουχικά αγαθά μπορούν να θεωρηθούν τα μηχανήματα, τα κτίρια, τα εργαλεία, οι δρόμοι, τα πλοία, οι σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος κ.α. Απ' την άλλη, καταναλωτικά αγαθά είναι εκείνα που χρησιμοποιούνται για την άμεση ικανοποίηση των αναγκών των ανθρώπων, δηλαδή για κατανάλωση, παραδείγματος χάριν τα πορτοκάλια, τα τσιγάρα κ.α.

Παρ' όλα αυτά υπάρχουν αγαθά που ανήκουν σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Π.χ. η σοκολάτα είναι υλικό, καταναλωτό και καταναλωτικό αγαθό ενώ το φωτοτυπικό μηχάνημα είναι υλικό διαρκές και κεφαλαιουχικό αγαθό. Επιπροσθέτως, το ίδιο αγαθό μπορεί να ανήκει σε δύο κατηγορίες, ανάλογα βέβαια με το σκοπό της χρήσης του. Δηλαδή, ένα δικό μας βιβλίο είναι καταναλωτικό αγαθό, ενώ το ίδιο

βιβλίο αν ανήκει στη βιβλιοθήκη ενός πανεπιστημίου είναι κεφαλαιουχικό αγαθό. Επίσης, το ιδιωτικό αυτοκίνητο μια οικογένειας είναι καταναλωτικό αγαθό, ενώ το ίδιο αυτοκίνητο αν ανήκει σε μία εταιρεία είναι κεφαλαιουχικό αγαθό.¹

1.2 Ορισμός εισαγωγών-εξαγωγών

Εισαγωγές (imports): Εισαγωγή ονομάζεται η διαδικασία μεταφοράς προϊόντων, εμπορευμάτων από μία ξένη χώρα σε μία άλλη όπου τα προϊόντα θα επεξεργαστούν, θα χρησιμοποιηθούν και θα πουληθούν. Αποτελούν μέρος της εγχώριας κατανάλωσης και επένδυσης. Έτσι, η δαπάνη αυτή για τις εισαγωγές δημιουργεί εισόδημα στους παραγωγούς των εισαγόμενων προϊόντων το οποίο δεν φαίνεται στον υπολογισμό του εθνικού εισοδήματος γιατί διαρρέει στο εξωτερικό. Για παράδειγμα, μία τηλεόραση που κατασκευάστηκε στην Ιαπωνία, για να πουληθεί στην Ελλάδα θα πρέπει πρώτα να εισαχθεί απ' τον Έλληνα έμπορο.

Εξαγωγές (exports): Οι εξαγωγές αποτελούν το αντίθετο των εισαγωγών και επηρεάζουν το εμπορικό ισοζύγιο. Η εξαγωγή αποτελεί την διαδικασία μεταφοράς εγχώριων προϊόντων και εμπορευμάτων προς μία ξένη χώρα όπου τα προϊόντα θα επεξεργαστούν, θα χρησιμοποιηθούν και θα πουληθούν. Αποτελούν το τμήμα του εθνικού εισοδήματος όπου εξάγεται σε άλλες χώρες για κατανάλωση ή επένδυση συνεπώς αποτελούν τμήμα της συνολικής δαπάνης και δημιουργούν εισόδημα για τους απασχολούμενους στην παραγωγική διαδικασία. Παραδείγματος χάριν, ένα αυτοκίνητο που κατασκευάστηκε στην Ιταλία, θα πρέπει να εξαχθεί στην Ελλάδα για να πωληθεί στην Ελληνική αγορά.

1.3 Ορισμός ισοζυγίου πληρωμών

Οι οικονομικές συναλλαγές μιας χώρας με τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου καταγράφονται σε έναν ειδικό λογαριασμό ο οποίος ονομάζεται ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών ή απλούστερα ισοζύγιο πληρωμών. Οι συναλλαγές αυτές αφορούν τις αγοραπωλησίες αγαθών και υπηρεσιών και την εισροή και εκροή κεφαλαίων που εμφανίζονται στο ισοζύγιο πληρωμών, το οποίο καταγράφει το σύνολο των τρεχουσών συναλλαγών με τον υπόλοιπο κόσμο σε μία δεδομένη χρονική περίοδο (συνήθως ένα έτος). Το ισοζύγιο πληρωμών παίζει σημαντικό ρόλο για την οικονομία μιας χώρας καθώς κάθε μία συναλλαγή που περιλαμβάνει επηρεάζει διάφορα μακροοικονομικά μεγέθη όπως του εθνικού εισοδήματος και της εθνικής δαπάνης.

¹ Βλ. Λιανός, Παπαβασιλείου, Χατζηανδρέου (2005)

Κατά συνέπεια, αποτελεί μία συνοπτική εικόνα των διεθνών οικονομικών σχέσεων της χώρας.²

Επίσης, το ισοζύγιο πληρωμών αποτελείται από επιμέρους κατηγορίες ισοζυγίων όπως είναι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το ισοζύγιο κεφαλαιακών μεταβιβάσεων και το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών.

Αναλυτικότερα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών περιλαμβάνει:

1. Το εμπορικό ισοζύγιο
2. Το ισοζύγιο υπηρεσιών
3. Το ισοζύγιο εισοδημάτων
4. Το ισοζύγιο μεταβιβάσεων

Το ισοζύγιο κεφαλαιακών μεταβιβάσεων περιλαμβάνει κεφαλαιακές μεταβιβάσεις από και προς το κράτος ενώ τι ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών απαρτίζεται από:

1. Τις άμεσες επενδύσεις
2. Τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου
3. Τις λοιπές επενδύσεις
4. Την μεταβολή συναλλαγματικών διαθεσίμων³

Τα επιμέρους ισοζύγια χαρακτηρίζονται ως πλεονασματικά ή ελλειμματικά. Συνεπώς, γίνεται σαφές ότι το ισοζύγιο πληρωμών μπορεί να βρίσκεται σε ισορροπία παρότι τα επιμέρους του ισοζύγια παρουσιάζουν ελλειμματική ή πλεονασματική εικόνα δεδομένου ότι οι διαφορές τους εξισώνονται μεταξύ τους.⁴

1.4 Μακροοικονομικές σχέσεις

Σε όλες τις ανεπτυγμένες οικονομίες, όπως είναι και αυτή της Ελλάδας, όλες οι οικονομικές δραστηριότητες με σκοπό την ζήτηση και προσφορά αγαθών εκφράζονται και αποτιμώνται σε χρηματικές μονάδες (κύκλωμα εισοδήματος-δαπάνης). Θα εξετάσουμε τις μακροοικονομικές σχέσεις και θα διατυπώσουμε πρώτα την μακροοικονομική ισορροπία στην απλή μορφή του εισοδηματικού κυκλώματος δηλαδή χωρίς την επιρροή εξωτερικών παραγόντων.

² Βλ. Λεβεντάκης (1995)

³ Για εκτενέστερη συζήτηση ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί το Φώτος, Π. (2003), *Η Εξέλιξη του Ισοζυγίου Πληρωμών στην Ελλάδα*, (Κεφάλαιο 2) Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

⁴ Βλ. Λιανός, Μπένος (1998)

Στην απλή μορφή του υποδείγματος, η παραγωγή των προϊόντων (αγαθών και υπηρεσιών) (Y) πραγματοποιείται από τις επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τους εκάστοτε συντελεστές παραγωγής. Οι επιχειρήσεις αυτές παράγουν είτε καταναλωτικά αγαθά είτε κεφαλαιουχικά. Στα πρώτα η δαπάνη του εισοδήματος ονομάζεται κατανάλωση (C) ενώ στα δεύτερα επένδυση (I). Επίσης, οι ιδιοκτήτες των συντελεστών παραγωγής, τα λεγόμενα «νοικοκυριά», εισπράττουν εισόδημα (Y) για τις υπηρεσίες που παρέχουν στις επιχειρήσεις να παράγουν τα προϊόντα και αυτό το εισόδημα είτε το καταναλώνουν για αγορά αγαθών ή υπηρεσιών (C) είτε το αποταμιεύουν για μελλοντική χρήση (S).⁵

Συνεπώς, καταλήγουμε σε δύο σχέσεις του κυκλώματος εισοδήματος-δαπάνης:

Σχηματισμός του εισοδήματος $Y=C+I$

Διάθεση του εισοδήματος $Y=C+S$

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι για να επιτευχθεί μακροοικονομική ισορροπία πρέπει οι επενδύσεις να ισούται με τις αποταμιεύσεις $I=S$.

Όπως τονίζει ο Λώλος (2012)

η αποταμίευση προέρχεται από τις “πλεονασματικές μονάδες”, συνήθως τα νοικοκυριά, ενώ η ζήτηση πόρων για επενδύσεις προέρχεται από τις “ελλειμματικές μονάδες”, συνήθως τις επιχειρήσεις.

Έτσι, δημιουργείται ένα πρόβλημα στη διαμόρφωση της μακροοικονομικής ισορροπίας δεδομένου ότι οι επενδυτές δε συμπίπτουν με τους αποταμιευτές.

Το πρόβλημα αυτό έρχεται να αντιμετωπίσει η λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος το οποίο “φέρνει σε επαφή” τις πλεονασματικές με τις ελλειμματικές μονάδες και έτσι επιτυγχάνεται η ισορροπία $S = I$, δηλαδή εξισορροπείται η προσφορά με τη ζήτηση αποταμιευτικών πόρων... σελ(2).

Στη συνέχεια, θα αναπτύξουμε την ταυτότητα του εθνικού εισοδήματος σε ανοικτή οικονομία όπως είναι και η περίπτωση της Ελλάδας στην οποία περιλαμβάνονται ο δημόσιος τομέας και οι εξωτερικές συναλλαγές και επιρροές.

Γνωρίζουμε ότι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) είναι η συνολική αξία αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μία οικονομία για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο (συνήθως ένα έτος). Όπως έχουμε αναφέρει και προηγουμένως το σύνολο της παραγωγής αυτής (Y), αγοράζεται από τα νοικοκυριά (C), από τις επιχειρήσεις (I) και από το κράτος (G). Αυτές οι ενέργειες αφορούν την καταναλωτική, την επενδυτική και τη δημόσια δαπάνη αντίστοιχα. Όταν σε αυτή την οικονομία όμως, έχουμε και εξωτερικές συναλλαγές αυτό σημαίνει ότι ένα μέρος του

⁵ Για ευρύτερη παρουσίαση των μακροοικονομικών σχέσεων προτείνεται το Κορλίρας, Π. (2000). *Νομισματική Θεωρία*. Αθήνα: Μπένος

συνολικού προϊόντος που παράγεται αγοράζεται από κατοίκους του εξωτερικού δηλαδή εξάγεται. Απ' την άλλη πάλι, ένα μέρος της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών πηγαίνει σε προϊόντα που παράγονται στο εξωτερικό δηλαδή εισάγεται. Έτσι, έχουμε τις εξαγωγές (X) και τις εισαγωγές (M). Συνεπώς, υπολογίζοντας το ύψος της συνολικής παραγωγής μιας χώρας θα πρέπει να προσθέσουμε το σύνολο της δαπάνης από τους ξένους κατοίκους για την αγορά εγχώριων αγαθών και υπηρεσιών και να αφαιρέσουμε το σύνολο της δαπάνης που αντιστοιχεί σε προϊόντα του εξωτερικού.⁶ Σύμφωνα με όλα αυτά καταλήγουμε στην ταυτότητα:

$$Y=C+I+G+X-M \quad (1.1)$$

Όπου Y=Εθνικό Εισόδημα, C=Ιδιωτική Κατανάλωση, I=Επενδύσεις, G=Κρατικές Δαπάνες, X=Εξαγωγές και M= Εισαγωγές. Οι καθαρές εξαγωγές (NX) ή αλλιώς εμπορικό ισοζύγιο, αποτελούν την διαφορά μεταξύ εξαγωγών (X) – εισαγωγών (M) και μπορούν να γραφούν ως εξής:

$$NX=X-M \quad (1.2)$$

Άρα σύμφωνα με την ταυτότητα (1) και την εξίσωση (2) έχουμε τα εξής:

$$NX=Y-(C+I+G) \quad (1.3)$$

Όπου το Y αποτελεί την εγχώρια παραγωγή και το (C+I+G) αποτελεί την εγχώρια δαπάνη.

1.4.1 Δίδυμα ελλείμματα

Μία ενδεχόμενη αύξηση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού θα έχει ως αποτέλεσμα αύξηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το αντίστροφο. Η υπόθεση αυτή είναι γνωστή ως υπόθεση των διδύμων ελλειμμάτων. Η έννοια έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών σύμφωνα με έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος (2010) δεν είναι κατ' ανάγκη αρνητικό φαινόμενο για μια χώρα με οικονομική ανάπτυξη. Για παράδειγμα, αν η χώρα με τους πόρους που θα δανειστεί θα δημιουργήσει κερδοφόρες επενδύσεις που θα της αποφέρει μεγάλα κέρδη στο μέλλον τότε θα επωφεληθεί από έναν ενδεχόμενο δανεισμό. Αν όμως το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών χρησιμοποιηθεί για την αύξηση της κατανάλωσης τότε θα είναι δύσκολη η αποπληρωμή του χρέους στο μέλλον.

Σύμφωνα επίσης με τον Δριτσάκη (2013), με την θεωρία των «διδύμων ελλειμμάτων» δηλαδή δημοσιονομικών ελλειμμάτων και ελλειμμάτων τρεχουσών συναλλαγών τα πρώτα προκαλούν τα δεύτερα και αντίστροφα. Για να αναπτύξουμε την υπόθεση αυτή θα παραθέσουμε την ταυτότητα του εθνικού εισοδήματος στην ανοικτή οικονομία όπως είναι της Ελλάδας:

⁶ Βλ. Παπάζογλου (2014)

$$Y=C+I+G+X-M \quad (1.1)$$

Όπως φαίνεται και από πάνω καταλήγουμε στη παρακάτω σχέση:

$$NX=Y-(C+I+G) \quad (1.3)$$

Από τη σχέση (1.3) καταλήγουμε σε 3 συμπεράσματα:

1. Αν $Y > C+I+G \Rightarrow NX > 0$ έχουμε πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.
2. Αν $Y < C+I+G \Rightarrow NX < 0$ έχουμε έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.
3. Αν $Y = C+I+G \Rightarrow NX = 0$ έχουμε ισορροπία.

Στη συνέχεια αν στη ταυτότητα (1.1) προσθέσουμε και αφαιρέσουμε τους φόρους T θα καταλήξουμε στη σχέση αποταμίευσης-επένδυσης. Πράγματι από την (1.1) έχουμε:

$$Y=C+I+G+T-T+NX \Rightarrow NX=Y-C-I-G-T+T \Rightarrow NX=(Y-T-C) + (T-G)-I \Rightarrow$$

$$NX=S_{id} + S_{δημ}-I \Rightarrow NX=S-I \quad (1.4)$$

Όταν $S > I \Rightarrow NX > 0$ έχουμε πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Όταν $S < I \Rightarrow NX < 0$ έχουμε έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Αναλύοντας τη σχέση (1.4) συμπεραίνουμε ότι σε μία ανοικτή οικονομία όπως είναι αυτή της Ελλάδας η αποταμίευση θα ισούται με τις επενδύσεις και τις καθαρές εξαγωγές ($S=I+NX$) γιατί κάθε χώρα αναζητά κεφάλαια για επενδύσεις τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο για να αυξήσει το εθνικό της εισόδημα. Έτσι, η αποταμίευση S μπορεί να χωριστεί σε 2 βασικές κατηγορίες, την ιδιωτική (S_{id}) και τη δημόσια ($S_{δημ}$) αποταμίευση, όπου $S_{id}=Y-T-C$ και $S_{δημ}=T-G$. Το εισόδημα μείον τους φόρους ($Y-T$) αποτελούν το διαθέσιμο εισόδημα. Το διαθέσιμο εισόδημα μείον την κατανάλωση ($Y-T-C$) αποτελούν την ιδιωτική αποταμίευση S_{id} . Επίσης, οι φόροι T (έσοδα κράτους) μείον τις κρατικές δαπάνες G (έξοδα κράτους) αποτελούν τη δημόσια αποταμίευση $S_{δημ}$ και αντιστρόφως αποτελούν το δημόσιο έλλειμμα του προϋπολογισμού.

Από τις σχέσεις $S_{id}=Y-T-C$ και $NX=Y-(C+I+G)$ παίρνουμε τα εξής: $S_{id}=NX+I+G-T$
 $\Rightarrow NX=S_{id}-I-(G-T) \Rightarrow NX=S_{id}-I-BD \quad (1.5)$

Συμπερασματικά, από τη σχέση (1.5) το δημόσιο έλλειμμα του προϋπολογισμού (BD) ορίζεται από τη διαφορά $G-T$ και έχει αρνητικό πρόσημο. Κατά τον Κένυς (1964), μία αύξηση του δημόσιου ελλείμματος του προϋπολογισμού θα επιφέρει αύξηση στο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών με τις ιδιωτικές αποταμιεύσεις και επενδύσεις να παραμένουν σταθερές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

2.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες εξαγωγών

Οι εξαγωγές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι στην ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας ως προς τις διεθνείς αγορές και το διεθνές εμπόριο. Συνεπώς, διέπονται από ορισμένους παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν τον βαθμό στον οποίο μια χώρα εξάγει αποτελεσματικά και μαζικά τα προϊόντα της στο εξωτερικό. Αυτοί οι παράγοντες είναι μεταξύ άλλων:

- Οι προτιμήσεις των καταναλωτών για εγχώρια και εισαγόμενα αγαθά.
- Οι τιμές των εγχωρίων και εισαγόμενων αγαθών
- Τα εγχώρια εισοδήματα και τα εισοδήματα εξωτερικού
- Οι τιμές συναλλάγματος
- Το κόστος μεταφοράς από χώρα σε χώρα
- Οι κυβερνητικές πολιτικές που επηρεάζουν το διεθνές εμπόριο
- Το μέγεθος (της οικονομίας) μια χώρας⁷

Εκτός όμως από αυτούς τους παράγοντες υπάρχουν και ορισμένοι άλλοι που δείχνουν να επηρεάζουν την εξαγωγική δραστηριότητα των οικονομιών των χωρών αυτών που εμπλέκονται στο διεθνές εμπόριο. Αυτοί είναι οι εξής:

1. Η απόσταση. Καθώς όσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση τόσο μεγαλύτερο είναι το κόστος μεταφοράς και κατά συνέπεια και το κόστος του εμπορίου. Η γεωγραφική θέση των συναλλασσόμενων χωρών και η απόσταση μεταξύ τους δυσχεραίνει την προσπάθεια για εξαγωγική δραστηριότητα
2. Η κουλτούρα. Δύο χώρες με παρόμοια κουλτούρα (ήθη, έθιμα, ιστορία) έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν μεταξύ τους οικονομικούς δεσμούς.
3. Η γεωγραφία. Το έδαφος κάθε χώρας παίζει σημαντικό ρόλο στο μέγεθος των εξαγωγών της, καθώς χώρες με λιμάνια και έλλειψη βουνών αυξάνουν τις εξαγωγικές τους δραστηριότητες διεθνώς ενώ ορεινές χώρες χωρίς πρόσβαση στη θάλασσα αντιμετωπίζουν υψηλότερα κόστη και δυσκολίες στις εξαγωγικές τους επιδόσεις.
4. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις. Είναι οι επιχειρήσεις που βρίσκονται διάσπαρτες ανά τον κόσμο και εμπορεύονται διάφορα αγαθά μεταξύ τους.
5. Τα σύνορα. Το πέρασμα από χώρα σε χώρα μπορεί να ενέχει διάφορους περιορισμούς και αυξημένα κόστη τα οποία μειώνουν την εξαγωγική δραστηριότητα καθώς η ύπαρξη συνόρων τις περισσότερες φορές σημαίνει διαφορετικές γλώσσες, υποδομές, νομοταπίες, νομίματα. Όλα αυτά τα

⁷ Βλ. Αλογοσκούφης (2013)

εμπόδια αυξάνουν τα κόστη του εμπορίου άρα και των εξαγωγών της εκάστοτε χώρας.⁸

2.2 Βασικοί παράγοντες επιτυχημένων εξαγωγών

Όπως έχουμε προαναφέρει και στο 2.1, οι εξαγωγές αποτελούν ίσως τον κυριότερο παράγοντα της ελληνικής οικονομίας για την οικονομική της μεγέθυνση και ανάπτυξη. Κατ' επέκταση αποτελούν την κυριότερη πηγή εσόδων τα οποία είναι απαραίτητα για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής-οικονομικής κρίσης και του δημόσιου χρέους που μαστιίζει τη χώρα από το 2008 και μετά. Συνεπώς, η ελληνική κυβέρνηση σε συνεργασία με τις ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να εστιάσουν στο θέμα της εξαγωγικής δραστηριότητας πιο διεξοδικά και μεθοδικά.

Σύμφωνα με τον Παπαβασιλείου (2009) αυτό θα επιτευχθεί με την εξέταση και εφαρμογή των παρακάτω παραγόντων:

- Συλλογή πληροφοριών και ότι άλλο χρειάζεται για την αγορά και τους αγοραστές-καταναλωτές που την απαρτίζουν. Αποτελεί την πρώτη ενέργεια των επιχειρήσεων για τη λήψη σημαντικών αποφάσεων βάσει της έρευνας που γίνεται μέσω του μάρκετινγκ. Έπειτα καθορίζονται οι στόχοι σχετικά με τις εξαγωγές, οι οποίοι στόχοι θα πρέπει να είναι ξεκάθαροι, τεκμηριωμένοι και απολύτως κατανοητοί στα ανώτερα στελέχη των επιχειρήσεων.
- Αποτελεσματική διαφοροποίηση του προϊόντος της επιχείρησης από τους ανταγωνιστές. Θα πρέπει δηλαδή οι εξαγωγείς να παρακινήσουν τους δυνητικούς πελάτες να προτιμήσουν το δικό τους προϊόν. Ως εκ τούτου, οι επιχειρήσεις είναι αναγκαίο να διαφοροποιήσουν το προϊόν τους έναντι των ανταγωνιστών για να εισέλθουν πρώτα στην αγορά και στη συνέχεια να καθιερωθούν και να κυριαρχήσουν.
- Αντιμετώπιση των εμποδίων που ανακύπτουν από τις μεγάλες αποστάσεις, τις διαφορετικές κουλτούρες και τα διάφορα άλλα εμπόδια. Αυτό σημαίνει ότι το πιο σημαντικό είναι το χτίσιμο μιας ισχυρής επωνυμίας (brand name) και φήμης καθώς η γνώση της γλώσσας ή της νοοτροπίας της ξένης χώρας δεν επαρκεί.
- Συμμαχίες και συνεργασίες μεταξύ των πολυεθνικών που βρίσκονται διάσπαρτες στον κόσμο για ισχυροποίηση και ενδυνάμωση του προϊόντος στις ξένες αγορές.
- Κατανόηση των αναγκών της νέας αγοράς για τη δημιουργία και ανάπτυξη ελκυστικότερων προσφορών που θα κάνουν ανταγωνιστικότερο το προϊόν έναντι των ξένων αγαθών. Συνεπώς, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να γνωρίζουν

⁸ Για ευρύτερη παρουσίαση των προσδιοριστικών παραγόντων της εξαγωγικής δραστηριότητας μιας χώρας προτείνεται το Krugman, P. & Obstfeld, M. (2011). *Διεθνής Οικονομική: Θεωρία και Πολιτική*. (Κεφάλαιο 2)

επακριβώς τις πραγματικές ανάγκες και επιθυμίες των διαφορετικών ομάδων καταναλωτών.

- Προϋπολογισμός και απόδοση της επένδυσης. Ο σωστός προϋπολογισμός καθοδηγεί τη συνολική επιχείρηση και συμβάλει σημαντικά στη επιτυχία της στις διεθνείς αγορές.
- Επιλογή των κατάλληλων αγορών για την προσφορά της επιχείρησης. Με διεξοδική ανάλυση και τον κατάλληλο σχεδιασμό θα εντοπιστούν οι πιο ελκυστικές αγορές οι οποίες ενδεχομένως θα αποφέρουν τα μεγαλύτερα κέρδη και θα βελτιώσουν την εξαγωγική δραστηριότητα της χώρας. Για να γίνει αυτό όμως, είναι αναγκαία η δημιουργία μιας ομάδας ατόμων-στελεχών πλήρως καταρτισμένη, έμπειρη και προσανατολισμένη στις εξαγωγές ώστε να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα.
- Επιλογή του κατάλληλου χρόνου (σωστό timing) των επιχειρήσεων για επενδύσεις στις νέες αγορές, καθώς η κάθε αγορά είναι διαφορετική από τις άλλες και απαιτείται η κατάλληλη στρατηγική για τη μεγιστοποίηση των εξαγωγών.

2.3 Κίνητρα Εξαγωγών

Οι εξαγωγές παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη και επιβίωση μιας επιχείρησης καθώς ακόμη και μια νέα και μικρή επιχείρηση μπορεί να ανταπεξέλθει στο διεθνές εμπόριο αν βασιστεί σε ένα προσεκτικό σχεδιασμό. Ωστόσο, υπάρχουν πάρα πολλοί λόγοι για να μπει μια επιχείρηση στη διαδικασία να εξάγει και είναι κυρίως εθνικοί.

Σύμφωνα με το εγχειρίδιο εξαγωγών βορείου Ελλάδος (2014), τα οφέλη της εθνικής οικονομίας από την εμπλοκή των εγχώριων επιχειρήσεων σε διεθνείς δραστηριότητες είναι μεταξύ άλλων:

- Η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου
- Η μείωση της ανεργίας
- Η τεχνολογική πρόοδος
- Η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των κρατών
- Το χτίσιμο ισχυρής εικόνας και καλής φήμης (αξιοπιστία, brand name)
- Η αύξηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων
- Η εκμετάλλευση των εθνικών πόρων

Άρα με δεδομένο λοιπόν το πόσο απαιτητικό και ανταγωνιστικό είναι για τις επιχειρήσεις το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον των διεθνών αγορών θα πρέπει να διαθέτουν ένα πολύ καλό πλάνο με ισχυρά κίνητρα για να εισέλθουν στο χώρο αυτό. Επομένως, έχουν προκύψει διεθνώς δύο βασικές κατηγορίες κινήτρων καθώς οι επιχειρήσεις να μην λειτουργούν με βάση τον αυστηρό και προκαθορισμένο

σχεδιασμό που έχουν κάνει αλλά παράλληλα επηρεάζονται κι από εξωγενείς παράγοντες του περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιούνται.

2.3.1 Ενδογενή Κίνητρα

Η πρώτη κατηγορία αφορά τα ενδογενή κίνητρα μιας επιχείρησης δηλαδή αυτά που δημιουργούνται από εσωτερικά αίτια χωρίς την επιρροή εξωτερικών παραγόντων. Συγκεκριμένα είναι τα εξής:

- Η δημιουργία οικονομιών κλίμακας. Με τις εξαγωγές οι επιχειρήσεις θα αυξήσουν την ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος τους με αποτέλεσμα να μειωθούν τα κόστη.
- Η αύξηση των πωλήσεων-κερδών. Οι εξαγωγές είναι ένας πολύ εύκολος τρόπος για τις επιχειρήσεις να αυξήσουν τις πωλήσεις τους καθώς πλέον οι επιχειρήσεις απευθύνονται σε μεγαλύτερο καταναλωτικό κοινό πέρα από τα εγχώρια όρια. Ως αποτέλεσμα, με την αύξηση των πωλήσεων θα προκύψουν και αυξήσεις στα κέρδη. Ακόμα μεγαλύτερα περιθώρια κέρδους θα προκύψουν αν το προϊόν είναι μοναδικό και καινοτόμο αυξάνοντας παράλληλα τις εξαγωγές και καθιστώντας το κυρίαρχο στην αγορά.
- Η διαφοροποίηση των επιχειρηματικών κινδύνων. Καλό είναι για τις επιχειρήσεις να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους και πέρα από τις εγχώριες αγορές συμβάλλοντας κατά αυτό τον τρόπο στη μείωση του κινδύνου που μπορεί να εκτεθούν από τις διακυμάνσεις των εγχώριων και διεθνών οικονομικών κύκλων.
- Η πλεονάζουσα παραγωγική δυναμικότητα. Υπάρχουν επιχειρήσεις όπου η παραγωγική δυναμικότητα τους είναι μεγαλύτερη από αυτή που μπορεί να αντέξει η εγχώρια αγορά με αποτέλεσμα να υπάρχει απόθεμα προϊόντος, το οποίο απόθεμα μπορεί να προσφερθεί στις ξένες αγορές μέσω των εξαγωγών συνεισφέροντας έτσι στην αύξηση των κερδών και των πωλήσεων.
- Η ποιότητα και η τεχνολογική αξία του προϊόντος. Οι διεθνείς αγορές χαρακτηρίζονται πλήρως ανταγωνιστικές και για να επιβιώσει μία επιχείρηση θα πρέπει να εξάγει ποιοτικά, καινοτόμα και σύγχρονα τεχνολογικά προϊόντα. Έτσι, οι επιτυχημένοι εξαγωγείς συνήθως είναι επιτυχημένοι και στις εγχώριες αγορές αφού παρουσιάζουν καινοτόμα προϊόντα.
- Η εξάλειψη των εποχιακών πωλήσεων. Υπάρχουν επιχειρήσεις όπου τα προϊόντα που προσφέρουν είναι για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους όπως για παράδειγμα εταιρείες παραγωγής εξοπλισμού χειμερινών σπορ, εταιρείες που καλλιεργούν φρούτα κ.λπ. Η εξαγωγική δραστηριότητα βοηθάει αυτές τις επιχειρήσεις να επιτύχουν μία μεγαλύτερη και σταθερότερη πορεία στις πωλήσεις σε αγορές με διαφορετική εποχική διακύμανση καθώς υπάρχουν χώρες με διαφορετικές συνθήκες θερμοκρασίας, κλίματος, εποχής κ.λπ. Αυτό

αυξάνει το δυναμικό των πωλήσεων για τα εν λόγω προϊόντα και βοηθάει στη μείωση του κινδύνου εποχικότητας.

2.3.2 Εξωγενή Κίνητρα

Η δεύτερη κατηγορία αφορά τα εξωγενή κίνητρα μιας επιχείρησης δηλαδή αυτά που δημιουργούνται από εξωτερικά αίτια όπως είναι οι επιρροές από ανταγωνιστικές εταιρείες και είναι τα εξής:

- Το μικρό μέγεθος και οι περιορισμένες δυνατότητες της εγχώριας αγοράς. Υπάρχουν ορισμένοι κλάδοι όπως για παράδειγμα των τηλεπικοινωνιών που δεν επιτρέπει σε άλλες εταιρείες να εισέλθουν στην αγορά καθώς ο κλάδος αυτός έχει κορεστεί. Έτσι, η διεύρυνση της εξαγωγικής δραστηριότητας για μια επιχείρηση στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον δημιουργεί σημαντικές προοπτικές για την αύξηση των πωλήσεων και των κερδών.
- Το σκληρό ανταγωνιστικό περιβάλλον της εγχώριας αγοράς. Οι ξένες επιχειρήσεις με τη σειρά τους θα προσπαθήσουν να εισέλθουν δυναμικά στην εγχώρια αγορά καταλαμβάνοντας σημαντικό μερίδιο έναντι των ντόπιων εταιρειών εντείνοντας τον ανταγωνισμό. Έτσι, οι εγχώριες εταιρείες θα πρέπει να βρουν νέους τρόπους αναζήτησης πελατών και ο πιο διαδεδομένος είναι η ανάπτυξη της εξαγωγικής δραστηριότητας από την οποία θα καλυφτεί κιάλας η οποιαδήποτε χασούρα στο εσωτερικό.
- Η εμφάνιση νέων ευκαιριών σε ξένες αγορές. Με την αύξηση των αναπτυσσόμενων αλλά και αναπτυγμένων αγορών δημιουργούνται συνεχώς νέες ευκαιρίες για εξαγωγική δραστηριότητα στις αγορές αυτές.
- Η προσέγγιση από ξένους πελάτες. Με την παγκοσμιοποίηση και την πρόοδο της τεχνολογίας και των μέσων μαζικής ενημέρωσης (διαδίκτυο, smartphones, τηλεόραση) η εξαγωγική δραστηριότητα μιας επιχείρησης γίνεται πιο εύκολη καθώς μπορεί να είναι αποτέλεσμα πίεσεων των ίδιων των ξένων πελατών.⁹

2.4 Πλεονεκτήματα-Μειονεκτήματα Εξαγωγών

Κάθε επιχείρηση πριν αποφασίσει να εισέλθει σε μία νέα αγορά μέσω του εξαγωγικού προϊόντος της θα πρέπει να εξετάσει εξονυχιστικά και με πολύ προσοχή ποια είναι τα οφέλη αλλά και οι αρνητικές επιπτώσεις μιας τέτοιας ενέργειας. Η στρατηγική της εξαγωγικής δραστηριότητας της επιχείρησης στις διεθνείς αγορές συνεπάγεται ορισμένα σημαντικά πλεονεκτήματα αλλά και κάποια μειονεκτήματα τα οποία θα παρουσιαστούν ευθύς αμέσως.

⁹ Πηγή: export.gov

2.4.1 Πλεονεκτήματα-οφέλη εξαγωγών

Όπως αναφέρουν οι Krugman & Obstfeld (2011), οι εξαγωγές αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι στην ανάπτυξη ενός έθνους καθώς οι εισροές πόρων που δεν προέρχονται από κατοίκους της χώρας είναι ιδιαίτερα ωφέλιμες για κάθε χώρα ανεξαρτήτου μεγέθους. Συνεπώς όλα τα παρακάτω πλεονεκτήματα αποτελούν και το βασικότερο χαρακτηριστικό των εξαγωγών που είναι η οικονομική μεγέθυνση της χώρας, από την οποία επωφελούνται φυσικά και οι επιχειρήσεις σε ατομικό επίπεδο. Ενδεικτικά:

1. Βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών. Η αύξηση των εξαγωγών των επιχειρήσεων μιας οικονομίας θα βελτιώσει το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (εξαγωγές μείον τις εισαγωγές) με αποτέλεσμα να βελτιωθεί και το ισοζύγιο πληρωμών. Αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα να αυξηθεί και η ροή ξένου συναλλάγματος.
2. Εκμετάλλευση οικονομικών κλίμακας. Η εξαγωγική δραστηριότητα των επιχειρήσεων θα αυξήσει την ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος τους με αποτέλεσμα τη μείωση των γενικών εξόδων, τη συνολική αύξηση του τζίρου αλλά και τη μέγιστη εκμετάλλευση των εθνικών πόρων.
3. Αύξηση στα κέρδη και στις πωλήσεις. Η μεγέθυνση της εξαγωγικής δραστηριότητας θα φέρει αύξηση των πωλήσεων και των κερδών κάτι που θα δώσει στην επιχείρηση την δυνατότητα μιας πιο ορθολογικής παραγωγής και καλύτερης εκμετάλλευσης της παραγωγικής της ικανότητας μειώνοντας έτσι τα κόστη προμήθειας πρώτων υλών και γενικότερα των δαπανών.
4. Έρευνα και ανάπτυξη. Η αύξηση των κερδών θα δώσει τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις για έρευνα και ανάπτυξη όπου θα τις βοηθήσει να αποκτήσουν νέες γνώσεις και εμπειρίες σχετικά με το προϊόν το οποίο παράγουν και εμπορεύονται αλλά και της αγοράς στην οποία δραστηριοποιούνται. Θα τους δώσει πολύτιμες ιδέες και πληροφορίες σχετικά με τις νέες τεχνολογίες, τις ιδιαιτερότητες των ξένων αγορών αλλά και τις κινήσεις των ξένων ανταγωνιστών. Αυτές οι πληροφορίες θα ωφελήσουν τις επιχειρήσεις στις μελλοντικές τους ενέργειες.
5. Βελτίωση της θέσης του προϊόντος στην εγχώρια αγορά. Η βελτίωση αυτή και σε συνδυασμό με τις νέες γνώσεις και εμπειρίες που θα έχει αποκτήσει η επιχείρηση θα βελτιώσει την απόδοση των δαπανών σε υλικό εξοπλισμό.
6. Απόκτηση καλύτερης αντίληψης του προϊόντος που εξάγεται. Θα δοθεί η δυνατότητα στην επιχείρηση να αξιολογήσει πόσο ανταγωνιστικό είναι το εξαγωγικό προϊόν της στις ξένες αγορές και αν χρειαστεί να προβεί σε βελτιώσεις και νέες ιδέες.
7. Μείωση του επιχειρηματικού κινδύνου. Οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τις υπάρχουσες τοπικές παραγωγικές εγκαταστάσεις και δεν ανοίγουν νέες

στον τόπο που επιθυμούν να εξάγουν δεν έχουν να χάσουν κάτι παρά μόνο την αξία των προϊόντων που θα εξάγουν.¹⁰

2.4.2 Μειονεκτήματα-κίνδυνοι εξαγωγών

Οι εξαγωγές μπορεί να είναι ωφέλιμες στην ανάπτυξη της οικονομίας μιας χώρας ωστόσο πολλές φορές υπάρχουν και ορισμένοι κίνδυνοι-περιορισμοί που καλείται να αντιμετωπίσει μια χώρα όταν εξάγει αγαθά και υπηρεσίες σε άλλες χώρες. Αυτοί οι περιορισμοί ποικίλουν από είδος σε είδος και χαρακτηριστικά και είναι οι εξής:

1. Νομοθετικά ζητήματα. Κάθε χώρα έχει θεσπίσει το δικό της νομοθετικό περιβάλλον ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες και να προασπίζει τα συμφέροντα των ντόπιων επιχειρήσεων για την πιο ομαλή λειτουργία της οικονομίας. Έτσι, οι διάφορες επιχειρήσεις έχουν κάνει τον προγραμματισμό τους και έχουν καταστρώσει τη στρατηγική τους πάνω σε αυτό το νομοθετικό πλαίσιο. Συνεπώς, όποιες επιχειρήσεις θα προσπαθήσουν να εισέλθουν σε αυτό το οικονομικό περιβάλλον είναι πολύ πιθανό να αντιμετωπίσουν σημαντικά προβλήματα τα οποία θα είναι δύσκολο να επιλυθούν.
2. Νομικά ζητήματα. Τα νομικά ζητήματα διαφέρουν από χώρα σε χώρα, καθώς ορισμένες θέτουν κανόνες για να προστατεύουν τις τοπικές επιχειρήσεις έναντι των ξένων μέσω χρηματοδοτήσεων ή και επιβάλλουν αυστηρές προδιαγραφές για όποιες θέλουν να εισέλθουν. Επίσης, άλλες χώρες δεν διασφαλίζουν τη διαφάνεια των εξαγωγικών διαδικασιών δεδομένου ότι στηρίζονται σε χρονοβόρο και πολύπλοκο γραφειοκρατικό σύστημα. Ακόμα, πολλές χώρες έχουν χαλαρό νομικό πλαίσιο που σημαίνει ότι δεν προστατεύουν τα πνευματικά δικαιώματα των επιχειρήσεων για ορισμένα προϊόντα με αποτέλεσμα τον κίνδυνο παράνομης αντιγραφής και χρήσης τους.
3. Αδυναμίες υποδομής. Το μέγεθος της παραγωγής παραμένει μικρό και υπάρχει σαφέστατη έλλειψη προδιαγραφών και υποδομής για ποιοτικό έλεγχο στα διάφορα στάδια της παραγωγής, ενώ το σύνολο της παραγωγής παρουσιάζει οργανωτικές και διαρθρωτικές αδυναμίες με έλλειψη εξαγωγικού στόχου και προγραμματισμού ακόμα και σύγχυση σε ότι αφορά βραχυχρόνιες ενέργειες.
4. Ελλιπής ενημέρωση της οικονομίας εξαγωγής. Όταν δεν υπάρχει άμεση επαφή της επιχείρησης και της χώρας όπου εξάγει τα προϊόντα της τότε ελλοχεύει ο κίνδυνος να διαστρεβλωθούν οι ανάγκες των καταναλωτών και να εκτεθεί η επιχείρηση σε χρηματοοικονομικό κίνδυνο.
5. Αυξημένα κόστη για την προώθηση των εξαγόμενων προϊόντων. Τα επιπλέον κόστη αυξάνουν την τιμή των προϊόντων αυτών και τα καθιστούν λιγότερο ανταγωνιστικά στις διεθνείς αγορές. Για παράδειγμα, οι υψηλοί δασμοί που θέτουν οι χώρες, η ανύπαρκτη χρηματοδότηση των εξαγωγών, η έλλειψη

¹⁰ Λαδογιάννη (2013)

ασφαλιστικών καλύψεων των εξαγωγών αλλά και η απόσταση μεταξύ των δύο χωρών.

6. Ο υψηλός ανταγωνισμός. Οι εγχώριες επιχειρήσεις κατέχουν ένα σημαντικό μερίδιο στην αγορά και έχουν χτίσει ήδη ένα ισχυρό brand name με αποτέλεσμα να βρίσκονται ένα βήμα πιο μπροστά σε σχέση με τις εταιρείες που θέλουν να εισέλθουν στην αγορά.¹¹

2.5 Διεθνές εμπόριο και υπόδειγμα Βαρύτητας

Όπως έχουμε προαναφέρει η εξαγωγική επίδοση μιας χώρας εξαρτάται κατά πολύ μεγάλο ποσοστό και από το μέγεθος της οικονομίας της. Συνεπώς, οι μεγαλύτερες οικονομίες παράγουν περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες τα οποία τα διαθέτουν στις διεθνείς αγορές. Ως αποτέλεσμα οι μεγαλύτερες αυτές οικονομίες θα αποκτούν περισσότερο εισόδημα από τα προϊόντα που θα πωλούν οπότε και οι πολίτες τους θα έχουν περισσότερο εισόδημα να διαθέσουν για την αγορά εισαγόμενων προϊόντων. Παρατηρούμε δηλαδή ότι για το υπόδειγμα βαρύτητας σημαντικό ρόλο παίζει το μέγεθος.

Παρακάτω παραθέτουμε τη βασική μορφή του υποδείγματος η οποία εξηγεί ότι το διεθνές εμπόριο επηρεάζεται μόνο από το μέγεθος της οικονομίας και από την απόσταση των δύο χωρών:

$$T_{ij}=A*Y_i*Y_j/D_{ij} \quad (2.1)$$

Όπου: T_{ij} είναι το εμπόριο μεταξύ της χώρας i και της χώρας j

A είναι μία σταθερά

Y_i είναι το ΑΕΠ της χώρας i

Y_j είναι το ΑΕΠ της χώρας j

D_{ij} είναι η απόσταση της χώρας i και j

Η σχέση (2.1) του υποδείγματος βαρύτητας (στην απλή του μορφή) μας λέει ότι η αξία του διεθνούς εμπορίου είναι ανάλογη του γινομένου των ΑΕΠ των δύο χωρών και αντιστρόφως ανάλογη της γεωγραφικής τους απόστασης¹². Κάτι που αντικατοπτρίζεται και στα αποτελέσματα του παρακάτω πίνακα.

¹¹ Για ευρύτερη παρουσίαση των μειονεκτημάτων και των κινδύνων των εξαγωγών προτείνεται το Μούγιου (2015) και Παπαστεφανάκη & Παπαδάκη (2014).

¹² Πηγή: <https://internecon.files.wordpress.com/2012/03/lect-2-intecon.pdf>

Πίνακας 2.1¹³**Ποσοστό ελληνικού διεθνούς εμπορίου με τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους**

Γερμανία	10,7%
Ιταλία	10,2%
Ρωσία	7,7%
Κίνα	4,7%
Γαλλία	4,7%
Ολλανδία	4,6%
Ην. Βασίλειο	3,6%
Βουλγαρία	3,2%
Τουρκία	3,2%
Βέλγιο	2,9%
Κορέα	2,9%
Ισπανία	2,9%
Κύπρος	2,7%
ΗΠΑ	2,5%
Λιβύη	2,4%
Σαουδική Αραβία	2,0%
Ιράν	1,8%
Καζακστάν	1,7%
Ρουμανία	1,6%
Ελβετία	1,5%
Ιράκ	1,1%
Αυστρία	1,1%
Πολωνία	1,0%
Δανία	1,0%
Ιαπωνία	0,9%

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Για παράδειγμα, πρώτοι εμπορικοί εταίροι της Ελλάδας είναι η Γερμανία και η Ιταλία που έχουν μεγάλα ΑΕΠ και αποτελούν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και η γεωγραφική απόσταση των χωρών αυτών δεν θεωρείται μεγάλη όταν στις συναλλαγές του διεθνούς εμπορίου περιλαμβάνονται όλες οι χώρες του κόσμου. Επίσης, σημαντικό ρόλο στο διεθνές εμπόριο της Ελλάδας παίζουν οι εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου. Για αυτό το λόγο παρατηρείται χώρες όπως η Ρωσία, η Σαουδική Αραβία, το Ιράκ, το Ιράν και η Λιβύη, όπου στα εδάφη τους έχουν βρεθεί τεράστιες ποσότητες αυτών των φυσικών πόρων, να καταλαμβάνουν σημαντικό ποσοστό ως εμπορικοί εταίροι με την Ελλάδα. Γειτονικές χώρες όπως η Αλβανία, τα Σκόπια, η Βουλγαρία, η Τουρκία και η Κύπρος έχουν μεγάλο μερίδιο στο εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας καθώς οι γεωγραφικές αποστάσεις μεταξύ τους είναι πάρα πολύ μικρές και έχουν και παρόμοιες κουλτούρες (μεσογειακοί λαοί, έθιμα, ιστορία, γλώσσα), παράγοντες που συντελούν όπως έχουμε προαναφέρει στη μείωση του

¹³ Τα δεδομένα του Πίνακα 2.1 αφορούν το έτος 2010. Σκοπός του πίνακα αυτού είναι να δείξει τα αποτελέσματα που προκύπτουν αλλά και το πώς λειτουργεί το υπόδειγμα βαρύτητας για το ελληνικό διεθνές εμπόριο.

κόστους του εμπορίου και στην αύξηση της εξαγωγικής δραστηριότητας. Ακόμα, οικονομίες κολοσσοί στο παγκόσμιο στερέωμα όπως είναι αυτές των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας έχουν πολύ μικρό ποσοστό στο διεθνές εμπόριο της Ελλάδας όπως παρατηρούμε και από τον πίνακα καθώς οι γεωγραφικές αποστάσεις είναι τεράστιες με τα κόστη να φτάνουν σε πολύ υψηλά ποσά. Ένας άλλος λόγος όμως είναι και η χαμηλή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων τα οποία δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τα αντίστοιχα αμερικάνικα και γιαπωνέζικα προϊόντα. Επιπροσθέτως, παρατηρούμε χώρες όπως η Ολλανδία να κατέχουν σημαντικό ποσοστό στο ελληνικό διεθνές εμπόριο και ο κυριότερος λόγος που συμβαίνει αυτό είναι οι πολλές ολλανδικές πολυεθνικές που υπάρχουν στον ελλαδικό χώρο κυρίως στον τομέα των φαρμάκων επιβεβαιώνοντας έτσι τον παράγοντα των πολυεθνικών που αναφέρεται στο κεφάλαιο 2.1. Τέλος, συμπεραίνουμε ότι ένα ποσοστό άνω του 50% του εξωτερικού εμπορίου είναι με χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω της καθιέρωσης της ενιαίας αγοράς και των συμφωνιών των κυβερνητικών πολιτικών που έχουν καταργήσει τους δασμούς και τους περιορισμούς μειώνοντας τα εμπόδια και τα κόστη στις συναλλαγές μεταξύ των κρατών αυτών. Κάτι αντίστοιχο συνάβει και στη Βόρεια Αμερική όταν οι κυβερνήσεις των ΗΠΑ, Μεξικό και Καναδά ήρθαν σε συμφωνία για τη δημιουργία ενός ελεύθερου εμπορίου γνωστό και ως NAFTA(North American Free Trade Agreement).¹⁴

Η πιο γενική μορφή του υποδείγματος βαρύτητας πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Linnemann (1966), ο οποίος εισήγαγε 3 βασικούς προσδιοριστικούς παράγοντες που εξηγούν το μέγεθος των διμερών εμπορικών ροών, οι οποίοι είναι οι εξής:

1. Η ζήτηση από την πλευρά των εισαγωγέων
2. Η προσφορά από την πλευρά των εξαγωγέων
3. Το κόστος που συνδέεται με την διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου είτε πρόκειται για κόστος μεταφοράς είτε για κόστος πληροφόρησης.¹⁵

$$X_{ij} = A_0 * (Y_i)^{a_1} * (Y_j)^{a_2} * (N_i)^{a_3} * (N_j)^{a_4} * (D_{ij})^{a_5} * (R_{ij})^{a_6} * u_{ij} \quad (2.2)$$

Όπου X_{ij} = η αξία των εξαγωγών από την χώρα i προς τη χώρα j

$Y_{i(j)}$ = το ονομαστικό ΑΕΠ της χώρας i (j)

$N_{i(j)}$ = ο πληθυσμός της χώρας i (j)

D_{ij} = η απόσταση της χώρας i και της χώρας j

R_{ij} = ψευδομεταβλητές οι οποίες περιορίζουν ή ενισχύουν το εμπόριο μεταξύ των χωρών i και j

U_{ij} = το τυχαίο σφάλμα

Η λογαριθμική μορφή της (2.2) δίνει την εμπειρική μορφή του υποδείγματος:

$$\log X_{ij} = a_0 + a_1 \log Y_i + a_2 \log Y_j + a_3 \log N_i + a_4 \log N_j + a_5 \log D_{ij} + a_6 \text{ADJDM}_{ij} + a_7 \text{INTDM}_{ij} + a_8 \text{INTD}_i + \log U_{ij}$$

¹⁴ Βλ. Πουρναράκης (2010)

¹⁵ Βλ. Παπάζογλου (2009)

Η ψευδομεταβλητή ADJDM λαμβάνει την τιμή 1 όταν οι χώρες i και j συνορεύουν αλλιώς παίρνει την τιμή 0. Η ψευδομεταβλητή INTDM λαμβάνει την τιμή 1 όταν η χώρα είναι μέλος της ΕΕ και την τιμή 0 όταν δεν είναι. Τέλος, η ψευδομεταβλητή INTD δίνει την επίδραση που προκύπτει από το βαθμό στον οποίο οι εξαγωγές της χώρας i αντιπροσωπεύουν κλαδικό εμπόριο.

Ενώ οι εμπορικές σχέσεις των χωρών-μελών της ΕΕ, τόσο μεταξύ τους όσο και με τους περισσότερους εμπορικούς τους εταίρους, είναι κατά κύριο λόγο ενδοκλαδικής μορφής αυτό δεν ισχύει στην περίπτωση της Ελλάδας όπου το διακλαδικό εμπόριο χαρακτηρίζει το μεγαλύτερο μέρος των εμπορικών της σχέσεων. Πράγματι, καθώς η Ελλάδα είχε το μικρότερο μέσο μερίδιο του ενδοκλαδικού εμπορίου στο συνολικό εμπόριο από τις υπόλοιπες χώρες (μικρότερο του 35%) παρά τις στενές εμπορικές σχέσεις της με τις χώρες-μέλη της ΕΕ.¹⁶

2.6 Διεθνής ανταγωνιστικότητα

Η διεθνής ανταγωνιστικότητα είναι μία ευρεία και πολύπλοκη έννοια για την οποία δεν υπάρχει κάποιος ξεκάθαρος ορισμός αλλά ούτε και κάποιος αποδεκτός τρόπος μέτρησής της. Συνήθως εξετάζεται ως προς τις τιμές και το κόστος εργασίας αλλά πολλές φορές επίσης και από διαρθρωτικούς και ποιοτικούς παράγοντες (non-price competitiveness).

Όπως τονίζουν οι Βαβούρας & Μανωλάς (2006)

Ανταγωνιστικότητα είναι ο βαθμός στον οποίο μια χώρα μπορεί, κάτω από δίκαιες και ελεύθερες συνθήκες αγοράς, να παράξει αγαθά και υπηρεσίες που ικανοποιούν τα κριτήρια των διεθνών αγορών, ενώ ταυτόχρονα εξασφαλίζει και διευρύνει τα πραγματικά εισοδήματα των πολιτών της διαχρονικά βελτιώνοντας το βιοτικό τους επίπεδο... (σελ.163).

Ένας άλλος ορισμός που έχει δοθεί είναι του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) σύμφωνα με τον οποίο διεθνής ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας είναι

ο βαθμός ικανότητάς της να αξιοποιεί τις ευκαιρίες που προκύπτουν σε ένα ολοένα και περισσότερο διεθνοποιημένο οικονομικό περιβάλλον, προκειμένου να εξασφαλίζει τη βιώσιμη ανάπτυξή της και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της.¹⁷

¹⁶ Ενδοκλαδικό εμπόριο: Είναι το εμπόριο στο οποίο οι εξαγωγές και οι εισαγωγές μιας χώρας ανήκουν στην ίδια βιομηχανία.

Διακλαδικό εμπόριο: Είναι το εμπόριο στο οποίο οι εξαγωγές και οι εισαγωγές μιας χώρας ανήκουν σε διαφορετικές βιομηχανίες.

¹⁷ Βλ. (Bennett et al., 2008)

Από τους παραπάνω ορισμούς συμπεραίνουμε ότι η ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας δεν συνδέεται μόνο με την εξαγωγική της επίδοση, αλλά με τον ευρύτερο στόχο της ενίσχυσης της κοινωνικής ευημερίας.

2.6.1 Διεθνής Ανταγωνιστικότητα ως προς τις τιμές και Συναλλαγματικές Ισοτιμίες

Ειδικότερα, η διεθνής ανταγωνιστικότητα ως προς τις τιμές συνδέεται με το επίπεδο παραγωγικότητας και το ύψος του κόστους παραγωγής, στην παραγωγή προϊόντων μιας χώρας σε σχέση με τους ανταγωνιστές της. Για παράδειγμα, αν μια χώρα είναι πιο παραγωγική από τους εμπορικούς της εταίρους αυτό συνεπάγεται χαμηλότερο κόστος παραγωγής ανά μονάδα προϊόντος και συνεπώς χαμηλότερες τιμές. Η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία, ως βασικός δείκτης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές, θα επηρεάζει την πορεία του εξωτερικού τομέα και της οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας με τις μεταβολές του.¹⁸

Σύμφωνα με τον Mankiw (2002) με τον όρο Ονομαστική Συναλλαγματική Ισοτιμία εννοούμε τη σχετική τιμή του νομίσματος δύο χωρών. Δηλαδή, αν η ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ δολαρίου ΗΠΑ και Ιαπωνικού γιεν είναι 120 γιεν ανά δολάριο αυτό σημαίνει ότι στις διεθνείς αγορές ξένου νομίσματος ένα δολάριο ανταλλάσσεται με 120 γιεν.

Με τον όρο Πραγματική Συναλλαγματική Ισοτιμία εννοούμε τη σχετική τιμή των αγαθών των δύο χωρών. Δηλαδή η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία μας υποδηλώνει την τιμή στην οποία μπορούμε να ανταλλάξουμε αγαθά της μίας χώρας με αγαθά μιας άλλης χώρας και υπολογίζεται ως εξής: Π.Σ.Ι.= Ονομαστική τιμή Συναλλάγματος* τιμή Εγχώριου αγαθού/ τιμή Ξένου αγαθού, δηλαδή η τιμή στην οποία ανταλλάσσουμε ξένα με εγχώρια αγαθά, εξαρτάται από τις τιμές των αγαθών στα εθνικά τους νομίσματα και την τιμή στην οποία ανταλλάσσονται. Με λίγα λόγια, η Π.Σ.Ι. μεταξύ δύο χωρών υπολογίζεται από την Ονομαστική Τιμή Συναλλάγματος και τα επίπεδα τιμών των δύο χωρών. Αν θέσουμε όπου Π.Τ.Σ.=ε, Ο.Τ.Σ.=e και τον λόγο των επιπέδων των τιμών των δύο χωρών=P/P' παίρνουμε τη σχέση:

$$\varepsilon = e * P / P' \quad (2.3)$$

Η μέτρηση της πραγματικής τιμής συναλλάγματος μπορεί να γίνει με δύο τρόπους. Είτε σε διμερή βάση, όπου σε αυτή την περίπτωση συγκρίνονται οι σχετικοί δείκτες μεταξύ δύο μόνο χωρών π.χ. Ελλάδας-Πορτογαλίας, είτε σε σταθμισμένη βάση όπου η σύγκριση γίνεται μεταξύ των τιμών της Ελλάδας έναντι όλων των κυριότερων εμπορικών εταίρων της.

¹⁸ Σύμφωνα με Παπάζογλου (2014)

¹⁹ Βλ. Λιανός, Μπένος (1998)

Δεδομένου του ορισμού της Πραγματικής Τιμής Συναλλάγματος και από τη σχέση (2.3) συμπεραίνουμε ότι μία ανατίμηση του ε θα συνεπάγεται αύξηση των εγχώριων τιμών εκφρασμένων σε ξένο νόμισμα έναντι των διεθνών τιμών. Αυτό θα προκαλέσει μία μείωση της τιμολογιακής ανταγωνιστικότητας των εγχώριων προϊόντων. Αντίθετα, αν το ε υποτιμηθεί τότε οι εγχώριες τιμές εκφρασμένες σε ξένο νόμισμα θα μειωθούν έναντι των ξένων τιμών και θα αυξηθεί η τιμολογιακή ανταγωνιστικότητα των εγχώριων προϊόντων. Συνεπώς, όσον αφορά τις εξαγωγές, μία θετική μεταβολή του ε θα προκαλέσει μείωση στον όγκο των εξαγωγών, ενώ αντίστροφα, μία αρνητική μεταβολή του ε θα αυξήσει τον όγκο των εξαγωγών. Παρατηρούμαι εδώ ότι υπάρχει μία αρνητική σχέση μεταξύ εξαγωγών (X) και πραγματικής τιμής συναλλάγματος (ε):

$$\Delta X/\Delta \varepsilon = X\varepsilon < 0 \quad (2.4)$$

Από την άλλη, μία ενδεχόμενη αύξηση της διεθνούς ζήτησης ($\Delta y > 0$) θα αυξήσει την ζήτηση για εξαγωγές:

$$\Delta X/\Delta y = Xy > 0 \quad (2.5)^{20}$$

Όπως έχουμε αναφέρει η πορεία της διεθνούς ανταγωνιστικότητας μιας χώρας εξετάζεται με διάφορους τρόπους οι κυριότεροι των οποίων είναι οι εξής:

1. Οι δείκτες των Πραγματικών Σταθμισμένων Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΠΣΣΙ).
2. Οι δείκτες εξέλιξης των μεριδίων αγοράς του συνόλου ή κατηγοριών προϊόντων της οικονομίας.
3. Οι σύνθετοι δείκτες που συνοψίζουν την εξέλιξη των οικονομικών, κοινωνικών και τεχνολογικών παραμέτρων παγκοσμίως.²¹

Ο δείκτης ΠΣΣΙ μετράει τις μεταβολές της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές και το κόστος παραγωγής μιας οικονομίας σε σύγκριση με τους εμπορικούς της εταίρους. Όταν έχουμε άνοδο του ΠΣΣΙ η διεθνής ανταγωνιστικότητα μειώνεται και αντίστροφα σε μία πτώση του δείκτη ΠΣΣΙ ακολουθεί άνοδος της διεθνούς ανταγωνιστικότητας. Η μεθοδολογία των δεικτών ΠΣΣΙ είναι σταθερή αλλά οι διαθέσιμοι δείκτες και οι εκτιμήσεις τους ποικίλουν ανάλογα με τους δείκτες πληθωρισμού τιμών ή κόστους που επιλέγονται, τη σύνθεση και τον μέγεθος των χωρών που εμπορεύονται και τον τρόπο υπολογισμού των σταθμίσεων των εμπορικών εταίρων. Αναλυτικότερα, οι σημαντικότεροι δείκτες πληθωρισμού που χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό των ΠΣΣΙ είναι οι εξής:

1. Οι δείκτες με βάση τις τιμές των εξαγωγών
2. Οι δείκτες με βάση τις τιμές του καταναλωτή
3. Οι δείκτες με βάση τις τιμές του παραγωγού

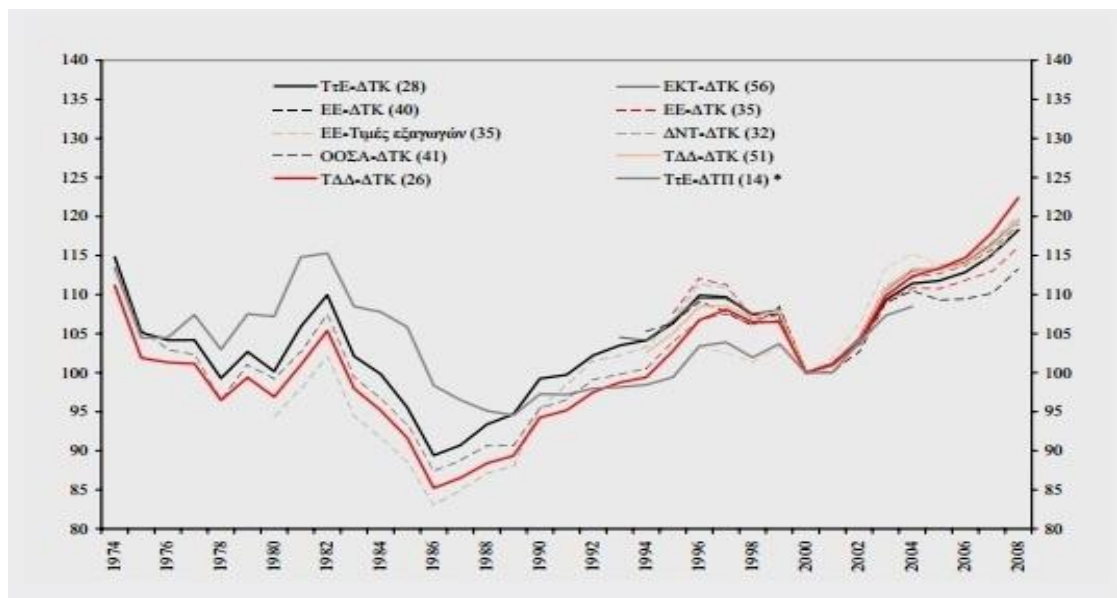
²⁰ Βλ. Κατσέλη, Μαγουλά (2005)

²¹ Για εκτενέστερη ανάλυση ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί την έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος (2010). *Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες Ανισορροπιών και Προτάσεις Πολιτικής*. (Κεφάλαιο 2).

4. Οι δείκτες με βάση το κόστος εργασίας
5. Οι δείκτες με βάση τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ

Διάγραμμα 2.1²²

Δείκτες ΠΣΣΙ για την Ελλάδα με βάση τους ΔΤΚ, ΔΤΠ, ΔΤΕ

Πίνακας 2.2²³

Ονομαστική ΣΣΙ & Πραγματική ΣΣΙ Ελλάδος την περίοδο 2000-2014

	Ονομαστική ΣΣΙ	Πραγματική ΣΣΙ	
		Με βάση τις σχετικές τιμές καταναλωτή	Με βάση το σχετικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας
2000	100,0	100,0	100,0
2001	101,8	101,1	100,8
2002	104,1	103,7	104,8
2003	109,1	109,4	109,0
2004	110,8	111,2	113,7
2005	109,8	111,4	114,2
2006	109,9	112,2	115,1
2007	111,2	114,0	119,3

²² Δείκτες ΠΣΣΙ για την Ελλάδα με βάση τους δείκτες τιμών καταναλωτή, παραγωγού, εξαγωγών κλπ. Σε παρένθεση ο αριθμός των εμπορικών εταιρών έναντι των οποίων υπολογίζεται κάθε δείκτης ΠΣΣΙ. Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ), Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), Ευρωπαϊκή Τράπεζα (ΕΕ), ΟΟΣΑ, ΔΝΤ, ΤΑΔ

²³ Τα δεδομένα του Πίνακα 2.2 αφορούν τους 28 κυριότερους εμπορικούς εταίρους της Ελλάδας ως προς τις εισαγωγές και εξαγωγές των προϊόντων της μεταποίησης καλύπτοντας το 88% του εμπορίου των προϊόντων αυτών και το 80% του συνολικού εξωτερικού εμπορίου της χώρας.

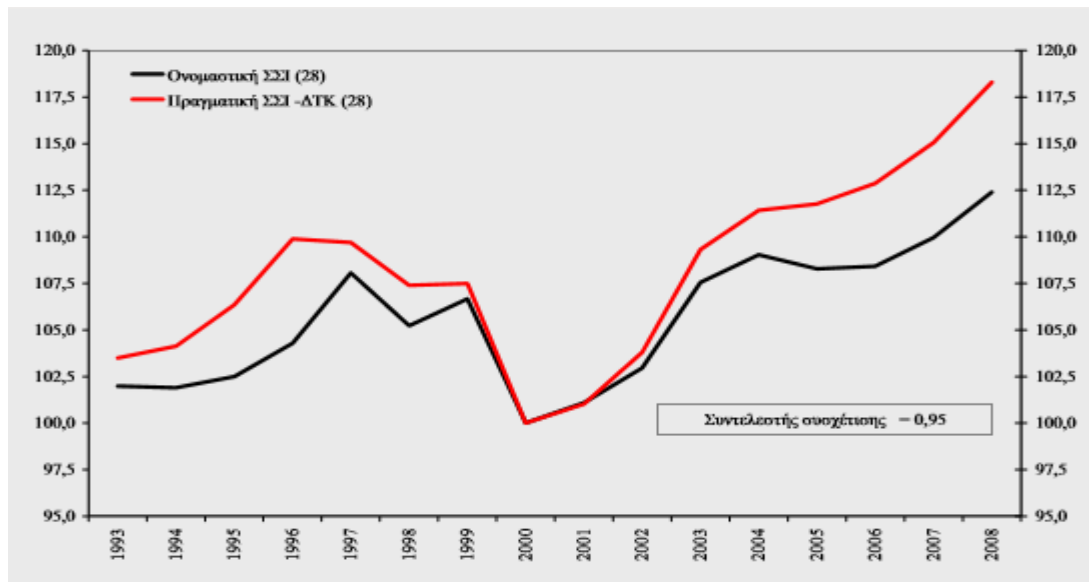
2008	113,6	116,8	127,8
2009	114,8	118,5	131,9
2010	112,0	118,1	125,2
2011	112,4	118,4	122,4
2012	110,4	114,2	107,7
2013	112,7	113,3	100,2
2014	114,4	112,5	98,2

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 2.2, το ΠΣΣΙ με βάση το κόστος εργασίας την περίοδο 2000-2009 ανήλθε σε 31,9% που σημαίνει ότι η πτώση της ανταγωνιστικότητας ήταν ιδιαίτερα μεγάλη την περίοδο αυτή, ενώ από το 2010 και μετά η ΠΣΣΙ μειώθηκε σημαντικά κυρίως λόγω της παρατεταμένης ύφεσης της ελληνικής οικονομίας. Ανάλογη πορεία αλλά μικρότερης έντασης, την ίδια περίοδο, ήταν και η απώλεια ανταγωνιστικότητας με βάση τους δείκτες τιμών καταναλωτή σε ποσοστό 18,5% όπου την περίοδο ύφεσης περιορίστηκε στο 13,3%. Ο λόγος που η ΠΣΣΙ με βάση τις τιμές του καταναλωτή ήταν μικρότερης έντασης οφείλεται στο γεγονός αύξησης της έμμεσης φορολογίας, στις πολλές δυσκαμνίες στις αγορές προϊόντων που εξακολουθούν να υπάρχουν αλλά και την περίοδο της ύφεσης στον αρνητικό πληθωρισμό στην ελληνική οικονομία.²⁴ Επίσης, αξίζει να αναφερθεί πως η έλλειψη ανταγωνιστικότητας την δεκαετία του 2000 οφειλόταν και στην ονομαστική ανατίμηση του ευρώ.

Διάγραμμα 2.2²⁵

Οι ελληνικοί δείκτες ΟΣΣΙ & ΠΣΣΙ-ΔΤΚ

²⁴ Για εκτενέστερη ανάλυση ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στην έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος (2014)

²⁵ Οι ευρύτεροι δείκτες ΟΣΣΙ και ΠΣΣΙ-ΔΤΚ για την Ελλάδα έναντι 28 κύριων εμπορικών εταιρών. Η άνοδος (πτώση) των δεικτών ΟΣΣΙ και ΠΣΣΙ υποδηλώνει υποχώρηση (βελτίωση) της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

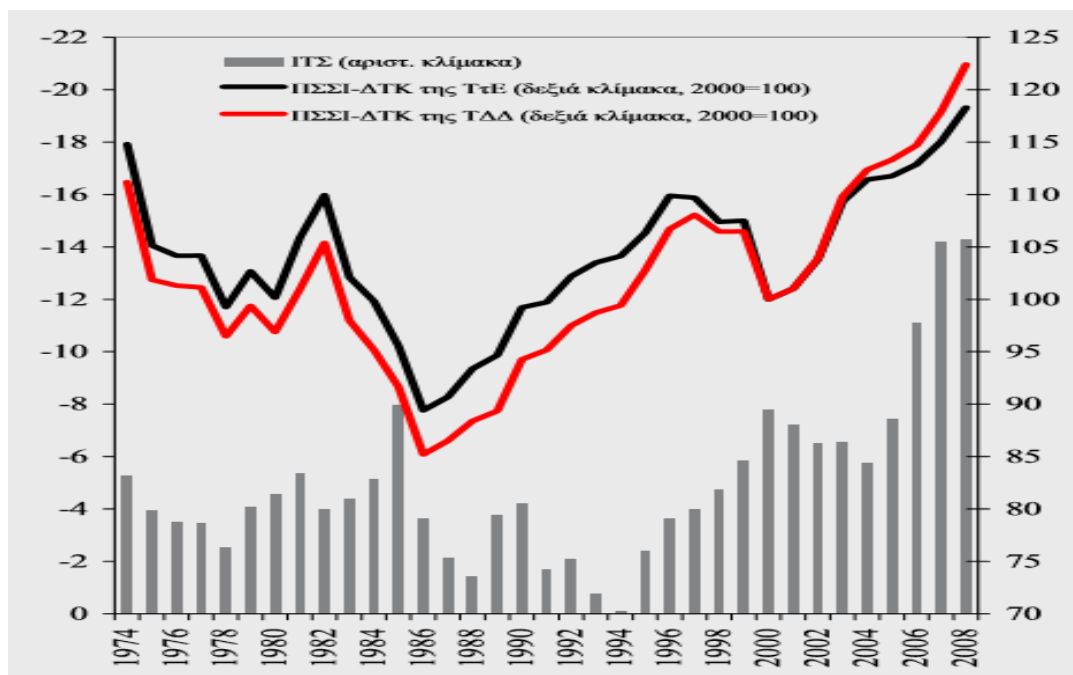
Γενικά, οι δείκτες της ΠΣΣΙ παρέχουν μια γενική εικόνα της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων τόσο εντός όσο και εκτός της ελληνικής οικονομίας. Παρόλα αυτά, τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των δεικτών αυτών δεν είναι απόλυτα καθώς οι δείκτες ΠΣΣΙ μετράνε την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων καθαρά ως προς τις τιμές ή το κόστος παραγωγής αγνοώντας την επίδραση άλλων διαρθρωτικών και ποιοτικών παραγόντων.

2.6.2 Η εξέλιξη της διεθνούς ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα σε σχέση με το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Η εξέλιξη της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές σε σχέση με το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών πέρασε διάφορες φάσεις, ανάκαμψης και ύφεσης, με το πέρασμα των χρόνων ανάλογα και με τα γεγονότα που συνέβησαν σε κάθε περίοδο. Ενδεικτικά, για παράδειγμα, στις αρχές της δεκαετίας του 1980 η διεθνής ανταγωνιστικότητα επιδεινώθηκε σημαντικά σε ποσοστό περίπου 10% κυρίως λόγω αύξησης του πληθωρισμού ως αποτέλεσμα της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης που χτύπησε την παγκόσμια οικονομία. Την ίδια περίοδο το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είχε διαμορφωθεί στο 4,5% του ΑΕΠ. Στα μέσα της δεκαετίας αυτής η διεθνής ανταγωνιστικότητα βελτιώθηκε σημαντικά σε ποσοστό σχεδόν 19% λόγω των δύο υποτιμήσεων της δραχμής το 1983 και το 1985 παρά τον υψηλό πληθωρισμό που επικρατούσε ακόμα. Παρόλα αυτά, το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε στο μέγιστο μέχρι τότε σημείο 12% του ΑΕΠ το 1986 κυρίως λόγω των μεγάλων μειώσεων στις καθαρές αποταμιεύσεις του δημοσίου. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η διεθνής ανταγωνιστικότητα παρουσίασε μία φθίνουσα πορεία καθώς επηρεάστηκε από την νομισματική πολιτική της «σκληρής δραχμής» που εφάρμοσε η ελληνική κυβέρνηση με σκοπό να πετύχει την οικονομική σταθερότητα. Έτσι, η ελληνική οικονομία κατάφερε στα μέσα της δεκαετίας του 1990 να περιορίσει και σχεδόν να εξαλείψει το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Στα τέλη της δεκαετίας, η διεθνής ανταγωνιστικότητα βελτιώθηκε αισθητά κυρίως λόγω της σημαντικής μείωσης του πληθωρισμού καθώς αποτελούσε έναν από τα βασικότερα κριτήρια της συνθήκης του Μάαστριχτ για την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ, αλλά και λόγω της μεγάλης πτώσης του ευρώ. Ακόμη κι έτσι όμως, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών χειροτέρευσε σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Την δεκαετία του 2000, στα χρόνια του ευρώ, η διεθνής ανταγωνιστικότητα επιδεινώθηκε σημαντικά κατά 18%, ενώ το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών παρουσίασε βελτίωση το 2004 ελέω Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα αλλά επιδεινώθηκε και αυτό σημαντικά πάνω από 15% του ΑΕΠ το 2008 όταν άρχισε η χρηματοπιστωτική κρίση στη χώρα.

Διάγραμμα 2.3²⁶

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) και δείκτες ΠΣΣΙ-ΔΤΚ

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

2.6.3 Διαρθρωτική Ανταγωνιστικότητα

Στο διεθνές εμπόριο τα προϊόντα που συναλλάσσονται μεταξύ των οικονομιών είναι αρκετά διαφοροποιημένα μεταξύ τους ως προς τα χαρακτηριστικά (τεχνολογικά, ποιοτικά, θεσμικά κ.α.) Άρα, η διεθνής ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας δεν επηρεάζεται μόνο από τις σχετικές τιμές των προϊόντων αλλά και από άλλους διαρθρωτικούς παράγοντες (non-price competitiveness).

Σύμφωνα με τους Athanasoglou, P. and I. Bardaka (2008), οι κυριότεροι διαρθρωτικοί παράγοντες είναι οι εξής:

- Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των εξαγωγών και η γεωγραφική εξειδίκευση

Για παράδειγμα, ποιοτικά χαρακτηριστικά των εξαγωγών μπορεί να είναι η φήμη και η ποιότητα του προϊόντος, η προώθηση των εξαγωγικών προϊόντων μέσω της διαφήμισης και του μάρκετινγκ, τα δίκτυα διανομής, η διαθεσιμότητα και η αξιοπιστία συμπληρωματικών υπηρεσιών σχετικών με το προϊόν, η ικανοποίηση των απαιτητικών προτιμήσεων των καταναλωτών κ.λπ. Με αυτά τα χαρακτηριστικά ισοσκελίζεται εν μέρει η έλλειψη ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές και το

²⁶ Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) και δείκτες ΠΣΣΙ-ΔΤΚ της ΤτΕ και της ΤΔΔ (Ποσοστά% του ΑΕΠ)

κόστος. Ενώ, άλλες μελέτες έδειξαν ότι το μετοχικό κεφάλαιο μιας χώρας αλλά και μη μετρήσιμοι παράγοντες όπως η καινοτομία και η τεχνολογική πρόοδος της παραγωγής αποτελούν σημαντικούς λόγους βελτίωσης της ποιότητας και ποσότητας των εξαγωγών μιας χώρας και κατ' επέκταση του μεριδίου της στο διεθνές εμπόριο. Όσον αφορά την ελληνική οικονομία, οι βελτιωμένες εξαγωγικές επιδόσεις οφείλονται κατά κύριο λόγο στην αύξηση της εξαγωγικής δραστηριότητας της χώρας προς τις αγορές της ΝΑ Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής αλλά και των γειτονικών χωρών. Οι αγορές αυτές παρουσίασαν υψηλό ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ και της ζήτησης με αποτέλεσμα να βοηθήσουν στη βελτίωση της προβληματικής ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας ως προς τις τιμές.

- Η κλαδική και προϊόντική σύνθεση των εξαγωγών και η τεχνολογική πρόοδος

Η κατηγορία αυτή είναι ολοένα και σημαντικότερη στην εξαγωγική επίδοση μιας χώρας στις διεθνείς αγορές με την Ελλάδα να εξακολουθεί να υστερεί στους τομείς αυτούς.

Έτσι, σύμφωνα με τους Athanasoglou, P., Backinezos, C. & Georgiou, E. (2010), διαπιστώθηκε ότι οι σημαντικότεροι κλάδοι στα προϊόντα μεταποίησης στην κλαδική σύνθεση των ελληνικών εξαγωγών είναι αυτοί της κλωστοϋφαντουργίας και ένδυσης και ακολουθούν οι κλάδοι φαρμακευτικών και κατασκευαστικών. Υπάρχουν όμως και κάποιοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την αξία και το κόστος των εξαγωγών, όπως για παράδειγμα οι τιμές του πετρελαίου καθώς οι διεθνείς τιμές του επηρεάζουν και τις τιμές των πλαστικών, των μετάλλων και γενικά όλων των κατασκευαστικών προϊόντων που αποτελούν παράγωγά του. Συνεπώς, όταν αυξάνονται οι τιμές αυτές θα αυξάνονται και οι εξαγωγές και οι δείκτες ανταγωνιστικότητας θα επιδεινώνονται.

- Οι ξένες άμεσες επενδύσεις (ΞΑΕ)

Σύμφωνα με τον Κυρκιλή (2002), οι ξένες άμεσες επενδύσεις (ΞΑΕ) ορίζονται ως η μεταφορά διακριτών αλλά και συμπληρωματικών εισροών της παραγωγικής διαδικασίας στο εξωτερικό, όπως είναι η τεχνολογία, το κεφάλαιο, η τεχνογνωσία κ.α. χωρίς την επέμβαση κάποιας συναλλαγής μέσω της αγοράς.

Ένας άλλος παρόμοιος ορισμός των ΞΑΕ είναι οι επενδύσεις οι οποίες συνεπάγονται τη μεταφορά κεφαλαίων, τεχνολογίας και ανθρώπινου δυναμικού σε ξένες χώρες. Αναλυτικότερα, ορίζονται ως το κεφάλαιο με το οποίο μια επιχείρηση χρηματοδοτεί την αγορά, τη δημιουργία ή την ανάπτυξη θυγατρικών στην αλλοδαπή, ή αποκτά μετοχές ξένων επιχειρήσεων.²⁷

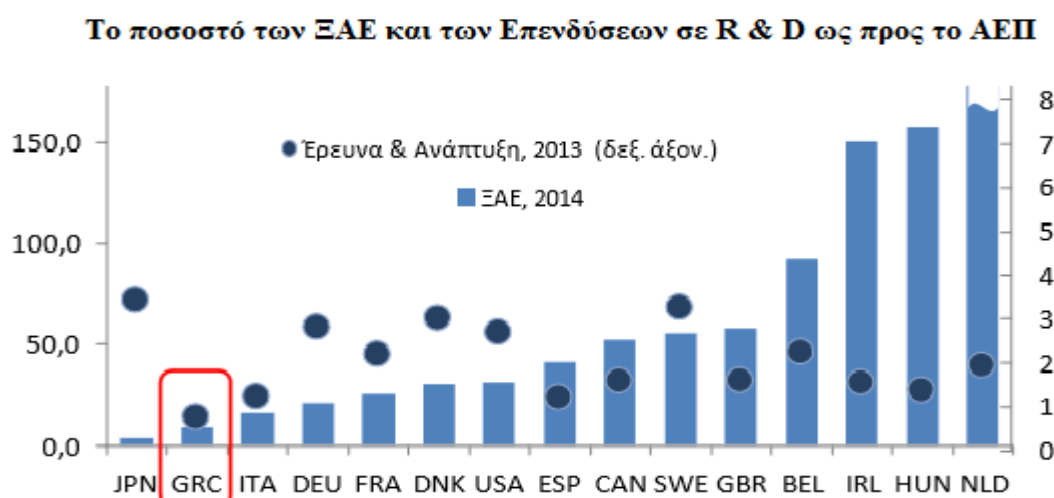
Συνεπώς, οι ΞΑΕ μπορούν να αυξήσουν τις εξαγωγές τόσο για τη χώρα που επενδύει όσο και για τη χώρα που δέχεται την επένδυση, όπως για παράδειγμα η Ιρλανδία, μέσω των εξωτερικών επιδράσεων που ασκούν και με τη μεταφορά τεχνογνωσίας και

²⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1994)

κεφαλαίου. Παρόλα αυτά η ελληνική οικονομία δεν προσφέρεται για ΞΑΕ καθώς το θεσμικό πλαίσιο που επικρατεί τις αποθαρρύνει με αποτέλεσμα η χώρα να χάνει ένα σημαντικό πλεονέκτημα στην ενίσχυση του εξαγωγικού προσανατολισμού της. Άλλοι παράγοντες που εμποδίζουν τις ΞΑΕ στην Ελλάδα είναι:

- Η πολύπλοκη γραφειοκρατία,
- Η πολύ υψηλή φορολόγηση,
- Οι συνεχόμενες αλλαγές στο φορολογικό πλαίσιο
- Οι συνθήκες λειτουργίας των αγορών εργασίας και προϊόντων
- Η έλλειψη υποδομών²⁸

Διάγραμμα 2.4

Πηγή: ΟΟΣΑ²⁹

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα το ποσοστό των ΞΑΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο 9,5% ενώ αξίζει να σημειωθεί πως το αντίστοιχο ποσοστό το 2015 ήταν μηδενικό. Επίσης, η χαμηλή προσέλκυση των ΞΑΕ προς την Ελλάδα, λόγω κυρίως των λόγων που προαναφέραμε φαίνεται και από τα παρακάτω διαγράμματα όπου η Ελλάδα καταλαμβάνει την τελευταία θέση ανάμεσα στις χώρες μέλη της ΕΕ(27).

²⁸ Athanasoglou, P., Backinezos, C. & Georgiou, E. (2010)

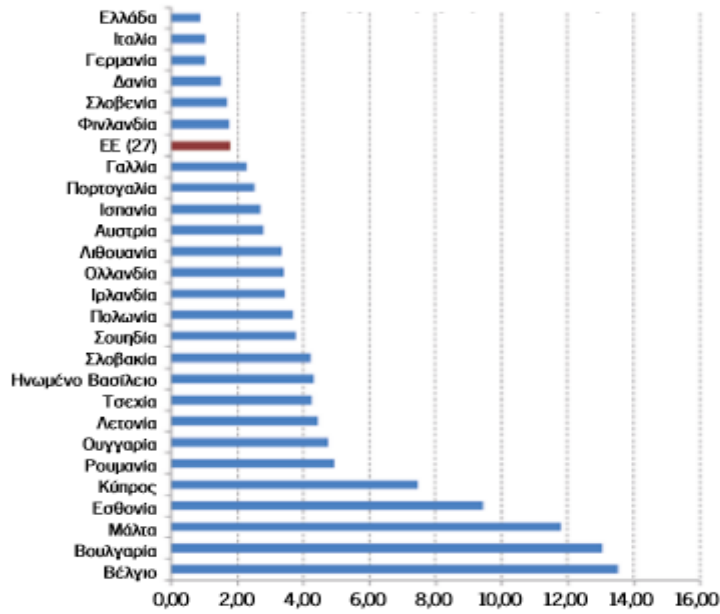
²⁹ Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.- OECD) είναι ο διεθνής οργανισμός εκείνων των αναπτυσσόμενων χωρών που υποστηρίζουν τις αρχές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς. Δημιουργήθηκε το 1948 ως Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας, με πρώτο γενικό γραμματέα τον Γάλλο Robert Marjolin, με σκοπό να διαχειριστεί το σχέδιο Μάρσαλ για την ανοικοδόμηση της Ευρώπης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αργότερα επεκτάθηκε και σε μη ευρωπαϊκά κράτη και το 1960 μετασηματίστηκε στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης.

Ίδρυτικά μέλη του ΟΟΣΑ (1961): Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Τουρκία.

Αργότερα προσχώρησαν: Ιαπωνία, Φιλανδία, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Μεξικό, Τσεχία, Ουγγαρία, Νότια Κορέα, Πολωνία, Σλοβακία, Χιλή, Σλοβενία, Ισραήλ, Εσθονία, Λετονία.

Διάγραμμα 2.5

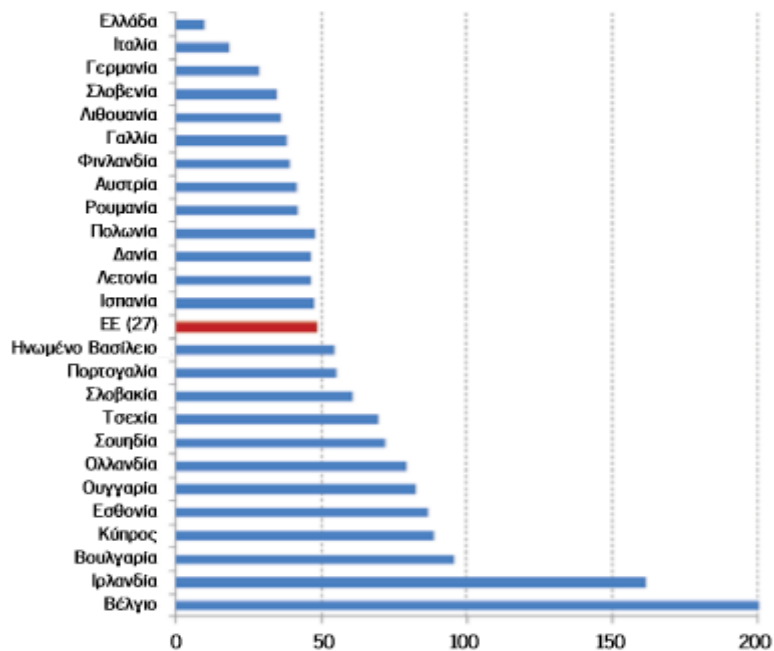
**Εισροές ΞΑΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ,
ετήσιος μέσος όρος 2004-2016**

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

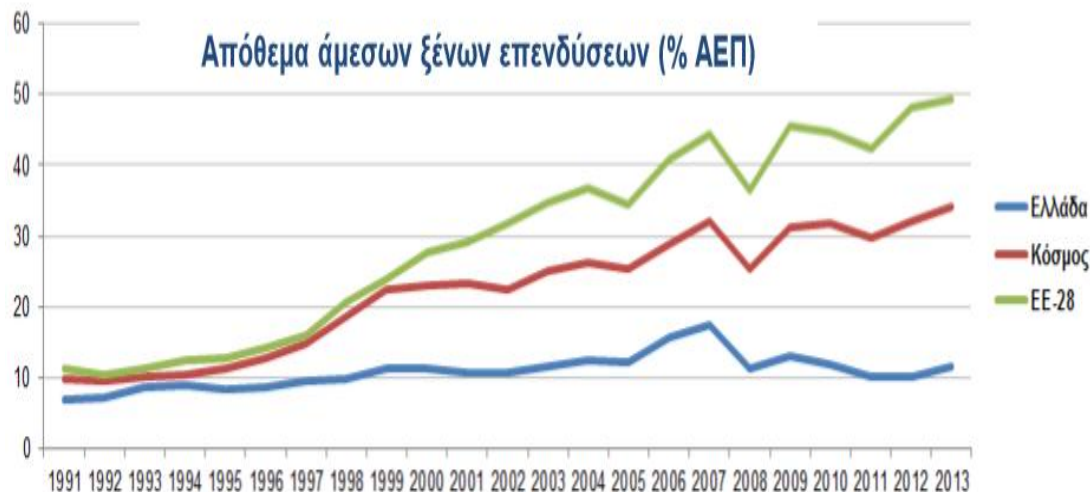
Διάγραμμα 2.6

Απόθεμα ΞΑΕ (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Διάγραμμα 2.7

Πηγή: ΟΟΣΑ

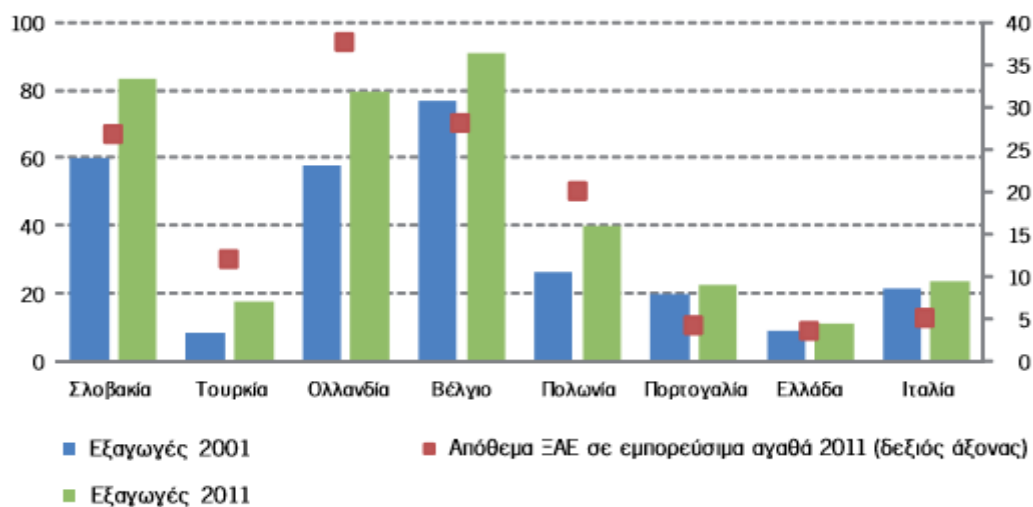
Επομένως, η αποτελεσματικότητα των ΞΑΕ στην ενίσχυση και βελτίωση των εξαγωγών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από την κατανομή τους στους διάφορους τομείς. Έτσι, οι χώρες που δραστηριοποιούνται περισσότερο στις ξένες άμεσες επενδύσεις είναι αυτές που εμπορεύονται προϊόντα υψηλής τεχνολογικής αξίας. Επομένως, έχει ιδιαίτερη σημασία αν οι εισροές κατευθύνονται προς τη βιομηχανία και τα εμπορεύσιμα αγαθά γενικότερα, καθώς οι ΞΑΕ στα εμπορεύσιμα αγαθά συμβάλλουν στην αύξηση των εξαγωγών ενώ στα μη εμπορεύσιμα αγαθά διογκώνουν την εγχώρια ζήτηση και συμβάλλουν στην αύξηση των εισαγωγών.³⁰

Από το διάγραμμα 2.8 συμπεραίνουμε ότι οι χώρες που διαθέτουν το μεγαλύτερο απόθεμα ΞΑΕ σε εμπορεύσιμα αγαθά το 2011, είναι εκείνες που παρουσιάζουν και την μεγαλύτερη αύξηση στις εξαγωγές την δεκαετία 2001-2011, παρά το γεγονός ότι σε κάποιες από αυτές το μέγεθος των εξαγωγών ήταν υψηλό ήδη. Όπως παρατηρούμε η Ελλάδα βρίσκεται στην χειρότερη θέση με τη μικρότερη αύξηση των ήδη χαμηλών εξαγωγών το 2001-2011 λόγω του μικρού αποθέματος ΞΑΕ στα εμπορεύσιμα προϊόντα.

Διάγραμμα 2.8

³⁰ Για περισσότερη ανάλυση ο αναγνώστης παραπέμπεται στο Παπάζογλου (2014). *Ελληνική εξαγωγική επίδοση: Ανταγωνιστικότητα και ξένες άμεσες επενδύσεις*. (Κεφάλαιο 4).

Εξαγωγές και απόθεμα ΞΑΕ σε εμπορεύσιμα αγαθά (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

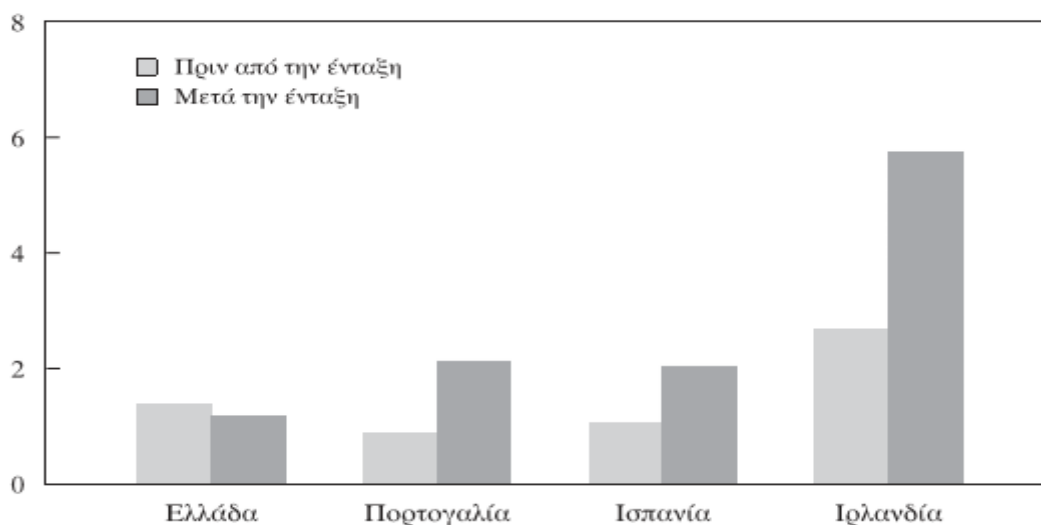

Πηγή: ΟΟΣΑ

Τέλος, όσον αφορά τις ελληνικές ξένες άμεσες επενδύσεις, αξίζει να επισημάνουμε πως κυμάνθηκε η μέση εισροή τους πριν και μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε σύγκριση με χώρες που επλήγησαν και αυτές από την παγκόσμια οικονομική κρίση (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιρλανδία). Χαρακτηριστικά, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 2.9, μετά την ένταξη στην ΕΟΚ οι ΞΑΕ στην Ελλάδα μειώθηκαν σε σχέση με τις άλλες χώρες που αύξησαν και πολλαπλασίασαν τις δικές τους καταφέροντας με αυτόν τον τρόπο να βγουν από την ύφεση κάτι που δεν έχει καταφέρει η Ελλάδα ακόμα.

Διάγραμμα 2.9³¹

Μέση εισροή ΞΑΕ πριν και μετά την ένταξη στην ΕΟΚ (% ΑΕΠ)

³¹ Χρονολογίες ένταξης στην ΕΟΚ: Ελλάδα 1981, Πορτογαλία 1986, Ισπανία 1986, Ιρλανδία 1973

Πηγή: ΟΟΣΑ

2.6.4 Ελαστικότητες και διεθνής ανταγωνιστικότητα

Η επιλογή του καταλληλότερου δείκτη διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας τιμών γίνεται μετά από την εμπειρική διερεύνηση της ικανότητας και καταλληλότητας κάθε διαθέσιμου δείκτη ΠΣΣΙ να ερμηνεύσει αλλά και να προβλέψει την εξαγωγική επίδοση μιας οικονομίας. Παρόλα αυτά τα συμπεράσματα των μέχρι τώρα μελετών δεν δείχνουν υπεροχή σε κάποιους από τους δείκτες του ΠΣΣΙ. Οι κυριότεροι παράγοντες για την επιλογή δεικτών διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας, σύμφωνα με εμπειρικές μελέτες, είναι το ύψος των ξένων άμεσων επενδύσεων, ο αριθμός των επιχειρήσεων, ο όγκος της συνολικής βιομηχανικής δραστηριότητας κ.α.³². Στην περίπτωση της Ελλάδας οι Athanasoglou και Bardaka (2008) χρησιμοποίησαν το μέγεθος του πάγιου κεφαλαίου.

Όσον αφορά τώρα τους τύπους ελαστικότητας, οι δύο κυριότεροι είναι οι βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες ελαστικότητες. Οι βραχυχρόνιες ελαστικότητες αντιστοιχούν σε ένα σύνολο βραχυπρόθεσμων ελαστικότητας υποκατάστασης μεταξύ των εισροών, ενώ οι μακροχρόνιες ελαστικότητες αντιστοιχούν σε μακροχρόνια σύνολα. Σε γενικές γραμμές, οι μακροχρόνιες είναι υψηλότερες σε μέγεθος σε σχέση με τις βραχυχρόνιες.

Επίσης, οι ελαστικότητες ζήτησης εισαγωγών και προσφοράς εξαγωγών υπολογίζονται για δύο σύνολα παραδοχών: i) οι ελαστικότητες υπολογίζονται σε σχέση με την δική τους τιμή και ii) συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων γενικής ισορροπίας όπου η τελευταία λαμβάνει υπόψη τις αλλαγές τόσο στην δική της τιμή όσο και στην τιμή των άλλων εμπορεύσιμων αγαθών. Για παράδειγμα, η ελαστικότητα προσφοράς των εξαγωγών μετρά πώς η προσφορά εξαγωγών αλλάζει, καθώς η τιμή των εξαγωγών αλλάζει, κρατώντας όλες τις άλλες τιμές σταθερές. Δηλαδή, μία υποτίμηση αυξάνει τις τιμές των εισαγόμενων ενδιάμεσων εισροών, οι οποίες θα μειώσουν την ανταπόκριση της προσφοράς των εξαγωγών στο βαθμό που οι εξαγωγές χρησιμοποιούν εισαγόμενες εισροές.³³

Επιπροσθέτως, οι μακροχρόνιες και βραχυχρόνιες ελαστικότητες ξένου εισοδήματος είναι υψηλότερες όταν το ΑΕΠ είναι μεταβλητή ξένου εισοδήματος. Περαιτέρω, οι τιμές των εξαγωγών (εγχώριων και ανταγωνιστών) έχουν ισχυρή επίδραση στις εξαγωγές μακροχρόνια ενώ ο αντίκτυπός τους βραχυχρόνια είναι μέτριος. Σημειώνεται πάντως, ότι γενικά οι εισοδηματικές ελαστικότητες συνήθως είναι υψηλότερες από τις ελαστικότητες των σχετικών τιμών.

³² Βλ. Gagnon (2007)

³³ Για εκτενέστερη συζήτηση ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί το Stephen Tokarick (2010). *A Method for Calculating Export Supply and Import Demand Elasticities*. IMF Working Paper, 10, July

Από την άλλη, το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος φαίνεται να είναι σημαντικό μόνο μακροχρόνια με τις ελαστικότητες υψηλότερες όταν το ΑΕΠ είναι η μεταβλητή ξένου εισοδήματος. Επίσης, οι μακροχρόνιες ελαστικότητες τιμής εξαγωγών είναι υψηλότερες συγκρινόμενες με αυτές του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Έτσι, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι οι ευρύτεροι ορισμοί τιμής ή εισοδήματος παράγουν υψηλότερες εκτιμήσεις της μακροχρόνιας ελαστικότητας. Όσον αφορά τις τιμές εξαγωγής, μία πιθανή εξήγηση της παραπάνω συμπεριφοράς είναι ότι οι εξαγωγές βασίζουν την απόφασή τους να εξάγουν στις τιμές και όχι στις δαπάνες. Επίσης, ο προσδιορισμός τιμής από τις επιχειρήσεις (κυρίως τις ολιγοπωλιακές) λαμβάνουν υπόψη τους σταθερά κόστη από πραγματικά.

Η ομοιογένεια των τιμών είναι αποδεκτή μακροπρόθεσμα όταν μετριέται με το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και βραχυπρόθεσμα με τις τιμές εξαγωγής και η ελαστικότητα των αντίστοιχων μέτρων της ανταγωνιστικότητας βρέθηκε να είναι κοντά στην μονάδα. Αυτή είναι μία απόδειξη ότι οι έλληνες εξαγωγείς αντιμετωπίζουν μάλλον μέτρια ανταγωνιστική πίεση στις αγορές του εξωτερικού.³⁴

Τέλος, σύμφωνα με τον Bournakis (2012), η ανταπόκριση των εξαγωγών προς τις μεταβολές των τιμών παραμένει ο σημαντικότερος παράγοντας ωστόσο γίνεται σαφές ότι η ελαστικότητα της τιμής γίνεται μικρότερη όσο οι βιομηχανίες αυξάνουν τις δυνατότητές τους για την παροχή διαφοροποιημένων προϊόντων. Παρομοίως, η διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα είναι περισσότερο ζωτικής σημασίας για τις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας απ' ό,τι για τις χαμηλής τεχνολογίας. Το συμπέρασμα αυτό βρίσκει σύμφωνη και την «νέα εμπορική θεωρία» που τονίζει το ρόλο της έρευνας και ανάπτυξης και του μονοπωλιακού ανταγωνισμού στο διεθνές εμπόριο.

2.6.5 Ελαστικότητες και Οικονομική Ανάπτυξη

Παράλληλα οι εξαγωγές παίζουν σημαντικό ρόλο και στον τομέα της οικονομικής ανάπτυξης καθώς αυτή είναι συνυφασμένη και συνδεδεμένη με το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ και κατ' επέκταση με τα υπόλοιπα μακροοικονομικά μεγέθη (εισόδημα, κατανάλωση, επένδυση, εξαγωγές κ.λπ.). Πρώτος ο Nicholas Kaldor προσπάθησε να ερμηνεύσει τον όρο οικονομική ανάπτυξη, βασιζόμενος στις έρευνες των Thirlwall και McCombie και κατέληξε στα παρακάτω επιχειρήματα σχετικά με τις εξαγωγές υπό την ηγεσία της ανάπτυξης:

1. Ταχύτερος ρυθμός ανάπτυξης στον τομέα της μεταποίησης θα προκαλέσει ταχύτερο ρυθμό αύξησης της παραγωγής και της παραγωγικότητας της εργασίας, ως αποτέλεσμα της μεταβίβασης της εργασίας σε τομείς υψηλής παραγωγικότητας με αυξανόμενες αποδόσεις.

³⁴ Βλ. Athanasoglou & Bardaka (2008)

2. Η αύξηση της μεταποιητικής παραγωγής δεν περιορίζεται από την προσφορά αλλά ουσιαστικά καθορίζεται από τη ζήτηση της γεωργίας κατά τα πρώτα στάδια και από τις εξαγωγές τα επόμενα στάδια.
3. Η ζήτηση για εξαγωγές είναι σημαντικό συστατικό της συνολικής ζήτησης σε μία ανοικτή οικονομία, η οποία πρέπει να ταιριάζει με τη διαρροή του εισοδήματος σε εισαγωγές.
4. Το επίπεδο της βιομηχανικής παραγωγής θα προσαρμοστεί στο επίπεδο της ζήτησης των εξαγωγών σε σχέση με την τάση να εισάγουν μέσω του εξωτερικού εμπορίου.
5. Ένας γρήγορος ρυθμός ανάπτυξης των εξαγωγών και της αύξησης της παραγωγής τείνουν να δημιουργήσουν έναν ενάρετο κύκλο ανάπτυξης. Αυτό καθιστά δύσκολο για άλλες πρόσφατα εκβιομηχανοποιημένες χώρες να θεσπίσουν εξαγωγικές δραστηριότητες.³⁵

Οι Thirlwall & Dixon (1979) επισημοποίησαν αυτές τις ιδέες σε ένα απλό μοντέλο. Υποστηρίζουν ότι ο ρυθμός ανάπτυξης της ισορροπίας του εισοδήματος η οποία είναι συνεπής με το υπόλοιπο του περιορισμού πληρωμών, καθορίζεται από το λόγο της αύξησης των εξαγωγών προς την εισοδηματική ελαστικότητα της ζήτησης για εισαγωγές:

$$X=(Pd/Pf)^{\delta}*Z^e \quad (3.1)$$

Όπου: X= εξαγωγές, Pd= εγχώρια τιμή εξαγωγών, Pf= ξένη τιμή εξαγωγών, δ= αρνητική ελαστικότητα της τιμής των εξαγωγών, e= θετική εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης για τις εξαγωγές.

Παρομοίως, η ποσότητα των εισαγωγών (M) παίρνεται ως συνάρτηση των σχετικών τιμών και του εγχώριου εισοδήματος (Y):

$$M=(Pd/Pf)^{\delta}*Y^p \quad (3.2)$$

Όπου: δ= αρνητική ελαστικότητα της τιμής των εισαγωγών, p= θετική εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης για τις εισαγωγές.

³⁵ Για εκτενέστερη ανάλυση ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί το Khalid Abu-Ismaïl, *The myth of export-led growth*, Economic Research Forum Working Paper 0335

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

3.1 Διεθνές εμπόριο και μακροοικονομικά μεγέθη

Έχοντας αναλύσει τις μακροοικονομικές σχέσεις που ισχύουν σε ένα οικονομικό περιβάλλον, θα εξετάσουμε και θα δούμε την πορεία ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών στην Ελλάδα όπως το ΑΕΠ, ο πληθωρισμός, η ανεργία, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κ.α. τα οποία μεγέθη επηρεάζονται άμεσα από αυτές τις σχέσεις.

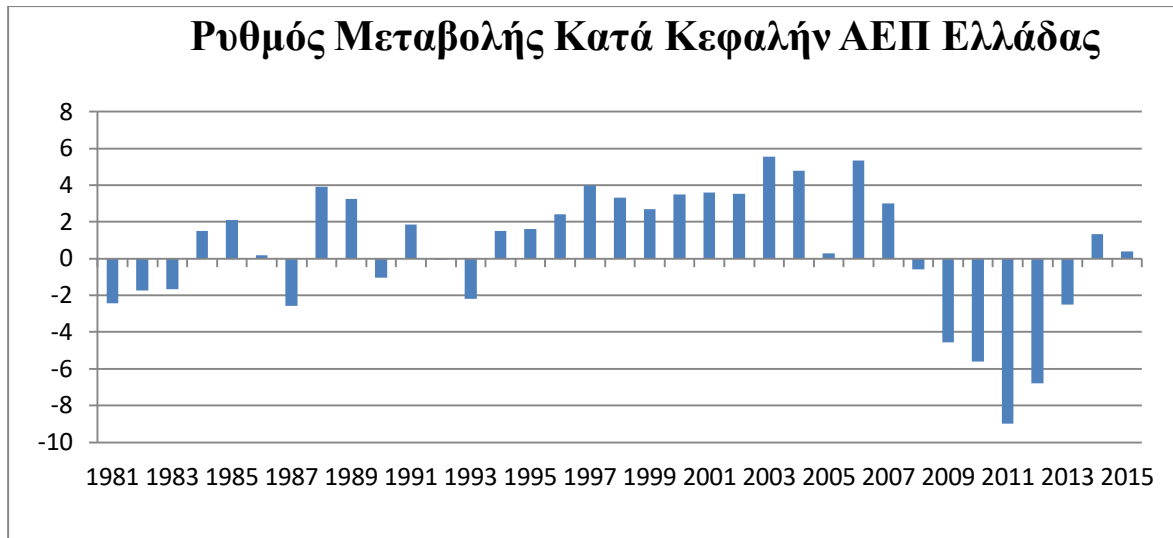
Σύμφωνα λοιπόν με τους Παπάζογλου (2014) και Αλογοσκούφη (2013), το διεθνές εμπόριο επέτρεψε στην Ελλάδα να επιδιώξει μεγαλύτερη εξειδίκευση στην παραγωγή, εκμεταλλευόμενη τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα καθώς και εσωτερικές και εξωτερικές οικονομίες κλίμακας, παράγοντες οι οποίοι συντελούν σε μεγαλύτερη παραγωγική αποτελεσματικότητα και υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης.

Δεδομένου ότι η συνεισφορά του διεθνούς εμπορίου στις οικονομίες σχεδόν τριπλασιάστηκε τις τελευταίες δεκαετίες, στην Ελλάδα σχεδόν εξαπλασιάστηκε γεγονός που υποδεικνύει ότι η ελληνική οικονομία ανοίχτηκε στις διεθνείς συναλλαγές πολύ πιο γρήγορα από τις υπόλοιπες οικονομίες. Ο κυριότερος λόγος είναι η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), η οποία οδήγησε στην πλήρη απελευθέρωση του εμπορίου στα κράτη-μέλη της, τα οποία αποτελούν και τους σημαντικότερους εμπορικούς εταίρους της Ελλάδας. Οι κυριότεροι παράγοντες αυτής της οικονομικής απελευθέρωσης είναι η εξάλειψη των εμποδίων στο εμπόριο και στη μετανάστευση για τις χώρες μέλη της ΕΕ, η υιοθέτηση χαμηλότερων δασμών της ΕΕ σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο αλλά και οι σημαντικές εισροές του κοινοτικού προϋπολογισμού τόσο από τα διαρθρωτικά ταμεία, όσο και από την Κοινή Αγροτική Πολιτική.

Όσον αφορά στο ρυθμό μεταβολής του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, είχε μια πτωτική τάση στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Έκτοτε παρουσίασε μία ανοδική τάση μέχρι να αρχίσουν οι αυξομειώσεις στην πορεία του στα μέσα της δεκαετίας 1990 και να αρχίσει να αυξάνεται στα τέλη της ίδιας δεκαετίας μέχρι και το 2008 που ξέσπασε η οικονομική κρίση και αφού η Ελλάδα είχε ενταχθεί στην Ενιαία Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).³⁶ Με την ένταξη αυτή, η Ελλάδα εισήλθε σε μία περίοδο ταχύτερης οικονομικής ανάπτυξης πετυχαίνοντας ποσοστά κατά κεφαλήν ΑΕΠ αντίστοιχα των ΗΠΑ μέχρι να αρχίσει πάλι η πτωτική πορεία λόγω της οικονομικής κρίσης και της παρατεταμένης ύφεσης που επικρατεί μέχρι και σήμερα.

³⁶ Οι συγκρίσεις του Ελληνικού ΑΕΠ είναι με το αντίστοιχο των ΗΠΑ

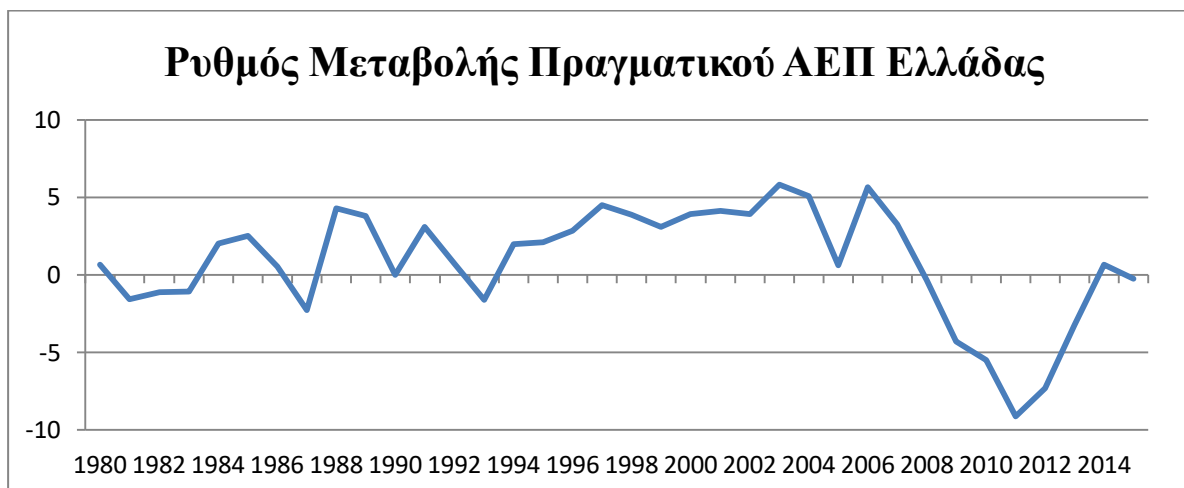
Διάγραμμα 3.1

Πηγή: World Bank

Αντίστοιχη είναι και η πορεία στους ετήσιους ρυθμούς μεγέθυνσης του συνολικού πραγματικού ΑΕΠ. Ενδεικτικά, από το 1980 και μετά, λόγω του δεύτερου πετρελαϊκού σοκ, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ επιβραδύνθηκε σημαντικά και το 1981 λόγω της δεύτερης μεταπολεμικής ύφεσης της ελληνικής οικονομίας μειώθηκε κι άλλο. Ως αποτέλεσμα ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης στη δεκαετία του 1980 ήταν μόλις 0,8% του ΑΕΠ. Αυτό άλλαξε στα μέσα της δεκαετίας του 1990 όταν οι ρυθμοί ανάπτυξης ανέβηκαν στο 2,8% κατά μέσο όρο και βελτιώθηκαν περαιτέρω όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στην ΟΝΕ και μέχρι την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 οι ρυθμοί ανάπτυξης είχαν διαμορφωθεί στο 4,2%. Από εκείνο το σημείο και μετά πήραν την κατιούσα χωρίς ουσιαστικά να έχουν ανακάμψει μέχρι σήμερα.

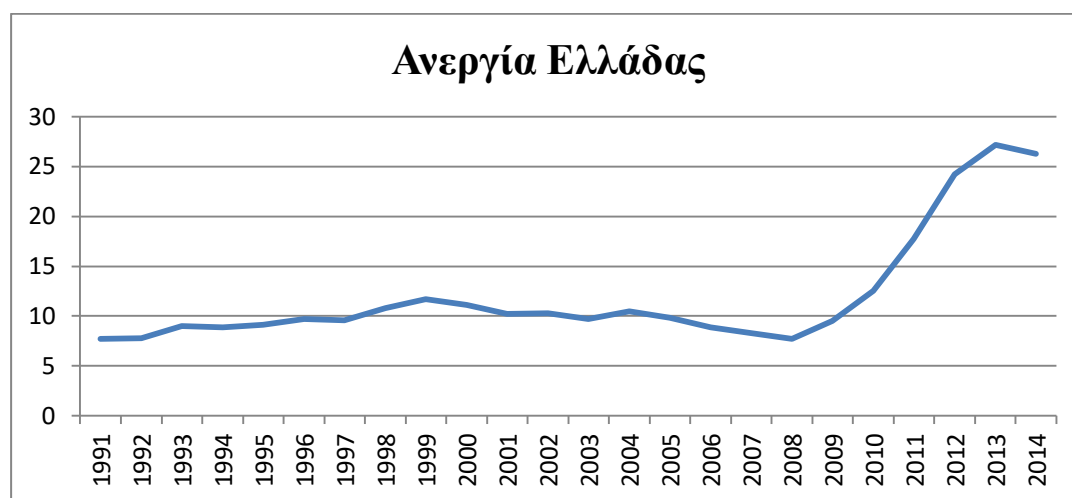
Διάγραμμα 3.2

Πηγή: World Bank

Παράλληλα το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ήταν περίπου στο 6% και μέχρι την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ το ποσοστό αυτό είχε σχεδόν διπλασιαστεί. Όπως και με τα υπόλοιπα μακροοικονομικά μεγέθη, έτσι και η ανεργία άρχισε να βελτιώνεται στις αρχές της δεκαετίας του 2000 μέχρι την είσοδο της οικονομίας στην κρίση και στην ύφεση του 2008 όπου εκτόξευσε τα ποσοστά της σε επίπεδα που φαίνεται να παραμένουν μέχρι και τώρα.

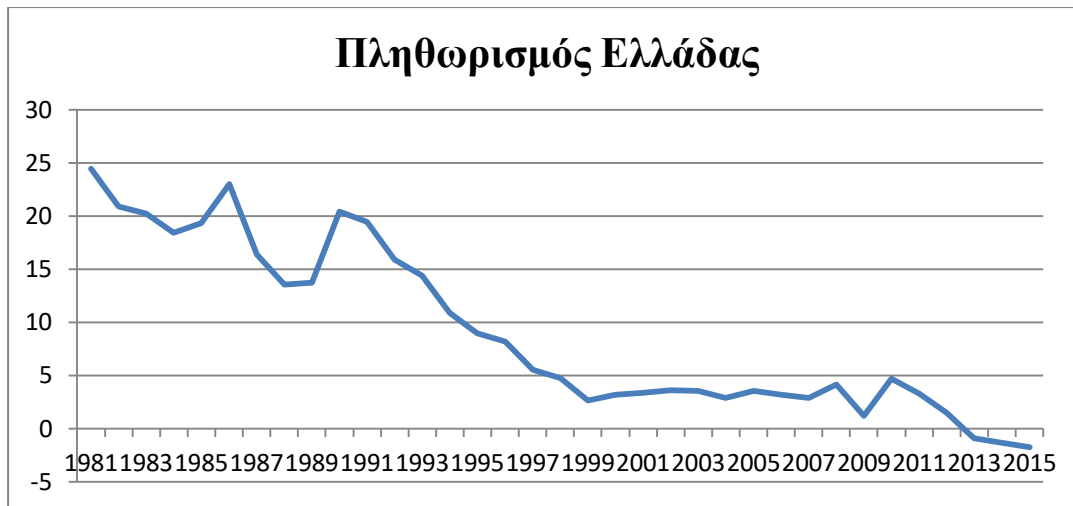
Διάγραμμα 3.3

Πηγή: World Bank

Επίσης, ο μέσος ρυθμός πληθωρισμού τη δεκαετία του 1980 ήταν στο 20% περίπου. Το ποσοστό αυτό μειώθηκε σχεδόν στο μισό την δεκαετία του 1990 ως αποτέλεσμα της αντιπληθωριστικής πολιτικής που εφαρμόστηκε με την υποτίμηση της δραχμής. Με την αλλαγή του νομίσματος στο ευρώ ο πληθωρισμός παρέμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα όπου την δεκαετία του 2000 ήταν στο 3% κατά μέσο όρο με αποτέλεσμα να μην έχει ανακάμψει από τότε.

Διάγραμμα 3.4

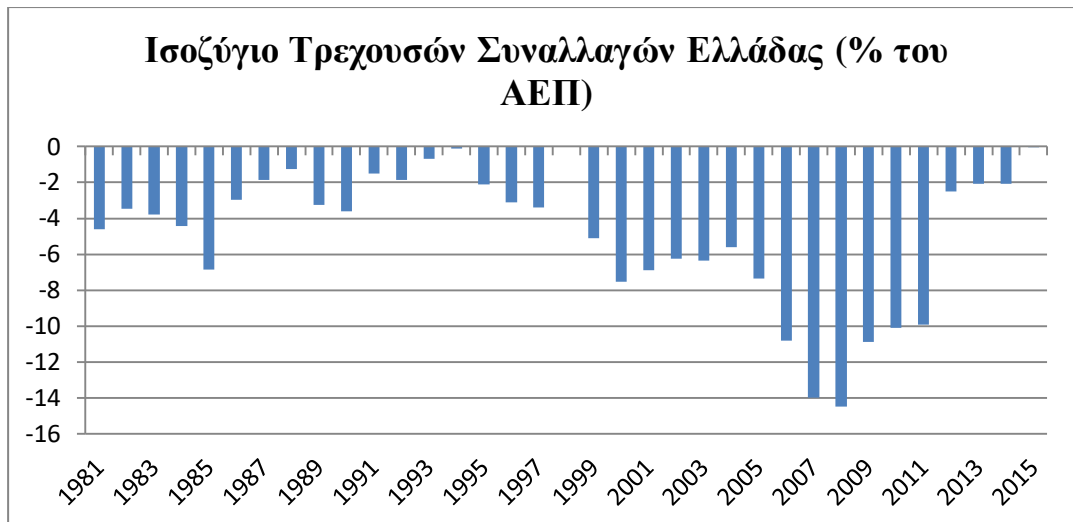
Πηγή: World Bank

Από την μεταπολεμική περίοδο και μετά η ελληνική οικονομία είχε αρνητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, με εξαίρεση την δεκαετία του 1970, με αποτέλεσμα μέχρι και την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ το μέσο έλλειμμα να είναι στο 3% με το ΑΕΠ.³⁷ Με την είσοδο της χώρας στο ευρώ το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εκτοξεύθηκε στο 12% του ΑΕΠ και την επόμενη δεκαετία αυξήθηκε περαιτέρω φτάνοντας στο υψηλότερο σημείο 14% του ΑΕΠ το 2008 δημιουργώντας πρωτόγνωρες καταστάσεις για την ελληνική οικονομία. Συμπεραίνουμε λοιπόν, πρώτον, ότι με την ένταξη της χώρας στην ευρωζώνη το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εκτοξεύθηκε παρότι οι προσδιοριστικοί παράγοντες των εισαγωγών και εξαγωγών όπως το εισόδημα και η συναλλαγματική ισοτιμία δεν είχαν την ανάλογη πορεία και δεύτερον, ότι το έλλειμμα αυτό διατηρήθηκε για χρόνια σε αυτά τα επίπεδα. Ο κυριότερος λόγος που συναίβει αυτό, όπως θα αναλύσουμε και παρακάτω, είναι ότι οι τιμές και το κόστος παραγωγής των εξαγωγίμων προϊόντων έρχονταν σε αντίθεση με την ποιότητα των προϊόντων αυτών με αποτέλεσμα η έλλειψη ανταγωνιστικότητας να διατηρήσει το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το εξωτερικό χρέος που υπόκεινται η χώρα.³⁸

Διάγραμμα 3.5

³⁷ Το μεγαλύτερο ποσοστό του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου καλυπτόταν από το μονίμως πλεονασματικό ισοζύγιο υπηρεσιών, καθώς η Ελλάδα είναι κυρίαρχη δύναμη στην ναυτιλία και μία από τις μεγαλύτερες στον τουρισμό, αλλά και από τα μεταναστευτικά εμβάσματα.

³⁸ Βλ. Τράπεζα της Ελλάδος (2010)

Πηγή: World Bank

3.2 Η εξέλιξη των ελληνικών εξαγωγών

Η οικονομική δραστηριότητα μιας χώρας επηρεάζει πολλές επιπλέον παραμέτρους, οι οποίες εν τέλει καθορίζουν το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού της. Ειδικότερα σε περιόδους κρίσεις, ο εντοπισμός των δυνατών σημείων μιας χώρας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αντιμετώπιση των κρίσεων οι οποίες μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά την ομαλή λειτουργία και πρόοδο της οικονομίας και της κοινωνίας γενικότερα. Για παράδειγμα, η Ελλάδα από το 2008 και μετά αντιμετωπίζει την μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική κρίση των τελευταίων πολλών δεκαετιών με αποτέλεσμα να έγινε επιτακτική η ανάγκη της ελληνικής οικονομίας να βρει τρόπους για να αυξήσει την παραγωγικότητα και την διεθνή ανταγωνιστικότητάς της μέσω της ενίσχυσης των εξαγωγικών δραστηριοτήτων των ελληνικών επιχειρήσεων.

Αναμφίβολα, οι ελληνικές εξαγωγές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη και βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας και αυτό αντικατοπτρίζεται στα διάφορα μακροοικονομικά μεγέθη της όπως είναι το ΑΕΠ, η ανταγωνιστικότητα, το εμπορικό ισοζύγιο και κυρίως το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που αποτελεί την διαφορά εξαγωγών-εισαγωγών. Η ερμηνεία αυτών των παραγόντων θα μας δώσει ασφαλή συμπεράσματα για την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας. Παρόλα αυτά, υπάρχουν ορισμένα χρόνια προβλήματα, όπως αναλύουμε παρακάτω, τα οποία εμποδίζουν την ανάπτυξη των ελληνικών εξαγωγών και δυσχεραίνουν την θέση της ελληνικής οικονομίας για έξοδο από την οικονομική κρίση όπου έχει περιέλθει τα τελευταία χρόνια.

3.2.1 Εμπορικό Ισοζύγιο

Ένας από τους βασικότερους λόγους του χρόνιου ελλείμματος ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που αναφέραμε προηγουμένως είναι και το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο (εξαγωγές-εισαγωγές), το οποίο αποτελεί και ένα από τα μεγαλύτερα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 3.6

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Διάγραμμα 3.7

Εξαγωγές και Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών της Ελλάδας (σε εκατομ. ευρώ)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Πίνακας 3.1

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Αξία εξαγωγών (σε χιλ. ευρώ)

Έτος	Αξία (χιλ. €)	Μεταβολή (%)
1999	10.391.495	-
2000	12.725.976	22,47%
2001	11.629.194	-8,62%
2002	10.945.615	-5,88%
2003	12.007.084	9,70%
2004	12.343.674	2,80%
2005	14.117.900	14,37%
2006	16.559.435	17,29%
2007	17.137.115	3,49%
2008	17.319.404	1,06%
2009	14.675.269	-15,27%
2010	16.391.808	11,70%
2011	16.182.837	-1,14%
2012	17.004.326	5,08%

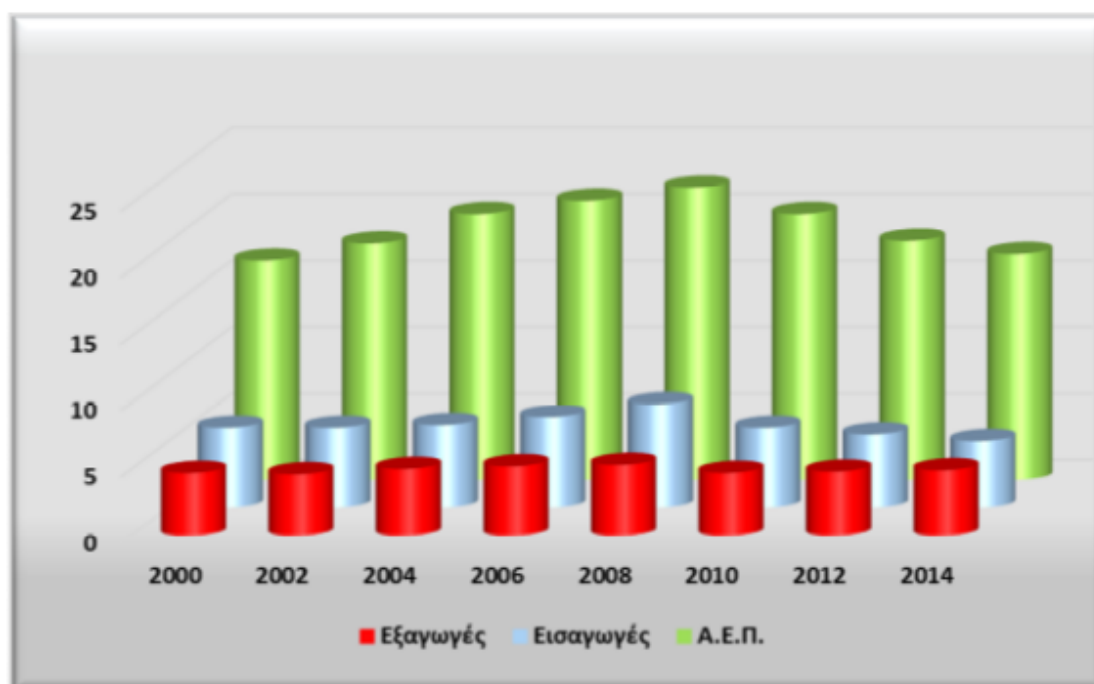
Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 3.7 και πίνακα 3.1 τα επίπεδα μεγέθους των εξαγωγών ολοένα και αυξάνονται κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης. Αυτό δεν πρέπει να μας προξενεί εντύπωση καθώς η ελληνική οικονομία είναι μία μικρή οικονομία και η διέξοδος των εξαγωγών αποτελεί ιδανική λύση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιούργησε η οικονομική κρίση. Χαρακτηριστικά, από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και μέχρι το 2008 που ξέσπασε η κρίση βλέπουμε τη συνεχή αύξηση του επιπέδου των εξαγωγών. Ακολούθησε μία πτώση για δύο χρόνια δεδομένου του σοκ που προκάλεσε η κρίση και μετά πάλι φαίνεται μία αύξηση χρόνο με το χρόνο.

3.2.2 Εξαγωγές και ΑΕΠ

Άξιο αναφοράς είναι και το ποσοστό των εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ της χώρας. Έτσι, παρότι η Ελλάδα αποτελεί εδώ και χρόνια μέλος της ΕΕ αλλά και της ΟΝΕ η εικόνα των εξαγωγών της δεν παρουσιάζει τίποτα το ιδιαίτερο και το εντυπωσιακό καθώς το σύνολο των εξαγωγών της παραμένει χαμηλό στο 9,4% του ΑΕΠ της χώρας κάτι που δεν καλύπτει ούτε το 1/3 των συνολικών εισαγωγών της. Η εικόνα αυτή αντικατοπτρίζει την χαμηλή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ και την ανεπαρκή διαφοροποίηση τους από τα αντίστοιχα προϊόντα των ξένων αγορών.

Διάγραμμα 3.8

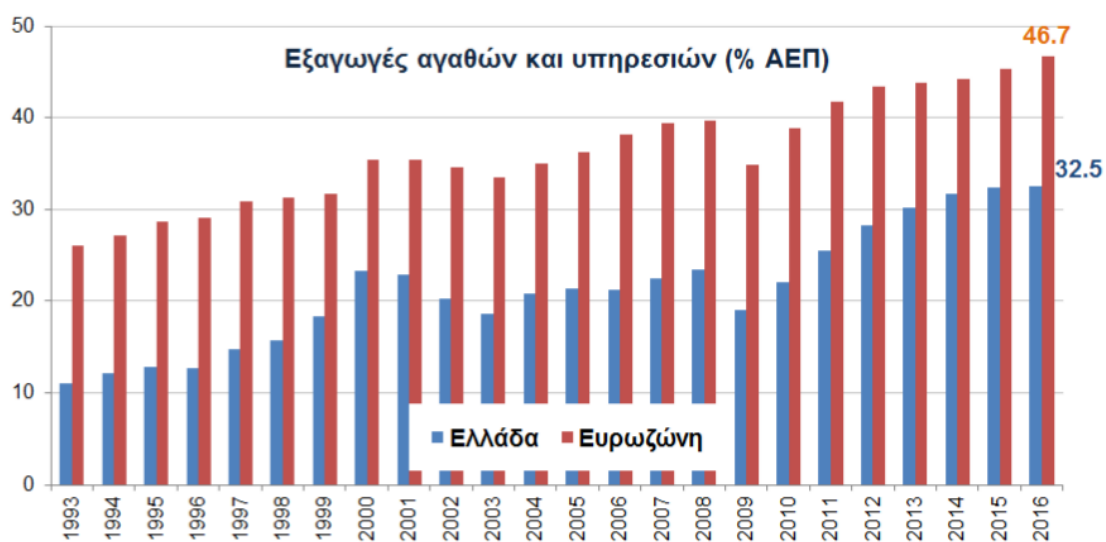
Εισαγωγές-Εξαγωγές προϊόντων-κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Σταθερές τιμές 2005 (χιλ. €)

Πηγή: ΟΟΣΑ

Διάγραμμα 3.9

Πηγή: AMECO

Από την άλλη μεριά, όπως αναφέρει ο Koukouritakis (2006), μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΕ το 1981 άρχισε η σταδιακή μείωση της δασμολογικής προστασίας των εισαγωγών των κατασκευαστών που δεν παρήγαγαν εγχώρια με αποτέλεσμα οι δασμοί στα εισαγόμενα προϊόντα να έχουν μειωθεί κατά 60%. Έτσι, ενώ η προστασία των εισαγωγών, όπως οι ποσοστώσεις, οι φόροι εισαγωγής κ.λπ. ήταν πολύ μεγάλη, η

κατάργηση τους έβλαψε σημαντικά από την μεριά των εισαγωγών το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας.

3.2.3 Γεωγραφική διάρθρωση εξαγωγών

Δεδομένου του ανταγωνισμού ότι οι ελληνικές εξαγωγές, καθώς και οι εξαγωγές των άλλων ανεπτυγμένων οικονομιών, αντιμετωπίζονται στις διεθνείς αγορές από χώρες όπως η Κίνα, η ελληνική εξαγωγική επίδοση μπορεί να θεωρηθεί μάλλον ικανοποιητική. Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990, η γεωγραφική διάρθρωση των αγορών προορισμού των ελληνικών εξαγωγών επιδεικνύει μία σημαντική αλλαγή. Το μερίδιο αγορών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Μεσογείου-Μέσης Ανατολής σε συνολικές εξαγωγές έχει αυξηθεί καθώς οι ελληνικές εξαγωγές έφυγαν από τους παραδοσιακούς προορισμούς των αγορών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

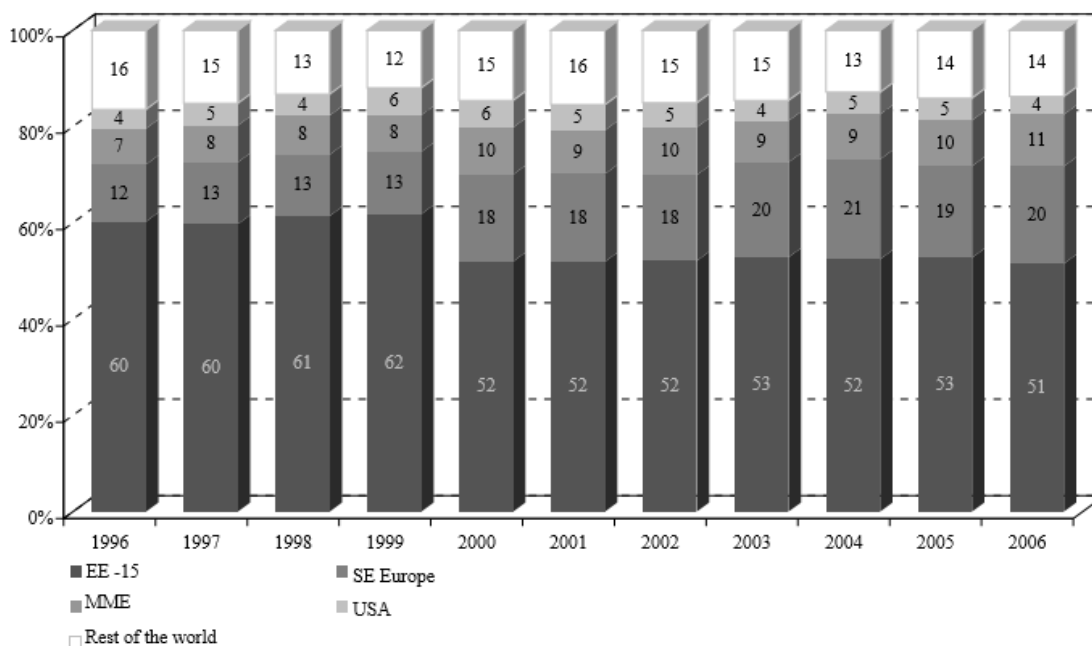
Παρόλα αυτά, οι 15 μεγαλύτερες αγορές της ΕΕ παρέμειναν ο κύριος προορισμός των ελληνικών εξαγωγών παρόλο που το ποσοστό τους μειώθηκε από 60% το 1996 σε 51% το 2006. Έτσι, η αλλαγή κατεύθυνσης των ελληνικών εξαγωγών προς εναλλακτικούς προορισμούς και κυρίως προς την ΝΑ Ευρώπη και τις χώρες της Μεσογείου και Μέσης Ανατολής, όπου επικεντρώθηκαν κυρίως στη βιομηχανία τροφίμων, στις τηλεπικοινωνίες, στη ναυτιλία, στις κατασκευές, στο εμπόριο και στις τραπεζικές υπηρεσίες, ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και επιταχύνθηκε με την πάροδο των χρόνων. Αυτή η αλλαγή στη γεωγραφική δομή των εξαγωγών είχε μία μεγάλη και θετική επίδραση στην ελληνική αγορά. Ενδεικτικά, το μερίδιο των εξαγωγών σε αυτές τις αγορές αυξήθηκε από 12% και 7% αντίστοιχα το 1996 σε 20% και 11% το 2006. Παρατηρούμε λοιπόν, πως οι δύο αυτές περιοχές απορροφούν σχεδόν το 1/3 των ελληνικών εξαγωγών καθώς τα ελληνικά προϊόντα κατέχουν ισχυρή θέση σε αυτές τις περιοχές. Σε αντίθεση, το μερίδιο των ελληνικών εξαγωγών προς τις ΗΠΑ και τον υπόλοιπο κόσμο δεν άλλαξε σημαντικά.

Όπως αναφέρουν οι Athanasoglou, P., Backinezos, C. & Georgiou, E. (2010), οι κυριότεροι παράγοντες που οδήγησαν σε αυτές τις αλλαγές είναι οι εξής:

1. Ο αυξημένος ανταγωνισμός από τρίτες χώρες ανάγκασε την Ελλάδα να αναζητήσει νέους προορισμούς
2. Η ήδη σημαντική παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στις δύο προαναφερθείσες περιοχές τους έδωσε τη γνώση του τοπικού περιβάλλοντος της αγοράς
3. Η εγγύτητα για εύκολη πρόσβαση στις αγορές αυτές
4. Η ραγδαία ανάπτυξη των χωρών αυτών

Διάγραμμα 3.10

Γεωγραφική διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών (% της συνολικής αξίας των εξαγωγών)

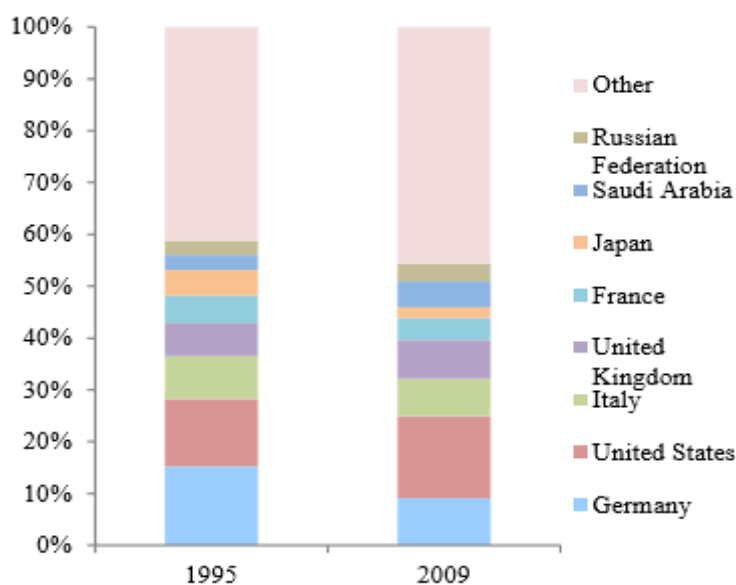

Πηγή: ΟΟΣΑ

Για την ίδια περίοδο σχεδόν, οι καλύτεροι εξαγωγικοί προορισμοί ήταν οι ΗΠΑ, Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία ενώ από το 2000 και μετά έχουν αυξηθεί τα ποσοστά της Ρωσίας και της Σ. Αραβίας (εκτός ΕΕ).

Διάγραμμα 3.11

Προστιθέμενη αξία εξαγωγών κατά γεωγραφικό προορισμό

Πηγή: OECD

Πίνακας 3.2

Χώρες προέλευσης των ελληνικών εξαγωγών (% των συνολικών εξαγωγών)

	1980	1985	1990	1995	1999
Ευρωπαϊκή Ένωση	50,2	56,5	68,1	61,2	49,0
Γερμανία	18,5	20,1	22,2	22,3	15,0
Ιταλία	9,7	11,3	17,1	14,2	12,9
Ηνωμένο Βασίλειο	4,1	7,0	7,3	6,2	6,2
ΗΠΑ	4,1	11,2	7,6	6,3	8,6
Αναπτυσσόμενες χώρες	40,8	30,7	20,9	32,0	41,8
Βουλγαρία	1,2	1,0	0,7	4,1	4,2
Κύπρος	1,6	1,8	2,5	3,0	4,2
ΠΓΔΜ	-	-	1,5 ³⁹	0,0	4,3
Τουρκία	0,4	1,2	1,4	2,0	3,4
Μέση Ανατολή	20,7	14,2	5,7	8,3	5,8

Πηγή: ΟΟΣΑ

Από τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία επιβεβαιώνουμε τους ισχυρούς δεσμούς των ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων με την ΕΕ καθώς διαχρονικά αποτελούσε τα μεγαλύτερα ποσοστά. Σε αυτό πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξε η απελευθέρωση των αγορών, το άνοιγμα των συνόρων και η κατάργηση των δασμών από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι η Ευρώπη συνεχίζει να στηρίζει και να εμπιστεύεται τα ελληνικά εξαγωγικά προϊόντα πάρα την παρατεταμένη οικονομική κρίση που μαστίζει τη χώρα. Επίσης, τα αυξημένα ποσοστά στις γειτονικές χώρες και κατ' επέκταση τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης είναι αποτέλεσμα της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας, της απελευθέρωσης των συνόρων και της οικονομικής αβεβαιότητας που επικρατεί στην ΕΕ που ανάγκασαν τις ελληνικές επιχειρήσεις να αναζητήσουν νέους προορισμούς που θα τους παρέχουν μεγαλύτερη ασφάλεια και εμπιστοσύνη.

3.2.4 Διάρθρωση εξαγωγών κατά προϊόν

Η δομή των ελληνικών εξαγωγών όσον αφορά τα προϊόντα άλλαξε ριζικά τις τελευταίες 5 δεκαετίες καθώς η ελληνική βιομηχανοποίηση έχει παρουσιάσει αρκετά καλή εξαγωγική εικόνα με μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης στις εξαγωγές περίπου 5% κάθε χρόνο. Το 1962 η αξία των εξαγωγικών κατασκευαστικών αγαθών χρηματοδοτείται μόνο από το 11,6% των κατασκευαστικών εισαγωγών, καθώς το αντίστοιχο ποσό το 1982 ήταν στο 50,5% πριν μειωθεί στο 30,5% το 2006. Ο ρόλος των εξαγωγών των κατασκευαστικών αγαθών στην οικονομία ως σύνολο γίνεται

³⁹ Στοιχεία του 1993

σαφές αν λάβουμε υπόψη μας δύο επιπλέον στατιστικές. Πρώτον, το μερίδιο εξαγωγών των κατασκευαστικών αγαθών στις συνολικές εξαγωγές υπερτριπλασιάστηκε τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο και από 22,4% το 1962 ανήλθε στο 62,7% το 1982 και τελικώς έφτασε στο 71% το 2006. Δεύτερον, υπήρξε μία αλλαγή στη σύνθεση των εξαγωγών των κατασκευαστικών αγαθών. Το 1962, οι εξαγωγές προϊόντων στον κατασκευαστικό τομέα κυριαρχούνταν από τις εξαγωγές της βιομηχανίας επεξεργασίας τροφίμων, το ποσοστό των οποίων ήταν 50,7% των συνολικών κατασκευαστικών αγαθών. Το 1982 το ποσοστό αυτό έπεσε στο 20,3% και το 2006 στο 13,9% και αυτό γιατί η συνεισφορά σε τρόφιμα και άλλα κατασκευαστικά προϊόντα στις εξαγωγές μειώθηκε για χάρη προϊόντων που ανήκουν στις κατηγορίες φαρμακευτικών, μηχανολογικού εξοπλισμού και εξοπλισμού μεταφορών.⁴⁰

Διάγραμμα 3.12

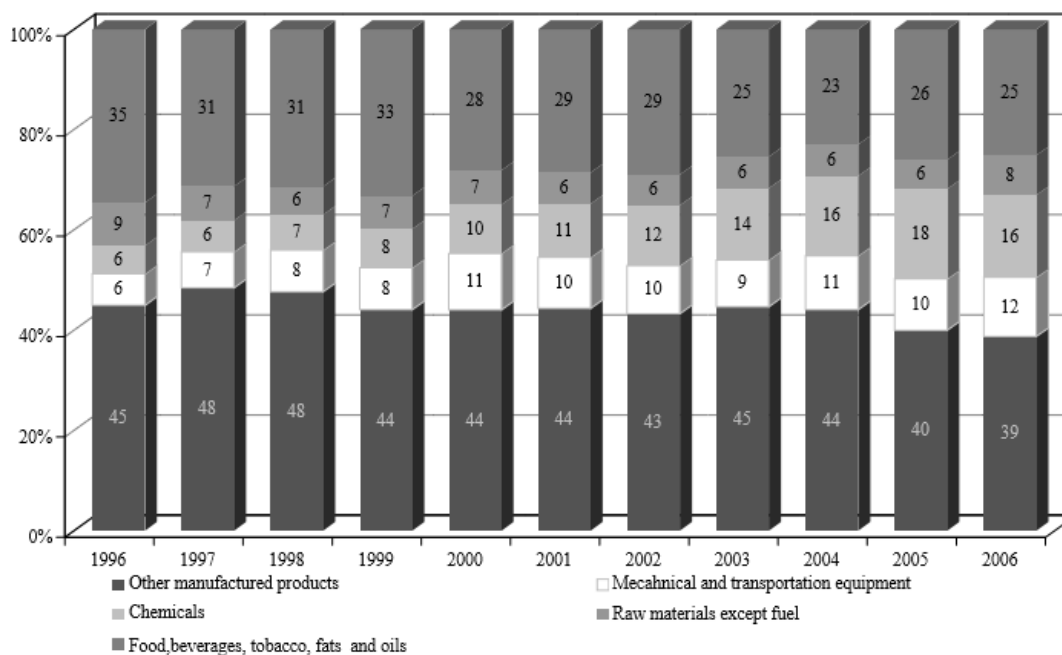

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Διάγραμμα 3.13

⁴⁰ Βλ. Athanasoglou % Bardaka (2008)

Σύνθεση των βασικών προϊόντων των ελληνικών εξαγωγών (% της συνολικής αξίας των εξαγωγών)

Πηγή: OECD

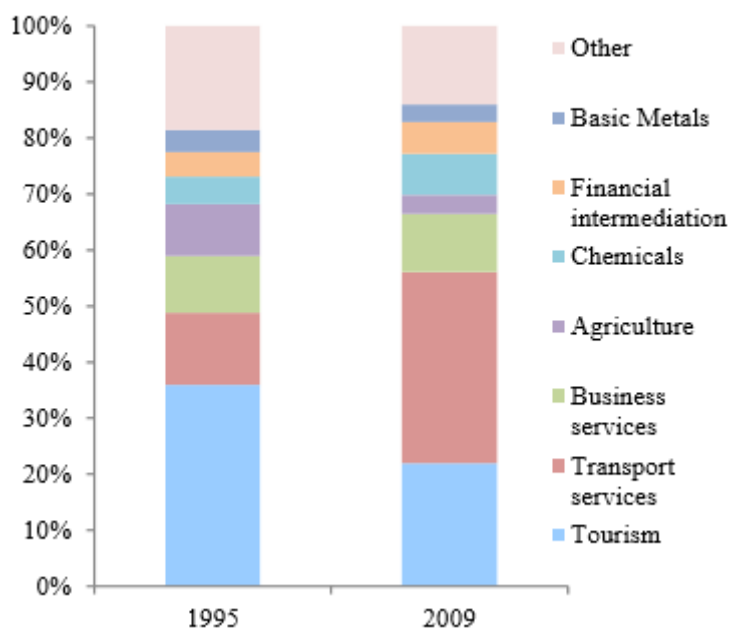
Από το παραπάνω διάγραμμα διαπιστώνουμε ότι το μερίδιο αγοράς των χημικών προϊόντων και των μηχανημάτων αυξήθηκε αρκετά σε όλες τις κύριες αγορές (ΕΕ-15, ΝΑ Ευρώπη, Μεσόγειο-Μέση Ανατολή) και από 21% στα μέσα του 1990 έφτασε στο 38% στα μέσα της δεκαετίας του 2000 λίγο πριν ξεσπάσει η κρίση. Ενώ οι κατηγορίες φαγητών, πρώτων υλών και άλλων κατασκευαστικών προϊόντων μειώθηκαν από 80% σε 64% για την ίδια χρονική περίοδο.⁴¹ Επίσης, το μερίδιο αγοράς των εξαγωγών για διάφορες αναπτυγμένες χώρες μειώθηκε στις αγορές για την παραγωγή προϊόντων όπως τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και τα είδη ένδυσης.

Ακόμα, σύμφωνα με τους Bower, Michou & Ungerer (2014), το 2009 το ποσοστό των υπηρεσιών μεταφοράς ήταν σχεδόν τριπλάσιο από το αντίστοιχο του 1995 ενώ αντίθετη πορεία ακολούθησαν ο τουρισμός και η γεωργία όπου μειώθηκαν αισθητά. Ενώ οι υπηρεσίες επιχειρήσεων παρέμειναν κοντά στο 10% και τα χημικά και χρηματοοικονομικά προϊόντα αύξησαν τα ποσοστά τους.

Διάγραμμα 3.14

⁴¹ Για εκτενέστερη συζήτηση ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί το Di Mauro and Forster (2008), *Globalization and the competitiveness of the Euro area*, European Central Bank, Occasional Paper 97.

Προστιθέμενη αξία εξαγωγών ανά τομέα

Πηγή: OECD

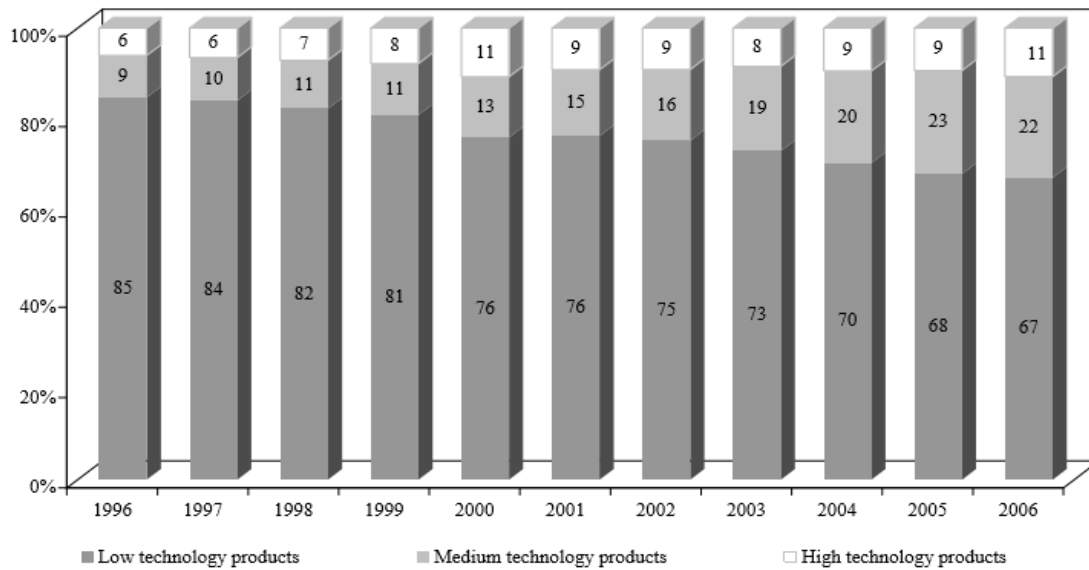
3.2.5 Τεχνολογική ένταση εξαγωγικών προϊόντων

Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες υπήρξαν και ορισμένες διαφοροποιήσεις στην τεχνολογική ένταση των ελληνικών εξαγωγών. Ενδεικτικά, το μερίδιο των χαμηλής τεχνολογικής έντασης προϊόντων έπεσε από το 88% στα τέλη δεκαετίας του 1980 στο 67% στις αρχές του 2000 ως ποσοστό των συνολικών εξαγωγών, ενώ τα μεσαίας τεχνολογικής έντασης προϊόντα σχεδόν διπλασιάστηκαν από 10% το 1985-1989 σε 21% το 2000-2001. Επίσης, τα υψηλής τεχνολογίας προϊόντα παρουσίασαν μία αύξηση αλλά μικρότερη έντασης (μέχρι 12%). Παρόλα αυτά όμως παραμένουν αρκετά χαμηλότερα από τους μέσους όρους των αντίστοιχων ευρωπαϊκών τομέων (48% και 21%).⁴²

Διάγραμμα 3.15

⁴² Βλ. Τράπεζα της Ελλάδος (2005) και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (2005).

Σύνθεση των ελληνικών εξαγωγών από την τεχνολογική ένταση (% της συνολικής αξίας των εξαγωγών)

Πηγή: OECD

Παρόλο τη μείωση των χαμηλής τεχνολογίας προϊόντων η Ελλάδα παρέμεινε σε δυσμενή θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ διότι αποτελούν ακόμα τα 2/3 των συνολικών εξαγωγών, ενώ στις χώρες της ΕΕ είναι λιγότερο από 1/3. Συνεπώς, το τεχνολογικό περιεχόμενο των εξαγωγίμων προϊόντων πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη αν η Ελλάδα θέλει να επωφεληθεί από τη ζήτηση των ξένων αγορών. Επίσης, χώρες σαν την Ελλάδα όπως π.χ. η Πορτογαλία όπου η εγχώρια παραγωγή τους είναι εστιασμένη στα χαμηλής τεχνολογικής έντασης προϊόντα δέχονται έντονο ανταγωνισμό από χώρες με φθινό εργατικό δυναμικό όπως η Κίνα.

Διάγραμμα 3.16

Τεχνολογική ένταση προϊόντων χωρών του ΟΟΣΑ

Πηγή: ΟΟΣΑ

Από τα παραπάνω διαγράμματα γίνεται φανερό ότι η διάρθρωση των ελληνικών εξαγωγών περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα τους να διεισδύσουν σε ξένες αγορές, κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες και ότι η Ελλάδα δεν έχει αξιοποιήσει πλήρως τις εξαγωγικές της δυνατότητες που προκύπτουν από την δημιουργία της ενιαίας αγοράς.

Επομένως, διαρθρωτικές αλλαγές στην παραγωγή και στην αντικατάσταση των χαμηλής εντάσεως εργασίας προϊόντων από νέα προϊόντα εξειδικευμένα σε υψηλή τεχνολογική αξία αναμένεται να οδηγήσουν σε σημαντική βελτίωση των εξαγωγικών επιδόσεων.

3.2.6 Εξαγωγές και Ανταγωνιστικότητα

Ενώ οι διαθέσιμες εισροές και οι τιμές είναι παραδοσιακά οι κύριοι παράγοντες καθορισμού της διάρθρωσης της παραγωγής και του εξωτερικού εμπορίου της χώρας, στην περίπτωση του νέου εμπορίου, η ποιότητα επίσης παίζει ρόλο στον καθορισμό της ανταγωνιστικότητας και εγκαθίδρυσης ενός ουσιαστικού μεριδίου αγοράς κυρίως στις διεθνείς αγορές. Άλλοι σημαντικοί παράγοντες είναι η φήμη της εταιρείας ή του προϊόντος (brand name), η προώθηση του προϊόντος, η διαφήμιση, η έγκαιρη παράδοση κ.α.

Επίσης, η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας δεν εξαρτάται μόνο από την παραγωγικότητα της εργασίας και των μισθών ανά εργαζόμενο, δηλαδή το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος αλλά εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό σε μία πιο ολοκληρωμένη αντίληψη του κόστους της επιχειρηματικής δραστηριότητας η οποία με την σειρά της εξαρτάται από το κράτος δικαίου, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, τη δυνατότητα να επιβάλει συμβάσεις, ευέλικτες ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, διαθέσιμες υποδομές μεταφορών και πολλούς άλλους παράγοντες εκτός από το καταγεγραμμένο κόστος του κεφαλαίου και της εργασίας. Οι τελωνειακές διατυπώσεις, οι διοικητικές διαδικασίες και η κανονιστική διαφάνεια συνδέονται άμεσα με τη διαδικασία διαπραγμάτευσης. Όλοι αυτοί οι παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν την απόδοση της ανταγωνιστικότητας και του εμπορίου μιας χώρας.

Έτσι, όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα, ο Balassa (1965) ανέπτυξε ένα τύπο για τον υπολογισμό της, γνωστός ως δείκτης συγκριτικού πλεονεκτήματος (RCA) ο οποίος είναι ευρέως γνωστός στον καθορισμό του συγκριτικού πλεονεκτήματος των εξαγωγών και της ανταγωνιστικής θέσης της χώρας:

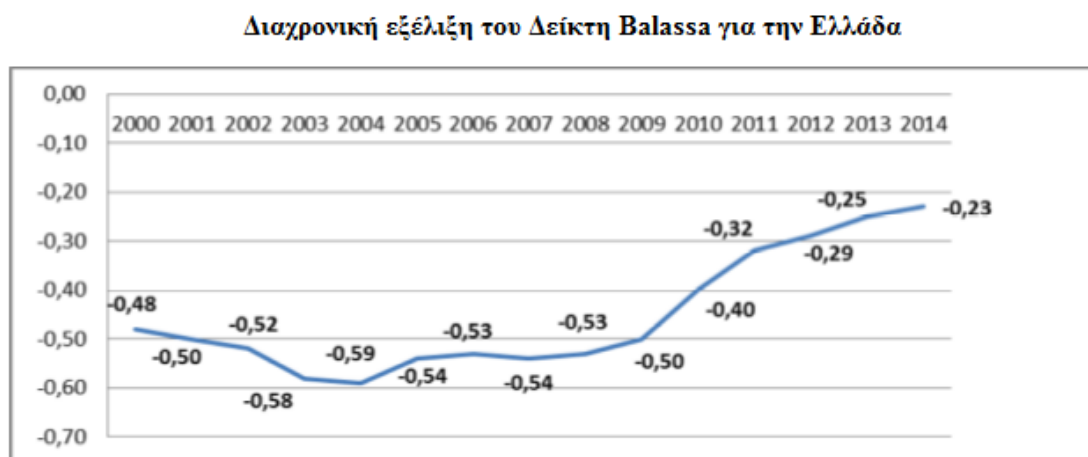
$$B_{ij} = \frac{x_{ij} / x_{wj}}{x_i / x_w},$$

$$\text{with } X_{wj} = \sum_{i=1}^n X_{ij} \text{ and } X_i = \sum_{j=1}^k X_{ij}$$

Όπου: X_{ij} = εξαγωγές χώρας i εμπορευμάτων j , X_{wj} = παγκόσμιες εξαγωγές εμπορευμάτων j , X_i = συνολικές εξαγωγές χώρας i , X_w = συνολικές παγκόσμιες εξαγωγές, $i=1, \dots, n$ ο αριθμός των χωρών, $j=1, \dots, k$ ο αριθμός των εμπορευμάτων.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο δείκτης Balassa, για την τελευταία δεκαπενταετία παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 3.17

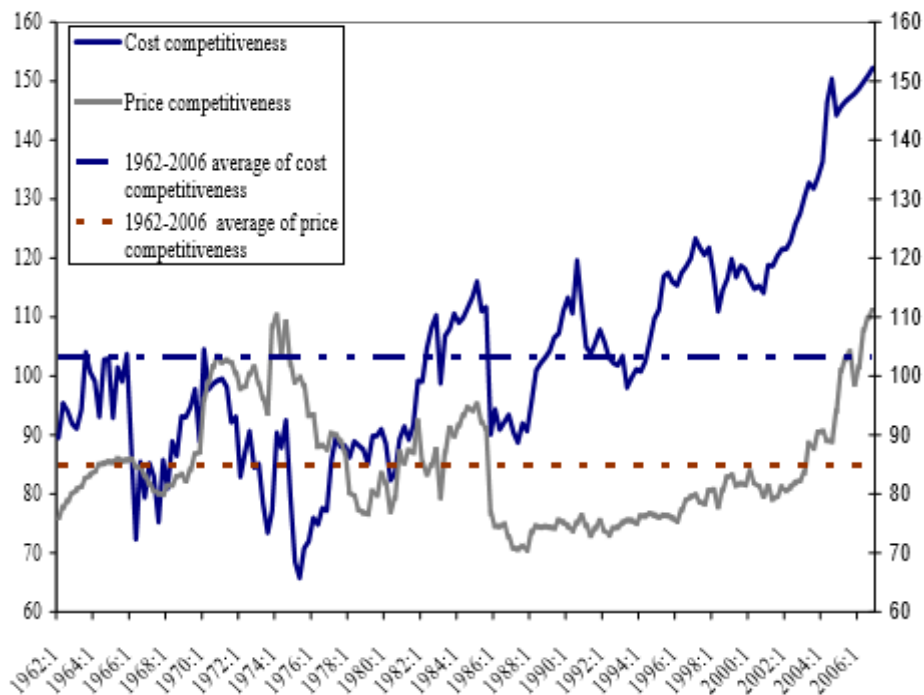
Πηγή: AMECO, European Commission

Οι Athanasoglou & Bardaka (2008), στην ανάλυσή τους κατέληξαν στο ότι η πτώση του μεριδίου αγοράς των ελληνικών εξαγωγών στους περισσότερους προορισμούς και ειδικά στην ΕΕ-15 οφειλόταν στην αρνητική συνεισφορά της ανταγωνιστικότητας και κυρίως στους δύο πιο καθοριστικούς παράγοντες που είναι η τιμή εξαγωγής των προϊόντων και το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος.⁴³ Έτσι, η τιμή και το κόστος ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών μειώθηκαν αρκετά κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών και συγκεκριμένα μετά το 1980. Συγκεκριμένα, το κόστος ανταγωνιστικότητας μειώθηκε κατά 75% μεταξύ 1980-2007, ενώ η ανταγωνιστικότητα των τιμών εξαγωγής κατέγραψε μια μικρή πτώση (9%). Κατά την περίοδο 1980-2007 το μέσο κόστος ανταγωνιστικότητας ήταν περίπου 34 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από την τιμή ανταγωνιστικότητας. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2001-2007 η μέση τιμή ανταγωνιστικότητας πέτυχε το μακροπρόθεσμο μέσο όρο της (1962-2007) ενώ το κόστος ανταγωνιστικότητας ήταν 37 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από το μακροπρόθεσμο μέσο όρο του.

Διάγραμμα 3.18

⁴³ Η τιμή ανταγωνιστικότητας επηρεάζεται όχι μόνο από τις αλλαγές στις τιμές των ελληνικών εξαγωγών αλλά και από μεταβολές των τιμών των ίδιων εμπορευμάτων σε ανταγωνιστικές χώρες.

Τιμή εξαγωγής και μονάδα κόστους εργασίας ανταγωνιστικότητας Ελλάδας στον τομέα της μεταποίησης (1970: έτος βάσης, εποχικά διορθωμένα)

Πηγή: OECD

Παρόλα αυτά όπως φαίνεται από το πάνω διάγραμμα, από το 1980 μέχρι το 2006 υπήρξε ένα αξιοσημείωτο έλλειμμα στο κόστος ανταγωνιστικότητας. Κατά την περίοδο αυτή, το μέσο κόστος ανταγωνιστικότητας έδειξε ένα σημαντικό έλλειμμα των 26 και 12 ποσοστιαίων μονάδων συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο και με το σύνολο της περιόδου 1962-2006, ενώ η μέση τιμή ανταγωνιστικότητας παρουσίασε μια μικρή βελτίωση των 7 και 3 ποσοστιαίων μονάδων, αντίστοιχα. Ως αποτέλεσμα, την περίοδο 1981-2006 το μέσο κόστος ανταγωνιστικότητας ήταν σχεδόν 33 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από την αντίστοιχη τιμή ανταγωνιστικότητας.⁴⁴

Επιπροσθέτως, αξίζει να αναφέρουμε ότι κατά την περίοδο 2001-2006 το κόστος και η τιμή ανταγωνιστικότητας επιδεινώθηκαν σημαντικά και αργότερα με ταχύτερο ρυθμό. Παρά την εξέλιξη αυτή, η απόκλιση (12 ποσοστιαίες μονάδες) του μέσου όρου της ανταγωνιστικότητας των τιμών κατά την περίοδο 2001-2006 από την μακροπρόθεσμη (1981-2006) κατά μέσο όρο ήταν χαμηλότερη από την αντίστοιχη απόκλιση (22 ποσοστιαίες μονάδες) της ανταγωνιστικότητας κόστους. Σε αντίθεση με αυτές τις εξελίξεις, άλλες χώρες όπως η Γερμανία, η ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Αυστρία και

⁴⁴ Η απόβλεια της ανταγωνιστικότητας του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος ανατακλάται στην ανάπτυξη στην Ελλάδα από τους παραδοσιακούς τομείς της μεταποίησης υψηλής έντασης εργασίας, όπως τα υποδήματα και τα είδη ένδυσης. Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών οι δύο αυτοί τομείς παρουσίασαν σημαντική μείωση της παραγωγής τους, ενώ οι επιχειρήσεις κλωστοϋφαντουργίας έχουν μερικώς ή πλήρως αφιερώσει την παραγωγή τους σε γειτονικές χώρες με χαμηλούς μισθούς.

η Σουηδία έχουν βελτιώσει τις θέσεις τους στην ανταγωνιστικότητα κόστους και τιμής.

Όσον αφορά την κατάταξη ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών του ΟΟΣΑ με βάση το μοντέλο βαρύτητας διαπιστώνουμε ότι η Ελλάδα βρίσκεται στην 31^η θέση ανάμεσα στις 39 χώρες που πήραν μέρος.

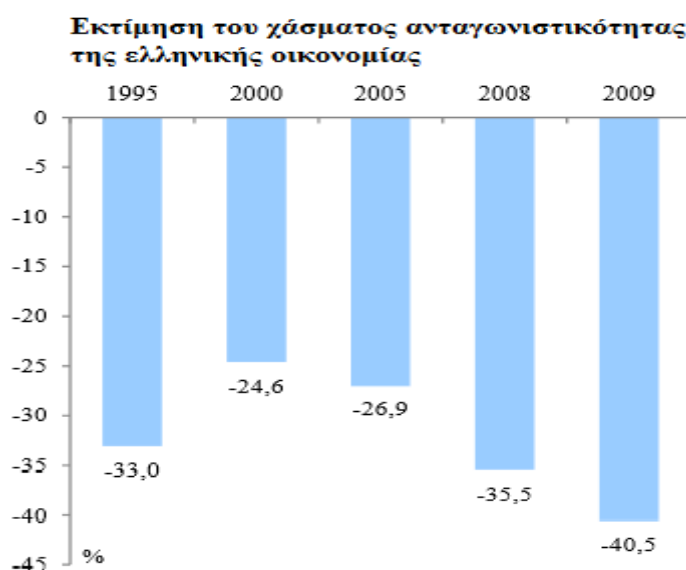
Διάγραμμα 3.19

Πηγή: OECD, European Commission

Όπως φαίνεται από το διάγραμμα 3.19 οι ελληνικές εξαγωγές είναι χαμηλότερες κατά 32,6% από αυτό που προβλέπει το μοντέλο βαρύτητας και το χάσμα αυτό επιδεινώθηκε περαιτέρω με την έναρξη της κρίσης καθώς επλήγει από σημαντική πολιτική αβεβαιότητα και εξάτμιση της εμπορικής πίστωσης όπως παρουσιάζεται χαρακτηριστικά στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 3.20

Πηγή: Bower et al (2014)

Ενδεικτικά, το μεγαλύτερο χάσμα ανταγωνιστικότητας εκτιμάται το 2009 όταν το εγχώριο τραπεζικό σύστημα άρχισε να βιώνει μεγάλες εκροές υπογραμμίζοντας το ρόλο της ρευστότητας και τη διαθεσιμότητα της χρηματοδότησης για τις επιδόσεις του τομέα των ελληνικών εξαγωγών. Οι πιο προσβεβλημένοι δείκτες του χάσματος ανταγωνιστικότητας είναι ο ηλεκτρολογικός εξοπλισμός και ο μηχανικός και κατασκευαστικός εξοπλισμός ενώ οι πιο ευνοημένοι είναι αυτοί των μεταφορών (ναυτιλία), του τουρισμού και της γεωργίας.

Διάγραμμα 3.21

Πηγή: Bower et al (2014)

3.3 Συγκρίσεις με άλλες χώρες

Όπως έχουμε προαναφέρει η ελληνική οικονομία τρέχει ένα ιστορικό ρεκόρ παρατεταμένων εμπορικών ελλειμμάτων και χαμηλής διαφάνειας της τάξεως του 10% του ΑΕΠ από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 2010 με μέγιστο ποσό κοντά στο 15% του ΑΕΠ το 2008 όταν και ξέσπασε η κρίση στη χώρα. Από τότε το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο έχει κλείσει λόγω μείωσης των εισαγωγών μιας και οι εξαγωγές παρέμειναν στα ίδια επίπεδα. Αυτή η εικόνα μπορεί να αποτυπωθεί, εν μέρει, στο παρακάτω διάγραμμα όπου φαίνεται η εξαγωγική επίδοση κάθε χώρας της ΕΕ.

Πίνακας 3.3⁴⁵

Εξαγωγικές επιδόσεις χωρών

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Austria	24,8	28,4	29,6	30,6	33,8	35,2	35,7	34,9	38,1	39,3	41,5
Belgium	58,4	61,7	61,9	62,0	69,3	69,0	67,0	66,0	68,5	70,9	71,8
Denmark	27,6	28,5	27,7	28,7	31,3	31,5	31,9	30,4	30,4	32,0	33,0
Finland	31,7	33,4	33,3	32,2	37,6	34,3	33,0	32,0	32,3	33,5	36,9
France	18,3	20,4	20,9	20,9	22,7	22,3	21,5	20,3	20,6	20,7	21,5
Germany	21,4	23,6	24,7	25,3	28,9	30,1	30,4	30,8	33,2	35,5	39,1
Greece	9,9	9,4	9,1	9,2	10,5	9,9	8,7	8,8	8,6	9,0	10,6
Ireland	66,4	67,9	69,9	70,9	76,6	74,5	69,3	56,6	54,6	51,0	46,9
Italy	20,0	20,2	20,2	19,6	21,9	21,9	20,8	19,8	20,5	20,9	22,4
Luxemburg	37,7	41,3	43,1	38,4	41,1	41,8	40,0	37,3	41,0	39,3	39,2
Netherlands	47,2	49,9	49,0	48,8	55,6	52,9	49,9	48,9	52,1	54,9	58,7
Portugal	22,7	22,8	22,6	21,7	23,1	22,4	21,5	21,7	21,7	21,8	23,5
Spain	16,5	18,7	18,6	18,2	19,9	19,3	18,5	17,8	17,7	17,4	17,9
Sweden	31,2	33,7	34,2	33,6	36,2	35,1	33,6	33,1	34,7	36,0	37,8
United Kingdom	21,4	20,7	18,7	17,9	19,2	18,5	17,3	16,5	15,9	16,9	18,4
EU-15	23,3	24,7	24,8	24,7	27,5	27,2	26,4	25,6	26,5	27,5	29,3
USA	8,0	8,3	7,8	7,6	8,0	7,3	6,7	6,6	7,0	7,3	7,9
Japan	8,6	9,6	9,7	9,2	9,8	9,4	10,1	10,6	11,7	12,5	14,1

Πηγή: OECD

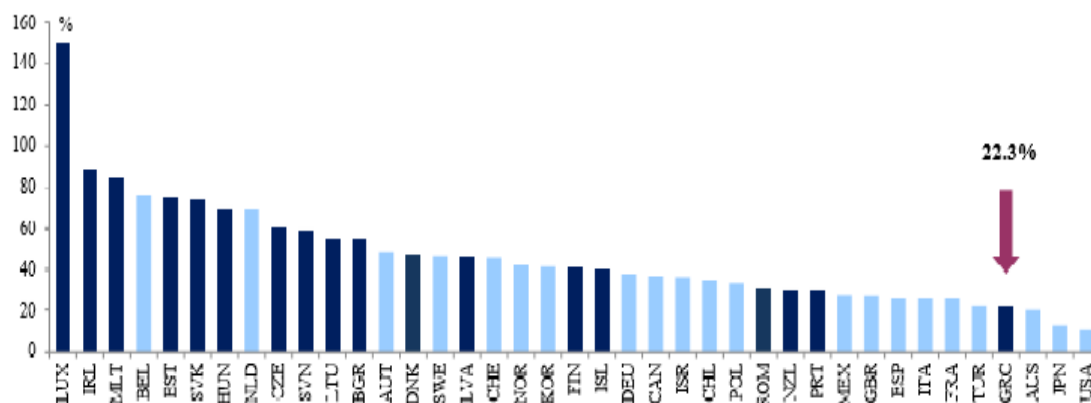
Επίσης, σύμφωνα με το διάγραμμα 3.22 η Ελλάδα είναι η πιο κλειστή οικονομία της ΕΕ και μία από τις πιο κλειστές των χωρών του ΟΟΣΑ.

Διάγραμμα 3.22⁴⁶

⁴⁵ Εξαγωγική επίδοση= X/Y, όπου X και Y είναι οι εξαγωγές αγαθών και ΑΕΠ αντίστοιχα, σε τρέχουσες τιμές USD.

⁴⁶ Οι χώρες με μέσο πραγματικό ΑΕΠ συμβολίζονται με σκούρο χρώμα.

Μέσος όρος εξαγωγών σε ποσοστό του ΑΕΠ, 1995-2012, χώρες της ΕΕ και του ΟΟΣΑ

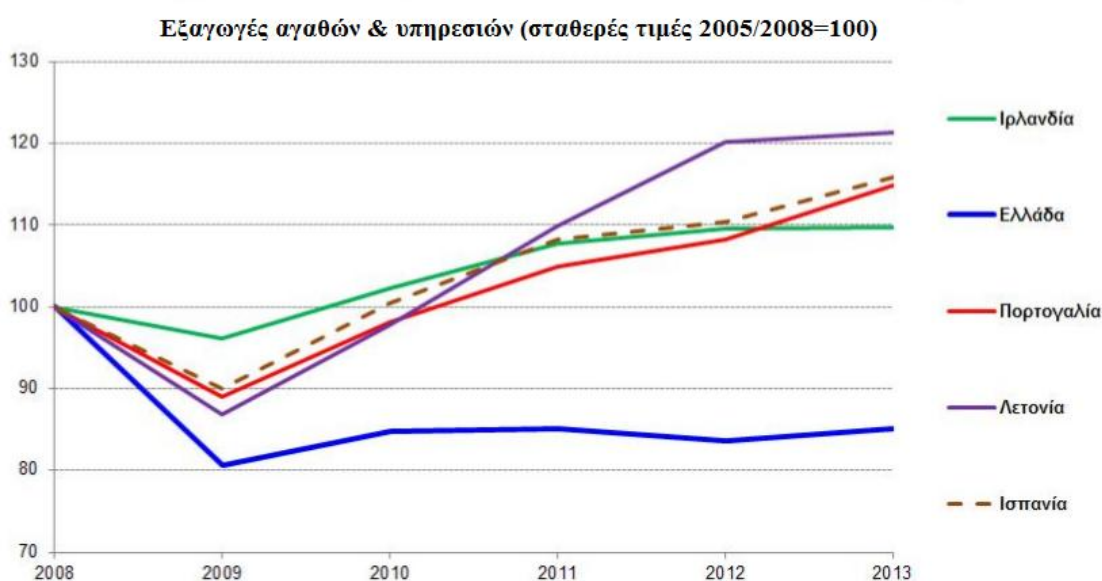

Πηγή: OECD

Η έλλειψη διαφάνειας στην Ελλάδα γίνεται περισσότερο εμφανής κατά τον έλεγχο για το μέγεθος της οικονομίας. Όπως φαίνεται παραπάνω οι μικρές οικονομίες είναι συνήθως πιο ανοικτές. Ενώ οι περισσότερες από τις μικρότερες οικονομίες, μεταξύ των χωρών της ΕΕ και ΟΟΣΑ πράγματι χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερες αναλογίες των εξαγωγών προς το ΑΕΠ, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως μια κλειστή οικονομία.

Το παρακάτω διάγραμμα δείχνει ότι η εξαγωγική εικόνα της Ελλάδας, σε σχέση με άλλες παρόμοιου μεγέθους οικονομίες, είναι πολύ πιο μικρή και από τις χώρες αυτές (Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία) κατά τη διάρκεια της κρίσης του δημόσιου χρέους η Ελλάδα υπέστη τη μεγαλύτερη ζημία από όλες τις οικονομίες.

Διάγραμμα 3.23

Πηγή: AMECO

Όμως, ενώ άλλες χώρες όπως η Ιρλανδία, η Ισπανία και η Πορτογαλία κατάφεραν να παρουσιάσουν αύξηση των εξαγωγών τους μετά την οικονομική κρίση του 2008/2009 οι ελληνικές εξαγωγές ανέκαμψαν μόνο οριακά. Αυτό συνέβη παρά τη μείωση του ονομαστικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος κατά -13,3% την περίοδο 2009-2013 και αντανakλά την ασθενής βάση εξαγωγών στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες χώρες.⁴⁷

3.4 Υφιστάμενες ανεπάρκειες και αγκυλώσεις

Από την ανάλυση μας έχουμε διαπιστώσει ότι η δομή των εξαγωγών όσον αφορά την ποικιλία και την ποιότητα των προϊόντων είναι από τους κύριους παράγοντες που περιορίζουν τις εξαγωγικές επιδόσεις. Όσον αφορά την εξειδίκευση, οι ελληνικές εξαγωγές παρέμειναν εστιασμένες στα χαμηλά και μεσαία τεχνολογικά προϊόντα τις τελευταίες δεκαετίες λόγω κυρίως του χρόνιου ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου το οποίο μάλιστα διογκώθηκε περαιτέρω κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Έτσι, οι συνεχείς μεταβολές σε συνάρτηση του ελλείμματος εμπορικού ισοζυγίου αντανakλούν την έλλειψη συγκριτικών πλεονεκτημάτων στους τομείς παραγωγής διεθνών εμπορεύσιμων αγαθών. Αυτό μάλιστα γίνεται περισσότερο εμφανές και από την σύγκριση μεταξύ των μεγεθών εισαγωγών-εξαγωγών που έχουμε αναλύσει.

Επίσης, σε μία μικρή οικονομία, όπως αυτή της Ελλάδας όπου είναι περιορισμένη η παραγωγική ικανότητα οι εξαγωγές υπόκεινται στην εγχώρια πίεση της αγοράς με αποτέλεσμα όταν η συνολική ζήτηση για εξαγωγές υπερβαίνει την μέγιστη απόδοση τότε οι εγχώριες βιομηχανίες μεροληπτούν υπέρ των εγχώριων πωλήσεων θεωρώντας τις εξαγωγές ως υπολειμματική δράση. Στην πράξη εξυπηρετούν μόνο την εγχώρια αγορά. Μία άλλη εγχώρια κατάσταση που έχει αντίκτυπο στις εξαγωγές είναι ο βαθμός της μονοπωλιακής δύναμης στην εσωτερική αγορά. Η μονοπωλιακή δύναμη σχετίζεται με οικονομίες κλίμακας και υψηλή κερδοφορία, παράγοντες που παίζουν καίριο ρόλο στις εξαγωγές.

Όσον αφορά την εξαγωγική δραστηριότητα των επιχειρήσεων της χώρας υπήρξαν ορισμένοι παράγοντες με αρνητική επιρροή. Αρχικά, ο μακροοικονομικός παράγοντας αφορά τη μειωμένη ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, λόγω χαμηλών ιδιωτικών επενδύσεων, η οποία συνεπάγεται μειωμένη παραγωγικότητα και ασύμμετρη αύξηση των τιμών που επηρεάζουν άμεσα τις τιμολογιακές στρατηγικές των εξαγωγικών επιχειρήσεων. Ένας επιπλέον παράγοντας είναι ο πολιτικός, ο οποίος αντανakλά την έντονη γραφειοκρατία, τις συνεχείς μεταβολές του νομικού πλαισίου και της φορολογίας αλλά και το δύσκαμπτο πλαίσιο λειτουργίας της αγοράς εργασίας. Όλες αυτές οι παράμετροι αύξησαν έμμεσα το κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων και επομένως λειτούργησαν αρνητικά στην ανάπτυξή τους. Ο τρίτος

⁴⁷ Για αναλυτικότερη ανάλυση προτείνεται ο Bower et al (2014), *The Puzzle of the Missing Greek Exports*. European Economic Papers 518, June

παράγοντας σχετίζεται με το μακροοικονομικό επίπεδο της οικονομίας. Συγκεκριμένα, πέρα από τα ανωτέρω, φέρουν ευθύνη και οι επιχειρήσεις για τη διαμόρφωση της εν λόγω κατάστασης, αφού αρκετές ελληνικές επιχειρήσεις αδυνατούν να αναπτύξουν και να προωθήσουν τις πρωτοποριακές ιδέες και προϊόντα τους και αυτό τους στερεί υψηλά επίπεδα πωλήσεων και περιθώρια κέρδους.⁴⁸

Η δυσκολία διείσδυσης των ελληνικών προϊόντων στις αγορές του εξωτερικού αλλά και η ευκολία διείσδυσης των ξένων προϊόντων στην Ελλάδα αποτελούν σημαντικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας για τα οποία υπάρχουν ποικίλες εξηγήσεις. Σύμφωνα με τον Παπάζογλου (2009), και τα δύο αυτά προβλήματα πηγάζουν από τις χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, οι οποίες αποτελούν τη βασική αιτία της χαμηλής ανταγωνιστικότητας των εγχώριων προϊόντων. Αυτό σε μεγάλο βαθμό σημαίνει ότι η συμμετοχή της χώρας στην ΕΕ και η δημιουργία της Ενιαίας Αγοράς δεν επέφεραν σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές που θα συνέβαλλαν στην ενίσχυση, τόσο από πλευράς τιμών όσο και από πλευράς ποιότητας της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές. Αυτό μπορεί να οφείλεται κυρίως στους εξής παράγοντες:

1. Στην άνοδο του κόστους παραγωγής ανά μονάδα προϊόντος σε σχέση με τους βασικούς εμπορικούς εταίρους.
2. Σε διαρθρωτικά προβλήματα στις αγορές προϊόντων και εργασίας.
3. Σε μακροχρόνια προβλήματα του εκπαιδευτικού συστήματος και την ύπαρξη μεγάλου βαθμού αναντιστοιχίας του προς τις ανάγκες της αγοράς.
4. Στην περιορισμένη συμμετοχή του ενδοκλαδικού εμπορίου στο συνολικό εμπόριο.⁴⁹
5. Στην ανεπαρκή εισροή κεφαλαίων για ξένες άμεσες επενδύσεις και επομένως την υστέρηση στην εφαρμογή νέων τεχνολογιών.
6. Στη διόγκωση ενός προβληματικού δημοσίου τομέα και μιας κακής διακυβέρνησης που αποτελούν τροχοπέδη σε κάθε προσπάθεια ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας.

Επίσης, ένας επιπλέον παράγοντας που πρέπει να αναφέρουμε εκτενέστερα είναι η κατάργηση των εξαγωγικών επιδοτήσεων. Με την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ η κατάργησή τους οδήγησε στη μείωση των ελληνικών εξαγωγών κατά 2,32%. Αυτό είναι ένα αναμενόμενο αποτέλεσμα από τότε που οι εξαγωγικές επιδοτήσεις μειώθηκαν κατά 55% για τις εξαγωγές στην ΕΕ και κατά 40% για τον υπόλοιπο κόσμο στα τέλη της δεκαετίας του 1980 με αποτέλεσμα να επηρεαστεί αρνητικά και

⁴⁸ Για εκτενέστερη ανάλυση ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί το Μαρούλη, Κ. & Ευστρατόγλου, Β. (1996), *Διαρθρωτικά και θεσμικά προβλήματα των ελληνικών εξαγωγών. Υφιστάμενη κατάσταση και προτάσεις πολιτικής*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

⁴⁹ Το ενδοκλαδικό εμπόριο δεν αντανακλά το συγκριτικό πλεονέκτημα. Οι οικονομίες κλίμακας κάνουν τις χώρες να παράγουν μικρό φάσμα προϊόντων και οι ανάγκες της ζήτησης τις αναγκάζουν να εμπορεύονται διαφοροποιημένα προϊόντα του ίδιου κλάδου. Εν αντιθέσει, το διακλαδικό εμπόριο χαρακτηρίζεται πιο ευάλωτο. Συνεπώς, η αδυναμία των περισσότερων ελληνικών επιχειρήσεων να προσαρμόσουν τα προϊόντα τους στις απαιτήσεις του ενδοκλαδικού εμπορίου οδηγεί τα ελληνικά προϊόντα εκτός των μεγάλων αναδυόμενων αγορών.

το ΑΕΠ της χώρας κατά 0,3%. Παρόλα αυτά, ο επηρεασμός στην τιμή των ελληνικών εξαγωγών ήταν πολύ μικρός από τις εξαγωγικές επιδοτήσεις και αυτό γιατί οι εξαγωγικές επιδοτήσεις δεν χρησιμοποιούνται για τη βελτίωση της ποιότητας και ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών για να αποκτήσουν συγκριτικό πλεονέκτημα. Ακόμα, οι εξαγωγικές επιδοτήσεις στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν για να αυξήσουν τα έσοδα των εξαγωγέων και όχι για τους λόγους που προαναφέρθηκαν γι' αυτό άλλωστε η ελληνική οικονομία αντιμετώπισε μεγάλα προβλήματα κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 παρά το ύψος των καθαρών πόρων που έλαβε η χώρα από τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό.⁵⁰

Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη στους παράγοντες που αναφέραμε και η γεωγραφική θέση της Ελλάδας καθώς είναι απομακρυσμένη σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες και αυτό μπορεί να επηρεάζει αρνητικά τις εξαγωγές της. Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα δεν βρίσκεται μόνο σε απομακρυσμένη περιοχή, αλλά περιβάλλεται και από χώρες με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης και περιορισμένο όγκο εξωτερικού εμπορίου (Αλβανία, Σκόπια, Βουλγαρία) και ως εκ τούτου η εκτίμηση του επιπέδου των δυνητικών ροών είναι δυνατόν να υπόκεινται σε σημαντικό βαθμό μεροληψίας (υπερεκτίμηση). Επιπλέον, δεν υπάρχει τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία ότι η διάρθρωση της παραγωγής και του εμπορίου των χωρών μελών μιας οικονομικής ένωσης πρέπει να συγκλίνουν, ακόμα και κατά τη μακροχρόνια περίοδο μιας και μιλάμε για χώρες-μέλη με διαφορετικό πληθυσμό, έκταση, κουλτούρα, ιστορία, μορφωτικό επίπεδο, πληθωρισμό, επίπεδο μισθών κ.α.

3.5 Προοπτικές Ανάπτυξης

Η εικόνα των ελληνικών εξαγωγών υστερεί πολύ και αυτή η αδυναμία της πηγάζει από την εκτεταμένη οικονομική κρίση που έχει επέλθει η χώρα ως μέλος της ΕΕ με το χαμηλότερο μερίδιο εξαγωγών εκφρασμένο σε ΑΕΠ. Την ίδια στιγμή όμως η προοπτική των ελληνικών εξαγωγών μπορεί να είναι τεράστια, καθώς κατέχει το 16% τοποθεσία της ανάμεσα σε 3 ηπείρους και στα κανάλια του Σουέζ και της Μεσογείου της διεθνούς ναυτιλίας κάνοντάς την τη μεγαλύτερη ναυτιλιακή χώρα παγκοσμίως. Η την καθιστούν τη χώρα με τις περισσότερες ναυτιλιακές εταιρείες. Παράλληλα, είναι προικισμένη με πολύ ήλιο, νησιά, κουλτούρα και πλούσια ιστορία που την μετατρέπουν σε έναν από τους πιο ελκυστικούς τουριστικούς προορισμούς.

Από την άλλη μεριά, η αυξημένη ποσότητα και η βελτιωμένη ποιότητα των εξαγωγικών αγαθών μπορεί να προκαλέσει μία ανοδική κλίση στην καμπύλη ζήτησης εξαγωγών καθώς οι καταναλωτές επιλέγουν προϊόντα όπου οι τιμές τους ανταποκρίνονται της ποιότητάς τους και είναι πρόθυμοι να πληρώσουν υψηλότερες

⁵⁰ Για ευρύτερη παρουσίαση των εξαγωγικών επιδοτήσεων βλ. Koukouritakis (2006), *Eu accession effects on export performance: the case of Greece*. South-Eastern Europe Journal of Economics 2, 147-166

τιμές για ακριβά και υψηλής ποιότητας προϊόντα⁵¹. Συνεπώς, η ευημερία επηρεάζεται από το εμπόριο και μπορεί να αποδοθεί ως εξής:

1. Χαμηλότερα κόστη εξαιτίας των οικονομιών κλίμακας
2. Αυξημένη ευημερία καταναλωτών από τότε που οι καταναλωτές μπορούν να αγοράσουν διαφορετικές ποικιλίες του ίδιου προϊόντος σε σχετικά χαμηλότερη τιμή
3. Χαμηλότερα κατασκευαστικά κόστη εξαιτίας της ελευθέρωσης και της εξάπλωσης του διεθνούς εμπορίου

Για να το πετύχει αυτό η ελληνική οικονομία, σύμφωνα με έρευνες του Kalyvitis (2015), θα πρέπει να προβεί σε μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης αλλά και στις αγορές των προϊόντων καθώς και στην αναβάθμιση της ποιότητας αυτών. Ως αποτέλεσμα, η αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου θα οδηγήσει σε υψηλότερη συνολική παραγωγικότητα, ενισχύοντας έτσι σε μόνιμη βάση το δυνητικό ρυθμό ανάπτυξης και απασχόλησης. Παράλληλα με την βελτίωση της εκπαίδευσης, μεγαλύτερη έμφαση πρέπει να δίνεται γενικότερα στην ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση και ιδιαίτερα στην απασχόληση δεξιοτήτων συμβατών με τις ευκαιρίες και τις νέες θέσεις απασχόλησης που δημιουργεί η πρόοδος της τεχνολογίας.

Ένας άλλος τρόπος για να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων αλλά και η μεγαλύτερη παραγωγή υψηλής τεχνολογικής αξίας προϊόντων είναι η μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας αλλά και η κατάργηση των χρονοβόρων και δαπανηρών γραφειοκρατικών διαδικασιών που συνδέονται με την ίδρυση και τη λειτουργία των επιχειρήσεων.⁵² Παράλληλα, θα πρέπει να δοθούν κίνητρα στους παραγωγούς τόσο για την παραγωγή νέων προϊόντων όσο και για την βελτίωση των ήδη υπαρχόντων. Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία θα παίξουν τα επενδυτικά και επιδοτούμενα προγράμματα από την ΕΕ για την προώθηση των εξαγωγών. Πιο αναλυτικά, ένα από τα πιο σημαντικά μέτρα βελτίωσης των εξαγωγών είναι η κατάργηση των φόρων που επιβάλλονται στις εξαγωγές, οι οποίοι αυξάνουν σημαντικά το κόστος των εξαγωγών, οι διάφορες εισφορές σε τελωνειακούς υπαλλήλους και άλλους πιστωτές και άλλοι έμμεσοι και άμεσοι φόροι που αποτελούν σημαντικές φορολογικές επιβαρύνσεις των εξαγωγών.

⁵¹ Βλ. Harrigan et al. (2015)

⁵² Βλ. Τράπεζα της Ελλάδος (2010)

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

4.1 Διερεύνηση εξαγωγικής συμπεριφοράς μέσω οικονομετρικών προσεγγίσεων

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι η εμπειρική διερεύνηση της συμπεριφοράς των εξαγωγών (exports) της ελληνικής οικονομίας για το χρονικό διάστημα 1960-2015 σε συσχέτιση με άλλες μεταβλητές όπως είναι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (gdp), το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (incomeeu), η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (reer), οι εισαγωγές (imports) και οι όροι εμπορίου (terms of trade)⁵³. Βασικό εργαλείο για την διαδικασία αυτή και για την διερεύνηση της εξαγωγικής συμπεριφοράς των ελληνικών εξαγωγών θα αποτελέσει το λογισμικό πρόγραμμα Eviews.

Όσον αφορά τη διάρθρωση της εργασίας, αρχικά δημιουργούμε 10 χρονοσειρές οι οποίες είναι οι εξής: 1) εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (exrgs), 2) εξαγωγές αγαθών (exrg), 3) εξαγωγές υπηρεσιών (exps), 4) εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (imrgs), 5) εισαγωγές αγαθών (imrg), 6) εισαγωγές υπηρεσιών (imps), 7) ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (gdp), 8) ακαθάριστο εθνικό εισόδημα ΕΕ (incomeeu), 9) πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (reer) και 10) όροι εμπορίου (tot). Στη συνέχεια, εκτιμούμε μοντέλα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης με τη μέθοδο LS-Least Squares (NLS and ARMA)⁵⁴ έχοντας ως σημείο αναφοράς τη στατιστική σημαντικότητα των παραμέτρων και έπειτα εκτιμούμε τα κατάλοιπα των μοντέλων και ελέγχουμε αν πληρούν τις προϋποθέσεις. Επίσης, για την βελτίωση των καταλοίπων των μοντέλων εκτιμούμε μοντέλα ARMAX.

Σύμφωνα με τον Bournakis (2012), οι δύο βασικοί τύποι μοντέλων που θα χρησιμοποιήσουμε είναι οι εξής:

1. Exports=f(EU income, REER)
2. Imports=f(Real GDP, Terms of Trade)

4.2 Εκτίμηση μοντέλων πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης

Σύμφωνα με τους παραπάνω τύπους έχουμε τα εξής 6 μοντέλα:

(i) Modell

⁵³ Πηγή ετήσιων δεδομένων: http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm

⁵⁴ Χρησιμοποιούμε τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (LS-Least Squares) γιατί εκτός από την εκτίμηση των παραμέτρων περιλαμβάνει και την εκτίμηση μη γραμμικών μοντέλων που δεν έχουν κλειστές μορφές επίλυσης αλλά απαιτούν κάποια μέθοδο επαναληπτικής αλγοριθμικής βελτιστοποίησης για την εύρεση των παραμέτρων τους.

Το παράθυρο με την εκτίμηση του model1 έχει τη μορφή:

Dependent Variable: LOG(EXPGS)
 Method: Least Squares
 Date: 01/17/17 Time: 16:44
 Sample (adjusted): 1961 2015
 Included observations: 55 after adjustments
 Convergence achieved after 8 iterations
 MA Backcast: 1960

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-18.42984	1.419856	-12.98008	0.0000
LOG(INCOMEEU)	2.632611	0.154265	17.06547	0.0000
LOG(REER)	-0.526036	0.173755	-3.027457	0.0039
AR(1)	0.758307	0.095080	7.975483	0.0000
MA(1)	0.191717	0.162045	1.183107	0.2424
R-squared	0.995080	Mean dependent var		2.717462
Adjusted R-squared	0.994686	S.D. dependent var		1.045818
S.E. of regression	0.076238	Akaike info criterion		-2.223417
Sum squared resid	0.290608	Schwarz criterion		-2.040932
Log likelihood	66.14396	Hannan-Quinn criter.		-2.152848
F-statistic	2527.936	Durbin-Watson stat		1.959728
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	.76			
Inverted MA Roots	-.19			

Οπότε το model1 που εκτιμήθηκε είναι της μορφής:

$$\log(\text{expgs}_t) = -18,42 + 2,63\log(\text{incomeeu}_t) - 0,52\log(\text{reer}_t) + e_t$$

$$e_t = 0,75e_{t-1} + 0,19e_{t-1} + e_t \quad e_t \sim N(0, \sigma^2)$$

Ο προσαρμοσμένος συντελεστής των καταλοίπων ερμηνεύει το 99,46% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής και από τα p-values βλέπουμε ότι όλοι οι παράμετροι είναι σημαντικοί για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=5\%$ ⁵⁵, που σημαίνει ότι απορρίπτεται η αρχική υπόθεση για $\beta=0$ και όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές επηρεάζουν την εξαρτημένη. Από το παράθυρο εκτίμησης του model1 παρατηρούμε ότι για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{incomeeu})$ η εξαρτημένη $\log(\text{expgs})$ αυξάνεται πολύ και συγκεκριμένα κατά 2.63% ενώ για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της reer η εξαρτημένη μειώνεται κατά 0,52%.

Για τον έλεγχο των καταλοίπων, από τα correlogram παρατηρούμε ότι ο συντελεστής αυτοσυσχέτισης είναι εντός των 2 τυπικών αποκλίσεων επομένως δεν απορρίπτουμε την αρχική υπόθεση για ασυσχέτιστα και ομοσκεδαστικά κατάλοιπα.

⁵⁵ Όταν το p-value είναι μικρότερο του $\alpha=5\%$ τότε οι παράμετροι είναι σημαντικοί για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 95%.

Date: 01/17/17 Time: 19:40
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55
 Q-statistic probabilities adjusted for 2 ARMA terms

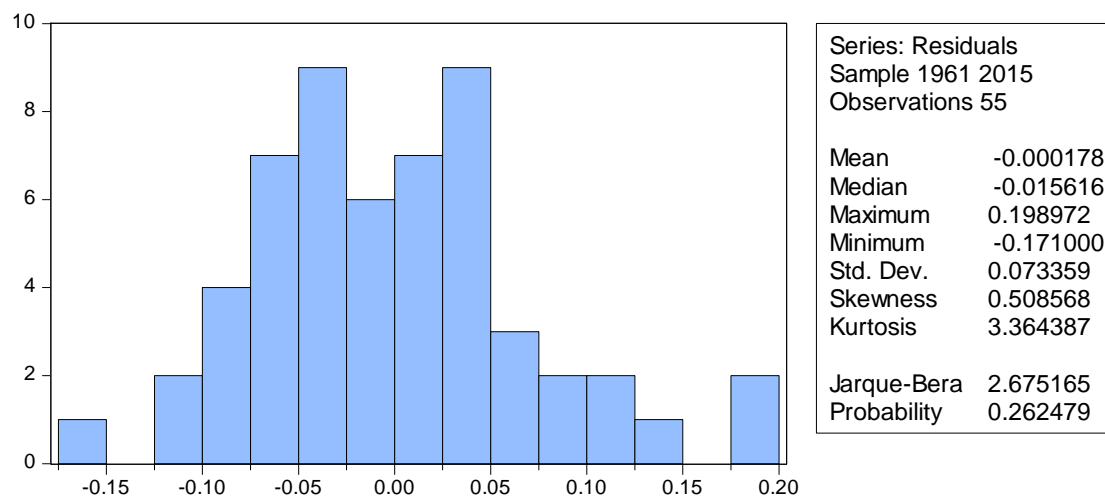
Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*
		1 0.003	0.003	0.0005	
		2 0.060	0.060	0.2116	
		3 0.061	0.061	0.4357	0.509
		4 -0.011	-0.014	0.4426	0.801
		5 0.133	0.127	1.5563	0.669
		6 0.038	0.036	1.6477	0.800
		7 -0.086	-0.102	2.1349	0.830
		8 0.039	0.021	2.2358	0.897
		9 -0.249	-0.247	6.4505	0.488
		10 -0.108	-0.128	7.2703	0.508
		11 -0.209	-0.224	10.390	0.320
		12 -0.230	-0.221	14.249	0.162
		13 -0.000	-0.010	14.249	0.220
		14 -0.145	-0.089	15.859	0.198
		15 -0.037	0.033	15.965	0.251
		16 -0.109	-0.090	16.925	0.260
		17 -0.335	-0.328	26.159	0.036
		18 0.168	0.074	28.563	0.027
		19 0.025	-0.036	28.617	0.038
		20 0.139	0.082	30.350	0.034
		21 0.111	-0.019	31.479	0.036
		22 -0.065	-0.114	31.886	0.045
		23 0.143	-0.008	33.901	0.037
		24 0.095	-0.062	34.822	0.040

*Probabilities may not be valid for this equation specification.

Date: 01/17/17 Time: 19:45
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
		1 -0.083	-0.083	0.3983	0.528
		2 0.378	0.374	8.8635	0.012
		3 -0.121	-0.083	9.7520	0.021
		4 -0.041	-0.225	9.8573	0.043
		5 -0.136	-0.084	11.011	0.051
		6 -0.137	-0.067	12.219	0.057
		7 -0.057	-0.007	12.429	0.087
		8 -0.152	-0.123	13.980	0.082
		9 0.066	0.040	14.280	0.113
		10 -0.154	-0.110	15.939	0.101
		11 -0.018	-0.164	15.963	0.143
		12 -0.123	-0.096	17.069	0.147
		13 0.022	0.038	17.105	0.195
		14 -0.130	-0.148	18.400	0.189
		15 0.273	0.235	24.240	0.061
		16 0.075	0.182	24.693	0.075
		17 0.231	0.002	29.083	0.034
		18 0.199	0.128	32.454	0.019
		19 -0.034	-0.086	32.557	0.027
		20 -0.014	-0.152	32.575	0.038
		21 -0.113	0.050	33.756	0.038
		22 -0.039	0.087	33.902	0.050
		23 -0.039	0.138	34.054	0.064
		24 0.015	0.000	34.077	0.083

Επίσης, από το ιστόγραμμα της κατανομής των δεδομένων φαίνεται ότι τα κατάλοιπα προσεγγίζουν την κανονική μορφή και από το p-value της ελεγχουσυνάρτησης Jarque-Bera δεν απορρίπτουμε την αρχική υπόθεση ότι τα δεδομένα προέρχονται από κανονική κατανομή, αφού $p\text{-value}=0,262$.

Όσον αφορά την ετεροσκεδαστικότητα, το p-value της F-statistic φανερώνει ότι τα κατάλοιπα δεν έχουν πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας αφού ισχύει $p\text{-value}=0,55 > \alpha$.

Heteroskedasticity Test: ARCH

F-statistic	0.360849	Prob. F(1,52)	0.5506
Obs*R-squared	0.372145	Prob. Chi-Square(1)	0.5418

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 01/17/17 Time: 19:51

Sample (adjusted): 1962 2015

Included observations: 54 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.005782	0.001341	4.310746	0.0001
RESID^2(-1)	-0.082978	0.138135	-0.600707	0.5506

R-squared	0.006892	Mean dependent var	0.005348
Adjusted R-squared	-0.012207	S.D. dependent var	0.008254
S.E. of regression	0.008304	Akaike info criterion	-6.707779
Sum squared resid	0.003586	Schwarz criterion	-6.634113
Log likelihood	183.1100	Hannan-Quinn criter.	-6.679369
F-statistic	0.360849	Durbin-Watson stat	1.927103
Prob(F-statistic)	0.550645		

(ii) Model 2

Το παράθυρο με την εκτίμηση του model2 έχει τη μορφή:

Dependent Variable: LOG(EXPG)
 Method: Least Squares
 Date: 01/17/17 Time: 16:51
 Sample (adjusted): 1961 2015
 Included observations: 55 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-3.278218	1.061275	-3.088943	0.0032
LOG(INCOMEEU)	0.586187	0.142061	4.126293	0.0001
LOG(REER)	-0.308457	0.079010	-3.904041	0.0003
LOG(EXPG(-1))	0.741243	0.056733	13.06553	0.0000
R-squared	0.993172	Mean dependent var		2.087837
Adjusted R-squared	0.992770	S.D. dependent var		1.010719
S.E. of regression	0.085940	Akaike info criterion		-2.000382
Sum squared resid	0.376672	Schwarz criterion		-1.854394
Log likelihood	59.01051	Hannan-Quinn criter.		-1.943928
F-statistic	2472.660	Durbin-Watson stat		1.666087
Prob(F-statistic)	0.000000			

Το model2 που εκτιμήθηκε έχει την εξής μορφή: $\log(\text{expg}_t) = -3,27 + 0,58\log(\text{incomeeu}_t) - 0,30\log(\text{reer}_t) + 0,74\log(\text{expg}_{t-1}) + \varepsilon_t$ $\varepsilon_t \sim N(0, \sigma^2)$

Εδώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής των καταλοίπων ερμηνεύει το 99,27% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής και από τα p-values βλέπουμε ότι όλοι οι παράμετροι είναι σημαντικοί για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% επομένως όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές επηρεάζουν την εξαρτημένη. Πιο συγκεκριμένα, για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{incomeeu})$ η εξαρτημένη $\log(\text{expg})$ αυξάνεται κατά 0,58% ενώ για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{reer})$ η εξαρτημένη μειώνεται κατά 0,30%. Επίσης, άξιο αναφοράς είναι το πόσο επηρεάζεται η εξαρτημένη μεταβλητή από τη χρονική της υστέρηση (0,741).

Για τον έλεγχο των καταλοίπων, από το correlogram και correlogram squared residuals παρατηρούμε ότι ο συντελεστής αυτοσυσχέτισης είναι εντός των 2 τυπικών αποκλίσεων επομένως τα κατάλοιπα του model2 είναι ασυσχέτιστα και ομοσκεδαστικά.

Date: 01/17/17 Time: 19:57
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55
 Q-statistic probabilities adjusted for 1 dynamic regressor

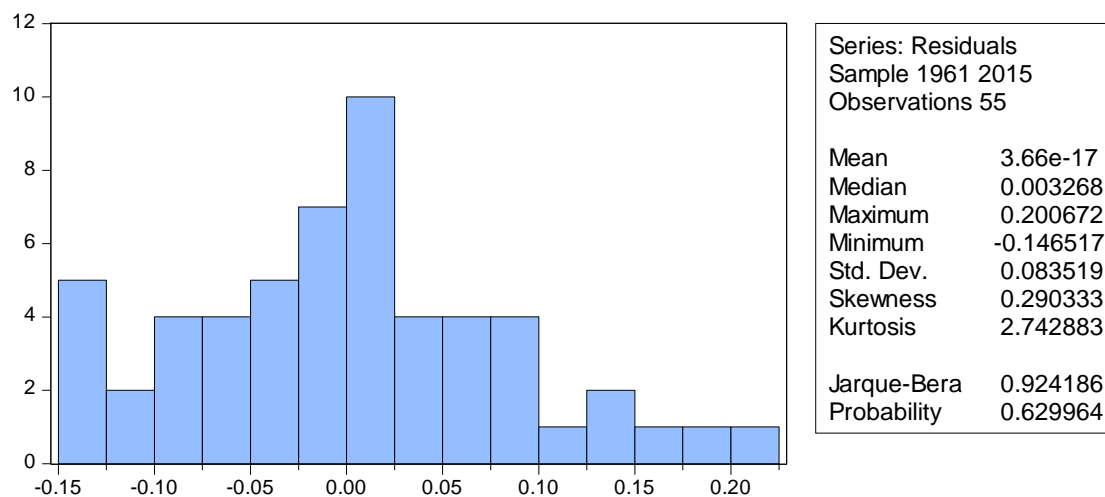
Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*
		1 0.130	0.130	0.9829	0.321
		2 -0.126	-0.145	1.9210	0.383
		3 -0.014	0.025	1.9326	0.587
		4 -0.229	-0.259	5.1652	0.271
		5 0.181	0.286	7.2205	0.205
		6 0.211	0.057	10.062	0.122
		7 0.109	0.178	10.839	0.146
		8 0.067	-0.029	11.143	0.194
		9 -0.270	-0.174	16.126	0.064
		10 -0.197	-0.131	18.836	0.042
		11 -0.120	-0.196	19.855	0.047
		12 -0.076	-0.119	20.277	0.062
		13 0.111	-0.057	21.191	0.069
		14 -0.035	-0.057	21.285	0.095
		15 -0.051	0.064	21.492	0.122
		16 -0.199	-0.153	24.664	0.076
		17 -0.213	-0.003	28.393	0.041
		18 -0.017	-0.101	28.417	0.056
		19 0.024	0.014	28.467	0.075
		20 0.174	0.057	31.172	0.053
		21 -0.052	-0.189	31.420	0.067
		22 -0.165	-0.055	34.001	0.049
		23 -0.038	-0.095	34.145	0.063
		24 -0.119	-0.082	35.586	0.060

*Probabilities may not be valid for this equation specification.

Date: 01/17/17 Time: 20:01
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
		1 -0.070	-0.070	0.2869	0.592
		2 0.083	0.078	0.6906	0.708
		3 -0.112	-0.103	1.4507	0.694
		4 -0.099	-0.122	2.0585	0.725
		5 0.272	0.285	6.6892	0.245
		6 -0.088	-0.061	7.1877	0.304
		7 0.118	0.040	8.0947	0.324
		8 0.035	0.128	8.1774	0.416
		9 0.133	0.178	9.3790	0.403
		10 -0.046	-0.144	9.5276	0.483
		11 -0.002	0.053	9.5278	0.573
		12 -0.098	-0.084	10.234	0.595
		13 0.221	0.224	13.879	0.382
		14 0.128	0.066	15.134	0.369
		15 -0.071	-0.085	15.525	0.414
		16 -0.081	-0.157	16.056	0.449
		17 -0.013	0.181	16.070	0.519
		18 0.094	-0.059	16.817	0.536
		19 0.020	-0.032	16.852	0.600
		20 0.082	0.115	17.448	0.624
		21 -0.137	-0.101	19.182	0.573
		22 0.141	-0.003	21.077	0.516
		23 -0.018	0.093	21.109	0.574
		24 -0.007	-0.038	21.113	0.632

Από το ιστόγραμμα της κατανομής των δεδομένων του model2 φαίνεται ότι τα κατάλοιπα προσεγγίζουν τη κανονική μορφή και από το p-value της ελεγχουσυνάρτησης Jarque-Bera δεν απορρίπτουμε την αρχική υπόθεση ότι τα δεδομένα προέρχονται από κανονική κατανομή, αφού $p\text{-value}=0,629$.

Για την ετεροσκεδαστικότητα, το p-value της F-statistic φανερώνει ότι τα κατάλοιπα δεν έχουν πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας αφού και εδώ ισχύει ότι $p\text{-value}=0,59 > \alpha$.

Heteroskedasticity Test: ARCH

F-statistic	0.284890	Prob. F(1,52)	0.5958
Obs*R-squared	0.294235	Prob. Chi-Square(1)	0.5875

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 01/17/17 Time: 20:06

Sample (adjusted): 1962 2015

Included observations: 54 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.006953	0.001511	4.602196	0.0000
RESID^2(-1)	-0.070450	0.131991	-0.533751	0.5958

R-squared	0.005449	Mean dependent var	0.006462
Adjusted R-squared	-0.013677	S.D. dependent var	0.008744
S.E. of regression	0.008804	Akaike info criterion	-6.590981
Sum squared resid	0.004030	Schwarz criterion	-6.517315
Log likelihood	179.9565	Hannan-Quinn criter.	-6.562571
F-statistic	0.284890	Durbin-Watson stat	2.062559
Prob(F-statistic)	0.595788		

(iii) Model 3

Το παράθυρο με την εκτίμηση του model3 έχει την μορφή:

Dependent Variable: LOG(EXPS)
Method: Least Squares
Date: 01/17/17 Time: 15:49
Sample (adjusted): 1961 2015
Included observations: 55 after adjustments
Convergence achieved after 10 iterations
MA Backcast: 1960

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-21.78372	3.020725	-7.211423	0.0000
LOG(INCOMEEU)	2.894703	0.338891	8.541703	0.0000
LOG(REER)	-0.488037	0.275560	-1.771076	0.0826
AR(1)	0.845370	0.081361	10.39036	0.0000
MA(1)	-0.043345	0.169479	-0.255752	0.7992
R-squared	0.989035	Mean dependent var	1.906646	
Adjusted R-squared	0.988158	S.D. dependent var	1.116149	
S.E. of regression	0.121459	Akaike info criterion	-1.291968	
Sum squared resid	0.737618	Schwarz criterion	-1.109483	
Log likelihood	40.52911	Hannan-Quinn criter.	-1.221399	
F-statistic	1127.532	Durbin-Watson stat	1.951521	
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	.85			
Inverted MA Roots	.04			

Η εκτίμηση του model3 έχει την ακόλουθη μορφή: $\log(\text{exps}_t) = -21,7 + 2,89\log(\text{incomeeu}_t) - 0,48\log(\text{reer}_t) + e_t$ $e_t = 0,84e_{t-1} - 0,04e_{t-1} + \varepsilon_t$ $\varepsilon_t \sim N(0, \sigma^2)$

Ο προσαρμοσμένος συντελεστής των καταλοίπων ερμηνεύει το 98,81% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής. Επίσης, όλοι οι παράμετροι είναι σημαντικοί για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% άρα επηρεάζουν και την εξαρτημένη μεταβλητή και συγκεκριμένα για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{incomeeu})$ η $\log(\text{exps})$ αυξάνεται κατά 2,89% και για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{reer})$ η εξαρτημένη μειώνεται κατά 0,48%.

Για τον έλεγχο των καταλοίπων του model3, από το correlogram και correlogram squared residuals παρατηρούμε ότι ο συντελεστής αυτοσυσχέτισης είναι εντός των 2 τυπικών αποκλίσεων επομένως τα κατάλοιπα του μοντέλου δεν απορρίπτουν την αρχική υπόθεση για ασυσχέτιστα και ομοσκεδαστικά κατάλοιπα.

Date: 01/17/17 Time: 20:16
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55
 Q-statistic probabilities adjusted for 2 ARMA terms

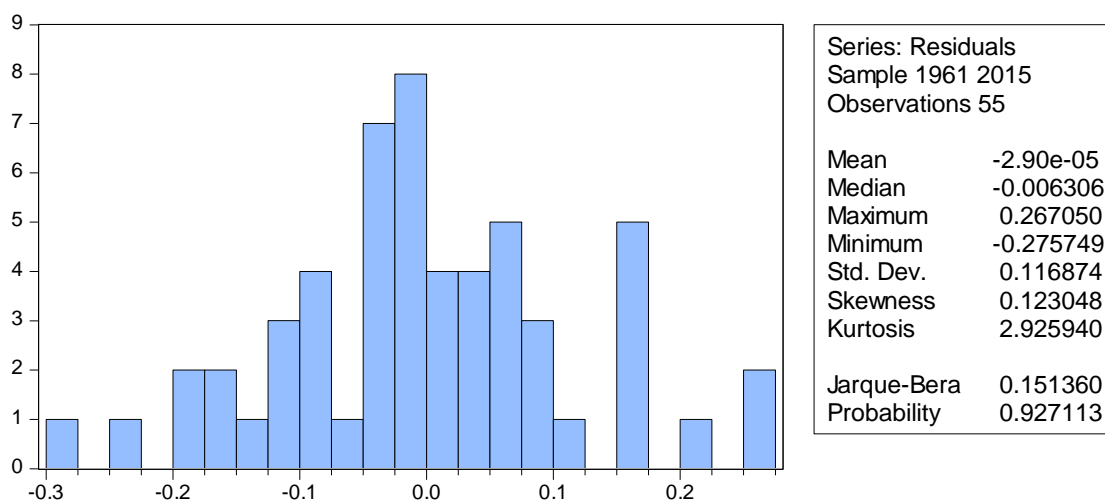
Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*
		1 0.004	0.004	0.0011	
		2 -0.104	-0.104	0.6386	
		3 0.146	0.148	1.9175	0.166
		4 0.061	0.048	2.1448	0.342
		5 0.081	0.114	2.5540	0.466
		6 0.078	0.069	2.9452	0.567
		7 -0.161	-0.165	4.6380	0.462
		8 -0.118	-0.142	5.5616	0.474
		9 0.026	-0.046	5.6089	0.586
		10 0.013	0.021	5.6206	0.690
		11 -0.250	-0.221	10.080	0.344
		12 -0.112	-0.078	11.001	0.357
		13 -0.042	-0.056	11.136	0.432
		14 -0.169	-0.151	13.314	0.347
		15 -0.029	-0.036	13.378	0.419
		16 -0.073	-0.071	13.806	0.464
		17 -0.245	-0.190	18.778	0.224
		18 0.016	-0.053	18.801	0.279
		19 0.054	-0.035	19.059	0.325
		20 -0.021	0.008	19.098	0.386
		21 0.077	0.071	19.651	0.416
		22 0.133	0.112	21.341	0.377
		23 0.017	-0.000	21.370	0.437
		24 0.029	-0.078	21.456	0.493

*Probabilities may not be valid for this equation specification.

Date: 01/17/17 Time: 20:18
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
		1 -0.022	-0.022	0.0286	0.866
		2 0.084	0.083	0.4453	0.800
		3 -0.074	-0.071	0.7756	0.855
		4 -0.223	-0.236	3.8348	0.429
		5 0.025	0.029	3.8751	0.568
		6 -0.127	-0.095	4.9085	0.556
		7 0.055	0.011	5.1032	0.647
		8 0.100	0.079	5.7665	0.673
		9 -0.064	-0.079	6.0494	0.735
		10 0.052	-0.011	6.2408	0.795
		11 0.014	0.068	6.2542	0.856
		12 -0.132	-0.136	7.5201	0.821
		13 -0.224	-0.287	11.259	0.589
		14 -0.067	-0.020	11.600	0.638
		15 -0.013	-0.000	11.613	0.708
		16 0.077	-0.023	12.085	0.738
		17 0.085	0.012	12.678	0.757
		18 0.154	0.124	14.686	0.683
		19 0.031	-0.023	14.772	0.737
		20 -0.062	-0.036	15.117	0.770
		21 -0.092	-0.051	15.899	0.775
		22 -0.116	-0.126	17.184	0.753
		23 0.105	0.140	18.258	0.743
		24 -0.134	-0.130	20.062	0.693

Επίσης, από το ιστόγραμμα της κατανομής των δεδομένων του model3 φαίνεται ότι τα κατάλοιπα προσεγγίζουν τη κανονική μορφή αφού και η κύρτωση είναι κοντά στο 3 αλλά και από το p-value της ελεγχουσυνάρτησης Jarque-Bera δεν απορρίπτουμε την αρχική υπόθεση ότι τα δεδομένα προέρχονται από κανονική κατανομή, αφού p-value=0,927.

Όσον αφορά την ετεροσκεδαστικότητα των καταλοίπων, το p-value της F-statistic φανερώνει ότι τα κατάλοιπα δεν έχουν πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας αφού p-value=0,87>α.

Heteroskedasticity Test: ARCH

F-statistic	0.025716	Prob. F(1,52)	0.8732
Obs*R-squared	0.026692	Prob. Chi-Square(1)	0.8702

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 01/17/17 Time: 20:24

Sample (adjusted): 1962 2015

Included observations: 54 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.013927	0.003172	4.390858	0.0001
RESID^2(-1)	-0.022273	0.138890	-0.160362	0.8732
R-squared	0.000494	Mean dependent var		0.013634
Adjusted R-squared	-0.018727	S.D. dependent var		0.018886
S.E. of regression	0.019062	Akaike info criterion		-5.045950
Sum squared resid	0.018894	Schwarz criterion		-4.972284
Log likelihood	138.2406	Hannan-Quinn criter.		-5.017539
F-statistic	0.025716	Durbin-Watson stat		1.993650
Prob(F-statistic)	0.873217			

(iv) Model 4

Το παράθυρο με την εκτίμηση του model4 έχει την μορφή:

Dependent Variable: LOG(IMPGS)
Method: Least Squares
Date: 01/17/17 Time: 16:59
Sample (adjusted): 1961 2015
Included observations: 55 after adjustments
Convergence achieved after 17 iterations
MA Backcast: 1960

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-5.574761	2.457491	-2.268476	0.0277
LOG(GDP)	1.286659	0.214596	5.995731	0.0000
LOG(TOT)	0.770342	0.293881	2.621273	0.0116
AR(1)	0.984583	0.024054	40.93258	0.0000
MA(1)	0.030180	0.154093	0.195854	0.8455
R-squared	0.996249	Mean dependent var		3.087786
Adjusted R-squared	0.995949	S.D. dependent var		0.957276
S.E. of regression	0.060930	Akaike info criterion		-2.671676
Sum squared resid	0.185623	Schwarz criterion		-2.489191
Log likelihood	78.47108	Hannan-Quinn criter.		-2.601107
F-statistic	3319.819	Durbin-Watson stat		1.917486
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	.98			
Inverted MA Roots	-.03			

Το model4 που εκτιμήθηκε είναι της παρακάτω μορφής:

$$\log(\text{imp}_{t}) = -5,57 + 1,28 \log(\text{gdp}_{t}) + 0,77 \log(\text{tot}_{t}) + \varepsilon_{t}$$
$$\varepsilon_{t} = 0,98 \varepsilon_{t-1} + 0,03 \varepsilon_{t-1} + \varepsilon_{t} \quad \varepsilon_{t} \sim N(0, \sigma^2)$$

Στο model4 ο προσαρμοσμένος συντελεστής των καταλοίπων ερμηνεύει το 99,59% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής και εδώ βλέπουμε από τα p-values ότι όλοι οι παράμετροι είναι σημαντικοί για επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%. Για το model4 σύμφωνα με το παράθυρο εκτίμησης οι εξαρτημένες μεταβλητές επηρεάζουν την εξαρτημένη $\log(\text{imp}_{t})$ και συγκεκριμένα για 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{gdp}_{t})$ η εξαρτημένη αυξάνεται κατά 1,28 %, για 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{tot}_{t})$ η εξαρτημένη αυξάνεται κατά 0,77%.

Για τον έλεγχο των καταλοίπων του model4, από τους δύο ελέγχους correlogram και correlogram squared residuals παρατηρούμε ότι ο συντελεστής αυτοσυσχέτισης είναι εντός των δύο τυπικών αποκλίσεων επομένως τα κατάλοιπα του μοντέλου είναι ασυσχέτιστα και ομοσκεδαστικά.

Date: 01/17/17 Time: 20:48
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55
 Q-statistic probabilities adjusted for 2 ARMA terms

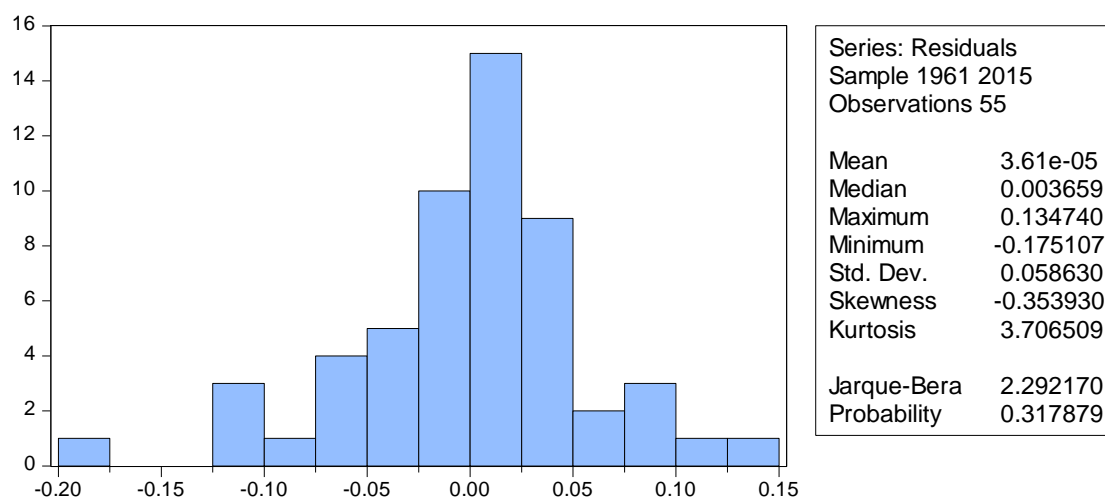
Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*
		1 -0.006	-0.006	0.0019	
		2 -0.141	-0.141	1.1840	
		3 -0.059	-0.062	1.3922	0.238
		4 -0.076	-0.100	1.7497	0.417
		5 -0.133	-0.158	2.8558	0.414
		6 0.073	0.036	3.1937	0.526
		7 0.147	0.099	4.5982	0.467
		8 0.158	0.166	6.2546	0.395
		9 -0.026	0.009	6.3022	0.505
		10 -0.061	-0.008	6.5615	0.585
		11 0.037	0.094	6.6578	0.673
		12 -0.079	-0.035	7.1114	0.715
		13 0.077	0.123	7.5576	0.752
		14 0.064	0.019	7.8697	0.795
		15 -0.068	-0.093	8.2354	0.828
		16 -0.088	-0.096	8.8555	0.840
		17 -0.022	-0.062	8.8963	0.883
		18 0.032	0.029	8.9821	0.914
		19 -0.027	-0.077	9.0470	0.939
		20 -0.063	-0.121	9.3977	0.950
		21 0.044	-0.031	9.5778	0.963
		22 -0.032	-0.065	9.6776	0.974
		23 -0.132	-0.081	11.376	0.955
		24 -0.019	-0.049	11.413	0.968

*Probabilities may not be valid for this equation specification.

Date: 01/17/17 Time: 20:49
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
		1 -0.001	-0.001	8.E-05	0.993
		2 0.098	0.098	0.5632	0.755
		3 -0.115	-0.116	1.3658	0.714
		4 -0.097	-0.108	1.9500	0.745
		5 -0.118	-0.098	2.8184	0.728
		6 0.069	0.079	3.1244	0.793
		7 0.198	0.208	5.6784	0.578
		8 0.028	-0.017	5.7318	0.677
		9 0.200	0.161	8.4567	0.489
		10 -0.031	0.014	8.5225	0.578
		11 0.032	0.057	8.5978	0.659
		12 -0.074	0.003	8.9921	0.704
		13 -0.012	-0.024	9.0037	0.773
		14 -0.044	-0.035	9.1500	0.821
		15 0.022	-0.012	9.1879	0.867
		16 -0.025	-0.096	9.2390	0.903
		17 -0.038	-0.074	9.3553	0.928
		18 -0.111	-0.180	10.401	0.918
		19 -0.074	-0.090	10.883	0.928
		20 -0.012	-0.023	10.895	0.949
		21 -0.051	-0.076	11.136	0.960
		22 -0.097	-0.162	12.021	0.957
		23 -0.022	-0.032	12.069	0.969
		24 -0.075	-0.056	12.636	0.972

Στη συνέχεια του ελέγχου των καταλοίπων, από το ιστόγραμμα της κατανομής των δεδομένων του model4 φαίνεται ότι τα κατάλοιπα προσεγγίζουν τη κανονική μορφή αφού από το p-value της ελεγχουσυνάρτησης Jarque-Bera δεν απορρίπτουμε την αρχική υπόθεση ότι τα δεδομένα προέρχονται από κανονική κατανομή, αφού $p\text{-value}=0,317>a$.

Τέλος, για το model4 το p-value της F-statistic φανερώνει ότι τα κατάλοιπα δεν έχουν πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας αφού $p\text{-value}=0,99>a$.

Heteroskedasticity Test: ARCH

F-statistic	9.00E-05	Prob. F(1,52)	0.9925
Obs*R-squared	9.35E-05	Prob. Chi-Square(1)	0.9923

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 01/17/17 Time: 20:53

Sample (adjusted): 1962 2015

Included observations: 54 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.003362	0.000901	3.732591	0.0005
RESID^2(-1)	-0.001355	0.142793	-0.009486	0.9925

R-squared	0.000002	Mean dependent var	0.003358
Adjusted R-squared	-0.019229	S.D. dependent var	0.005654
S.E. of regression	0.005708	Akaike info criterion	-7.457627
Sum squared resid	0.001694	Schwarz criterion	-7.383961
Log likelihood	203.3559	Hannan-Quinn criter.	-7.429217
F-statistic	9.00E-05	Durbin-Watson stat	1.943214
Prob(F-statistic)	0.992467		

(v) Model5

Το παράθυρο με την εκτίμηση του model5 έχει την μορφή:

Dependent Variable: LOG(IMPG)
Method: Least Squares
Date: 01/17/17 Time: 16:19
Sample (adjusted): 1961 2015
Included observations: 55 after adjustments
Convergence achieved after 17 iterations
MA Backcast: 1960

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-6.711030	2.332922	-2.876663	0.0059
LOG(GDP)	1.283792	0.187500	6.846908	0.0000
LOG(TOT)	0.992297	0.303349	3.271136	0.0019
AR(1)	0.985524	0.020791	47.40140	0.0000
MA(1)	-0.257540	0.147483	-1.746231	0.0869
R-squared	0.995778	Mean dependent var	2.935543	
Adjusted R-squared	0.995441	S.D. dependent var	0.922288	
S.E. of regression	0.062276	Akaike info criterion	-2.627988	
Sum squared resid	0.193912	Schwarz criterion	-2.445503	
Log likelihood	77.26967	Hannan-Quinn criter.	-2.557420	
F-statistic	2948.457	Durbin-Watson stat	1.834942	
Prob(F-statistic)	0.000000			
Inverted AR Roots	.99			
Inverted MA Roots	.26			

Το model5 που εκτιμήθηκε είναι της ακόλουθης μορφής: $\log(\text{imp}_t) = -6,7 + 1,28\log(\text{gdp}_t) + 0,99\log(\text{tot}_t) + e_t$ $e_t = 0,98e_{t-1} - 0,25e_{t-1} + e_t$ $e_t \sim N(0, \sigma^2)$

Ο προσαρμοσμένος συντελεστής των καταλοίπων ερμηνεύει το 99,54% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής και όλοι οι παράμετροι είναι σημαντικοί για επίπεδο σημαντικότητας 5% επομένως όλοι επηρεάζουν την εξαρτημένη μεταβλητή $\log(\text{imp}_t)$. Πιο συγκεκριμένα, για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{gdp})$ η εξαρτημένη αυξάνεται κατά 1,28% ενώ για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της $\log(\text{tot})$ η εξαρτημένη αυξάνεται κατά 0,99%.

Στον έλεγχο των καταλοίπων του model5, παρατηρούμε ότι ο συντελεστής αυτοσυσχέτισης είναι εντός των δύο τυπικών αποκλίσεων στους ελέγχους των correlogram και correlogram squared residuals επομένως τα κατάλοιπα του μοντέλου είναι ασυσχέτιστα και ομοσκεδαστικά.

Date: 01/17/17 Time: 20:59
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55
 Q-statistic probabilities adjusted for 2 ARMA terms

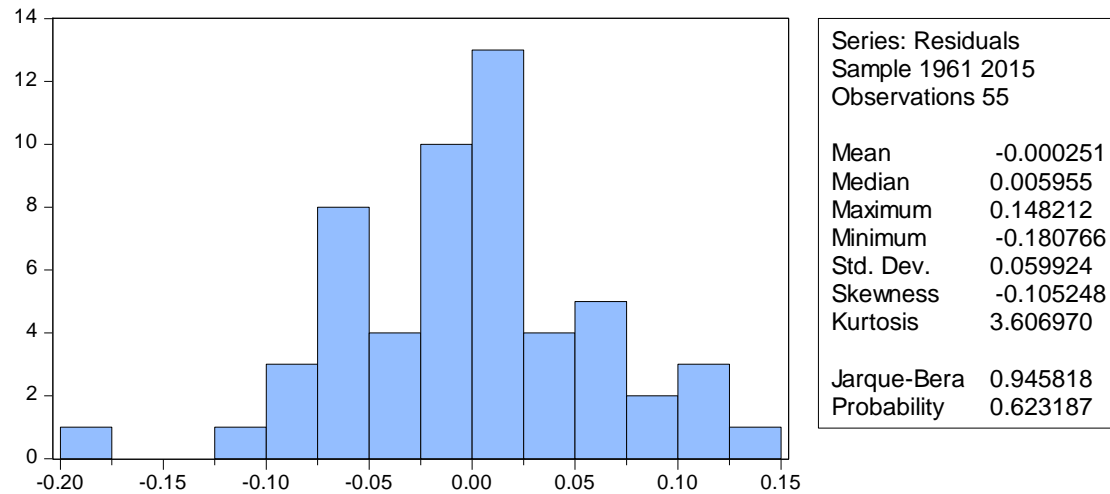
Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	0.049	0.049	0.1402	
		2	-0.150	-0.153	1.4766	
		3	-0.067	-0.052	1.7483	0.186
		4	-0.092	-0.111	2.2637	0.322
		5	-0.045	-0.056	2.3913	0.495
		6	0.092	0.063	2.9289	0.570
		7	0.164	0.136	4.6765	0.457
		8	0.122	0.129	5.6668	0.462
		9	-0.018	0.025	5.6881	0.577
		10	-0.073	-0.007	6.0557	0.641
		11	0.035	0.089	6.1448	0.725
		12	-0.061	-0.054	6.4189	0.779
		13	0.013	0.017	6.4313	0.843
		14	0.049	-0.015	6.6135	0.882
		15	-0.052	-0.094	6.8282	0.911
		16	0.031	0.027	6.9052	0.938
		17	-0.082	-0.120	7.4605	0.944
		18	0.016	0.032	7.4816	0.963
		19	-0.116	-0.173	8.6595	0.950
		20	-0.084	-0.083	9.2910	0.953
		21	0.027	-0.016	9.3572	0.967
		22	-0.030	-0.087	9.4405	0.977
		23	-0.115	-0.118	10.736	0.968
		24	-0.088	-0.136	11.518	0.967

*Probabilities may not be valid for this equation specification.

Date: 01/17/17 Time: 21:00
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob	
		1	-0.106	-0.106	0.6558	0.418
		2	0.068	0.058	0.9329	0.627
		3	-0.121	-0.110	1.8168	0.611
		4	-0.091	-0.120	2.3269	0.676
		5	-0.109	-0.122	3.0729	0.689
		6	0.087	0.063	3.5538	0.737
		7	0.177	0.192	5.6071	0.586
		8	-0.025	-0.031	5.6483	0.687
		9	0.100	0.068	6.3247	0.707
		10	-0.088	-0.026	6.8697	0.738
		11	0.097	0.139	7.5392	0.754
		12	-0.053	0.028	7.7416	0.805
		13	0.047	-0.001	7.9040	0.850
		14	-0.018	-0.013	7.9290	0.893
		15	-0.022	-0.029	7.9660	0.925
		16	-0.078	-0.084	8.4534	0.934
		17	-0.016	-0.037	8.4738	0.955
		18	-0.083	-0.149	9.0642	0.958
		19	-0.039	-0.087	9.1936	0.970
		20	0.008	-0.061	9.1997	0.980
		21	-0.006	-0.033	9.2029	0.988
		22	-0.062	-0.112	9.5635	0.990
		23	0.033	0.013	9.6715	0.993
		24	-0.071	-0.057	10.177	0.994

Όσον αφορά την κανονικότητα των καταλοίπων του model5, φαίνεται ότι τα κατάλοιπα προσεγγίζουν τη κανονική μορφή αφού το p-value της ελεγχουσυνάρτησης Jarque-Bera είναι $0,623 > \alpha$ απόδειξη ότι τα δεδομένα προέρχονται από κανονική κατανομή.

Για την ετεροσκεδαστικότητα του model5 διαπιστώνουμε ότι το p-value της F-statistic είναι $0,43 > \alpha$ συνεπώς τα κατάλοιπα χαρακτηρίζονται ως ομοσκεδαστικά.

Heteroskedasticity Test: ARCH

F-statistic	0.608701	Prob. F(1,52)	0.4388
Obs*R-squared	0.624799	Prob. Chi-Square(1)	0.4293

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 01/17/17 Time: 21:11

Sample (adjusted): 1962 2015

Included observations: 54 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.003906	0.000924	4.228325	0.0001
RESID^2(-1)	-0.108880	0.139555	-0.780193	0.4388

R-squared	0.011570	Mean dependent var	0.003536
Adjusted R-squared	-0.007438	S.D. dependent var	0.005800
S.E. of regression	0.005822	Akaike info criterion	-7.418008
Sum squared resid	0.001763	Schwarz criterion	-7.344342
Log likelihood	202.2862	Hannan-Quinn criter.	-7.389598
F-statistic	0.608701	Durbin-Watson stat	1.964017
Prob(F-statistic)	0.438814		

(vi) Model6

Το παράθυρο με την εκτίμηση του model6 έχει την μορφή:

Dependent Variable: LOG(IMPS)
 Method: Least Squares
 Date: 01/17/17 Time: 16:31
 Sample (adjusted): 1961 2015
 Included observations: 55 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-7.692539	2.316234	-3.321140	0.0017
LOG(GDP)	0.639576	0.180698	3.539476	0.0009
LOG(TOT)	1.081469	0.375072	2.883361	0.0057
LOG(IMPS(-1))	0.716437	0.071640	10.00052	0.0000
R-squared	0.986549	Mean dependent var		1.165169
Adjusted R-squared	0.985758	S.D. dependent var		1.131311
S.E. of regression	0.135012	Akaike info criterion		-1.096954
Sum squared resid	0.929645	Schwarz criterion		-0.950966
Log likelihood	34.16624	Hannan-Quinn criter.		-1.040500
F-statistic	1246.832	Durbin-Watson stat		1.936060
Prob(F-statistic)	0.000000			

Η εκτίμηση του model6 είναι της παρακάτω μορφής: $\log(\text{imps}_t) = -7,69 + 0,63\log(\text{gdp}_t) + 1,08\log(\text{tot}_t) + 0,71\log(\text{imps}_{t-1}) + \varepsilon_t$ $\varepsilon_t \sim N(0, \sigma^2)$

Εδώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής των καταλοίπων ερμηνεύει το 98,57% της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής και επίσης όλοι οι παράμετροι είναι σημαντικοί για επίπεδο σημαντικότητας 5% που σημαίνει ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές επηρεάζουν την εξαρτημένη. Αναλυτικά, η $\log(\text{gdp})$ για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της αυξάνει την εξαρτημένη κατά 0,63% ενώ η $\log(\text{tot})$ για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της αυξάνει την εξαρτημένη κατά 1,08%. Τέλος, η χρονική υστέρηση της εξαρτημένης $\log(\text{imps}(-1))$ αυξάνει κατά 0,71% την εξαρτημένη για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της.

Για τον έλεγχο των καταλοίπων, από τα correlogram παρατηρούμε ότι ο συντελεστής αυτοσυσχέτισης είναι εντός των 2 τυπικών αποκλίσεων επομένως δεν απορρίπτουμε την αρχική υπόθεση για ασυσχέτιστα και ομοσκεδαστικά κατάλοιπα.

Date: 11/27/16 Time: 13:10
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55
 Q-statistic probabilities adjusted for 1 dynamic regressor

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob*	
		1	0.024	0.024	0.0321	0.858
		2	0.003	0.002	0.0326	0.984
		3	-0.012	-0.012	0.0416	0.998
		4	-0.100	-0.099	0.6539	0.957
		5	-0.181	-0.179	2.7182	0.743
		6	-0.114	-0.113	3.5445	0.738
		7	0.119	0.123	4.4739	0.724
		8	-0.114	-0.136	5.3419	0.720
		9	-0.048	-0.092	5.4960	0.789
		10	-0.013	-0.070	5.5082	0.855
		11	0.077	0.064	5.9289	0.878
		12	-0.116	-0.127	6.9178	0.863
		13	0.014	-0.023	6.9327	0.906
		14	0.029	-0.051	6.9984	0.935
		15	-0.079	-0.077	7.4927	0.943
		16	-0.037	-0.061	7.6034	0.960
		17	0.026	-0.014	7.6585	0.973
		18	-0.003	-0.082	7.6593	0.983
		19	0.051	0.069	7.8826	0.988
		20	0.082	0.017	8.4856	0.988
		21	0.091	0.053	9.2410	0.987
		22	0.084	0.078	9.9092	0.987
		23	-0.061	-0.049	10.272	0.989
		24	-0.083	-0.103	10.965	0.989

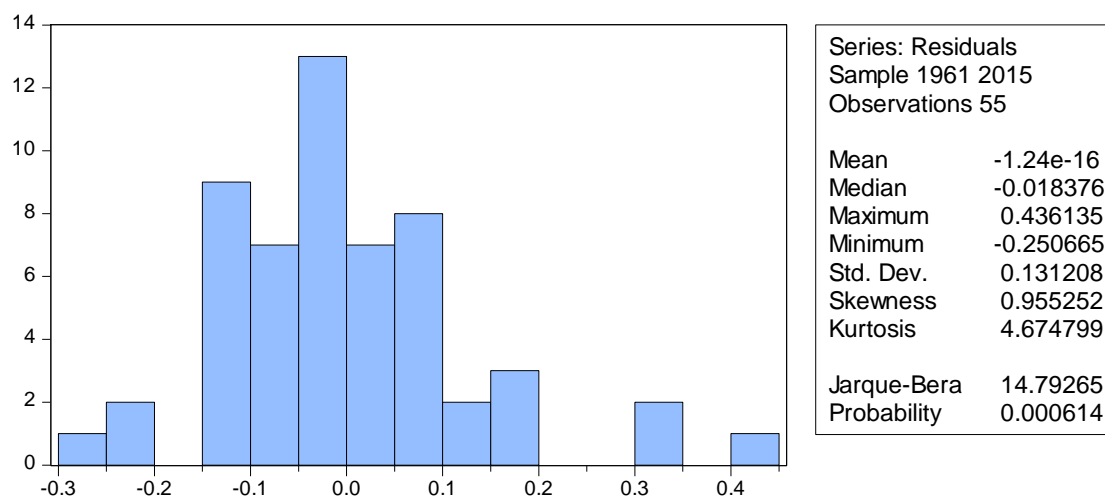
*Probabilities may not be valid for this equation specification.

Date: 11/27/16 Time: 13:13
 Sample: 1960 2015
 Included observations: 55

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob	
		1	0.256	0.256	3.7984	0.051
		2	0.098	0.034	4.3622	0.113
		3	0.116	0.089	5.1695	0.160
		4	0.009	-0.047	5.1740	0.270
		5	-0.145	-0.159	6.4960	0.261
		6	-0.118	-0.060	7.3888	0.286
		7	-0.074	-0.015	7.7470	0.355
		8	-0.081	-0.021	8.1851	0.416
		9	-0.008	0.043	8.1891	0.515
		10	-0.089	-0.116	8.7427	0.557
		11	-0.091	-0.071	9.3291	0.592
		12	-0.086	-0.072	9.8669	0.628
		13	-0.148	-0.122	11.503	0.569
		14	-0.107	-0.030	12.383	0.576
		15	-0.052	-0.021	12.592	0.634
		16	-0.065	-0.065	12.936	0.677
		17	-0.037	-0.036	13.048	0.733
		18	-0.000	-0.051	13.048	0.789
		19	0.007	-0.028	13.052	0.836
		20	-0.040	-0.082	13.196	0.869
		21	-0.021	-0.054	13.236	0.900
		22	-0.037	-0.070	13.367	0.922
		23	0.002	-0.020	13.367	0.944
		24	-0.005	-0.055	13.369	0.960

Παρόλα αυτά, στον έλεγχο για την κανονικότητα των καταλοίπων του model6 διαπιστώνουμε ότι τα κατάλοιπα δεν προσεγγίζουν την κανονική κατανομή καθώς το

p-value της ελεγχουσυνάρτησης Jarque-Bera είναι $0,0006 < \alpha$ αλλά και η κύρτωση είναι πολύ μεγαλύτερη της κανονικής κατανομής ($=3$).

Τέλος, όσον αφορά την ετεροσκεδαστικότητα του model6, το p-value της F-statistic φανερώνει ότι τα κατάλοιπα δεν έχουν πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας αφού ισχύει $p\text{-value}=0,0614 > \alpha$.⁵⁶

Heteroskedasticity Test: ARCH

F-statistic	3.656354	Prob. F(1,52)	0.0614
Obs*R-squared	3.547540	Prob. Chi-Square(1)	0.0596

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 11/27/16 Time: 13:23

Sample (adjusted): 1962 2015

Included observations: 54 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.012845	0.004928	2.606741	0.0119
RESID^2(-1)	0.255812	0.133782	1.912160	0.0614

R-squared	0.065695	Mean dependent var	0.017183
Adjusted R-squared	0.047728	S.D. dependent var	0.032941
S.E. of regression	0.032145	Akaike info criterion	-4.000774
Sum squared resid	0.053732	Schwarz criterion	-3.927108
Log likelihood	110.0209	Hannan-Quinn criter.	-3.972364
F-statistic	3.656354	Durbin-Watson stat	2.019742
Prob(F-statistic)	0.061372		

⁵⁶ Για την εκτίμηση μοντέλων πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης, ARMAX μοντέλων και τον έλεγχο των καταλοίπων τους βοηθητικό ρόλο είχαν οι Πανεπιστημιακές Σημειώσεις *Εφαρμογές Οικονομετρίας με τη χρήση του πακέτου Eviews (Μέρος Α & Β)* του Δρ. Ντεγιαννάκη Σταύρου.

Συμπερασματικά, από την οικονομετρική μας ανάλυση και από την διεξοδική απεικόνιση των μοντέλων διαπιστώνουμε ότι όλα τα μοντέλα έχουν στατιστικά σημαντικούς παραμέτρους και πληρούν τις προϋποθέσεις των καταλοίπων. Όσον αφορά τις ελαστικότητες των μεταβλητών όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές επηρεάζουν θετικά τις εξαρτημένες τους δηλαδή όσο αυξάνονται αυτές αυξάνεται και η εξαρτημένη έχουν επομένως ελαστική σχέση, εκτός από την μεταβλητή της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας (reer) η οποία επηρεάζει αρνητικά την εξαρτημένη μεταβλητή στα model 1,2 και 3 καθώς για κάθε 1% ποσοστιαίας μεταβολής της η εξαρτημένη μεταβλητή μειώνεται, έχουν επομένως ανελαστική σχέση μεταξύ τους. Η αρνητική αυτή σχέση έχει λογική εξήγηση καθώς με την πάροδο των χρόνων οι ποσότητες και ο όγκος των ελληνικών εξαγωγών έχουν αυξηθεί σημαντικά όπως και το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία έχει μειωθεί αρκετά σε σχέση με προηγούμενες δεκαετίες.

Συμπεράσματα

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται ως μία εξαιρετικά δύσκολη από οικονομικής και κοινωνικής άποψης κατάσταση, καθώς σε αυτή την περίοδο μακροοικονομικά μεγέθη όπως το ΑΕΠ, το εμπορικό ισοζύγιο, ο πληθωρισμός κ.α. χειροτέρεψαν αισθητά ως αποτέλεσμα της ελλιπής εξαγωγικής δραστηριότητας και της μείωσης της εγχώριας παραγωγής γενικότερα, οδηγώντας ακόμη μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στην ανεργία, όπως άλλωστε απεικονίζεται και διαγραμματικά στο κύριο μέρος της εργασίας όπου περιγράφεται λεπτομερώς η κατάσταση της οικονομίας το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, γίνονται προσπάθειες για ανάκαμψη της οικονομίας μέσω αναδιάρθρωσης του όλου ελληνικού συστήματος με στόχο την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων αλλά και την ενθάρρυνση νέων εγχώριων επενδύσεων που θα βοηθήσουν στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και κατ' επέκταση στη σταδιακή ανάκαμψη της χώρας.

Επίσης, το διεθνές εμπόριο και η διεθνής δραστηριότητα μιας οικονομίας διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην εξέλιξή της και στην ανταγωνιστικότητά της έναντι άλλων οικονομιών. Γι' αυτό το λόγο, όπως έχει ήδη αναφερθεί σε πολλές δημοσιεύσεις και επιστημονικά άρθρα οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να στραφούν στον εξαγωγικό τομέα για να συνεχίσουν να επιβιώνουν και να γίνουν βιώσιμες καθώς οι εξαγωγές αποτελούν την κύρια λύση για την αύξηση των εσόδων τους και φυσικά την κερδοφορία τους. Παράλληλα, η στροφή των ελληνικών προϊόντων προς νέες αγορές εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης και η τάση αλλαγής τους σε προϊόντα μεσαίας και υψηλής τεχνολογικής εντάσεως, κυρίως τα τελευταία χρόνια, φαίνεται να αποτελούν σημαντικά βήματα για τη βελτίωση της εξαγωγικής δραστηριότητας της χώρας, και γενικότερα για την ανάκαμψη των εξαγωγών και τη βελτίωση της εγχώριας οικονομικής κατάστασης.

Παρ' όλα αυτά, η διεθνής δραστηριότητα είναι μία διαδικασία η οποία προσφέρει πολλά κέρδη αλλά εγκυμονεί και πολλούς κινδύνους. Όπως έχουμε αναφερθεί, οι ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να ερευνήσουν διεξοδικά το περιβάλλον στο οποίο θέλουν να επενδύσουν και να έχουν γίνει πλήρως κατανοητοί οι στόχοι και οι απαιτήσεις τους εάν θέλουν να αναπτυχθούν περαιτέρω στο εξωτερικό γιατί οι εξαγωγές μπορεί να αναδειχθούν ως μια πετυχημένη και κερδοφόρα κίνηση αλλά για να συμβεί αυτό απαιτείται η κατάλληλη οργάνωση, ο κατάλληλος προγραμματισμός και μια στοχευόμενη προετοιμασία. Επιπροσθέτως, επισημαίνεται ότι η αξία της διεθνούς επέκτασης, κυρίως μέσω των εξαγωγών, είναι πολύ σημαντική καθώς επιφέρει τρομερά οφέλη τόσο για τις επιχειρήσεις που εξάγουν όσο και για την ίδια την ελληνική οικονομία στο σύνολό της.

Τέλος, παρόλα τα εμπόδια ανάπτυξης των ελληνικών εξαγωγών που επικρατούν στην οικονομική, πολιτική, νομική και θεσμική κατάσταση της χώρας που δρουν οι ελληνικές εξαγωγικές επιχειρήσεις υπάρχουν στρατηγικές, ικανές να δημιουργήσουν

ένα προσοδοφόρο και ευνοϊκό κλίμα ενίσχυσης και προώθησης τους με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση και την έξοδο της χώρας από την βαθιά οικονομική ύφεση που βρίσκεται τα τελευταία χρόνια.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Αλογοσκούφης, Γ. (2013). *Διεθνής Οικονομική και Παγκόσμια Οικονομία*. Αθήνα: Gutenberg

Βαβούρας, Ι. & Μανωλάς, Γ. (2006). *Εισαγωγή στις Μακροοικονομικές Έννοιες*. Αθήνα: Παπαζήσης

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1994). *Ανταγωνιστικότητα και Συνοχή: οι τάσεις στις Περιφέρειες*. 5η περιοδική έκθεση για την κοινωνική και οικονομική κατάσταση και την ανάπτυξη των περιφερειών της Κοινότητας. ΕΕ. Βρυξέλες

Κατσέλη, Α. & Μαγουλά, Χ. (2005). *Μακροοικονομική Ανάλυση και Ελληνική Οικονομία* (2^η έκδ). Αθήνα: Τυπωθητώ-Γιώργος Δαρδάνος

Κορλίρας, Π. (2000). *Νομισματική Θεωρία*. Αθήνα: Μπένος

Κυρκιλής, Δ. (2002). *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις*. Αθήνα: Κριτική

Λαδογιάννη, Π. (2013). *Σχέδιο εξαγωγών για ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις*. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, 23-25

Λεβεντάκης, Ι. (1995). *Μακροοικονομική Ανοικτής Οικονομίας*. Αθήνα: Σταμούλης

Λιανός, Θ. & Μπένος, Θ. (1998). *Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική*. Αθήνα: Μπένος

Λιανός, Θ., & Παπαβασιλείου, Α., & Χατζηανδρέου, Α. (2005). *Αρχές Οικονομικής Θεωρίας*. Αθήνα: ΟΕΔΒ

Λώλος, Σ. (2012). *Το χρηματοπιστωτικό σύστημα στο μακροοικονομικό πλαίσιο*. 1-3

Μαρούλη, Κ. & Ευστρατόγλου, Β. (1996), *Διαρθρωτικά και θεσμικά προβλήματα των ελληνικών εξαγωγών. Υφιστάμενη κατάσταση και προτάσεις πολιτικής*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών

Μούγιου, Α. (2015). *Διεθνής Επιχειρηματική Δραστηριότητα: Η περίπτωση των ελληνικών εξαγωγών*. Πανεπιστήμιο Πειραιά. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική, 15-22

Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, *Εφαρμογές Οικονομετρίας με τη χρήση του πακέτου Eviews (Μέρος Α & Β)* του Δρ. Ντεγιαννάκη Σταύρου

Παπάζογλου, Χ. (2014). *Εισαγωγή στη Διεθνή Οικονομική*, (2^η έκδ.). Αθήνα: Τσότρας

Παπάζογλου, Χ. (2009). *Είναι πράγματι χαμηλή η εξαγωγική επίδοση της Ελλάδος*. Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος, 32, 31-41

Παπάζογλου, Χ. (2014). *Ελληνική εξαγωγική επίδοση: Ανταγωνιστικότητα και ξένες άμεσες επενδύσεις*. Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών Τράπεζα της Ελλάδος 152-155

Παπαστεφανάκη, Ε. & Παπαδάκη, Ε. (2014). *Οι ελληνικές εξαγωγές και ο ρόλος τους στην εθνική οικονομία*. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση και στην Οικονομία, 56-58

Πουρναράκης, Ε. (2010). *Διεθνής Οικονομική: Μια εισαγωγική προσέγγιση*, (4^η έκδ.). Αθήνα: Ιδιωτική

Σύνδεσμος Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος (ΣΕΒΕ). (2014). *Trade without borders for the companies of Greece. The Former Yugoslav Republic of Macedonia interregional area. Εγχειρίδιο Εξαγωγών*. 7-9

Τράπεζα της Ελλάδος (2010). *Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος. Αιτίες Ανισορροπιών και Προτάσεις Πολιτικής*. 75-130

Τράπεζα της Ελλάδος (2014). *Νομισματική Πολιτική 2013-2014*. 40-80

Ψαλιδόπουλος, Μ. (Επιμ.) (2001). *Η γενική θεωρία της απασχόλησης, του τόκου και του χρήματος*. Αθήνα: Παπαζήση

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Athanasoglou, P. and I. Bardaka (2008). *Price and Non-Price Competitiveness of Exports of Manufactures*, Bank of Greece Working Paper 69, April

Athanasoglou, P., Backinezos, C. & Georgiou, E. (2010). *Export Performance, Competitiveness and Commodity Composition*, Bank of Greece Working Paper 114, May

Balassa, B. (1965), *Trade liberalization and revealed comparative advantages*, The Manchester School of Economics and Social Studies, 32, 2, 99-123

Bank of Greece, Governor's Report for 2004, Athens, (2005)

Bennett, H., J. Escolano, S. Fabrizio, E. Gutiérrez, I. Ivaschenko, B. Lissovolik, M. Moreno-Badia, W. Schule, S. Tokarick, Y. Xiao and Z. Zarnic (2008). *Competitiveness in the Southern euro area: France, Greece, Italy, Portugal and Spain*, IMF Working Paper WP/08/112, April

Bournakis, I. (2012). *The determinants of exports in the Greek manufacturing sector*, Global Business and Economics Review, 14 (4)

Bower, U., Michou, V. & Ungerer, C. (2014). *The Puzzle of the Missing Greek Exports*. European Economic Papers 518, June

Di Mauro, F. and K. Forster (2008), *Globalization and the competitiveness of the Euro area*, European Central Bank, Occasional Paper 97

Dixon, R., J., and Thirlwall A., P., (1979). *A Model of Export Led Growth with a Balance of Payments Constraint*, in J. Bowers (Ed.), *Inflation, Development and Integration: Essays in Honour of A.J. Brown*. University of Leeds Press

European Central Bank, (2005). *Competitiveness and the Export Performance of the Euro Area*, Occasional Paper Series No. 30, MPC Task Force

Gagnon, J. (2007). *Productive Capacity, Product Varieties, and the Elasticities Approach to the Trade Balance*, *Review of International Economics* , 15(4), 639–59

Harrigan J., X. Ma & V. Shlychkov (2015). *Export prices of U.S. firms*, *Journal of International Economics*, 97(1), 100-111

Ismail, K.A. *The myth of export-led growth*, Economic Research Forum Working Paper 0335

Kalyvitis, S. (2015). *Who exports high-quality products? Some empirical regularities from Greek exporting firms*. Bank of Greece Working Paper 201, December

Keynes, J. M. (1964). *The general theory of employment, interest, and money*. New York: Harcourt, Brace & World

Koukouritakis, M. (2006). *Eu accession effects on export performance: the case of Greece*. *South-Eastern Europe Journal of Economics* 2, 147-166

Krugman, P & Obstfeld, M (2011). *Διεθνής Οικονομική: Θεωρία και Πολιτική* (4th ed.). Αθήνα: Κριτική

Linnemann, H. (1966). *An Econometric Study of International Trade Flows*, Amsterdam, North - Holland Publishing Company

Mankiw, G. (2002). *Μακροοικονομική Θεωρία* (4th ed.). Αθήνα: Gutenberg

Tokarick, S. (2010). *A Method for Calculating Export Supply and Import Demand Elasticities*. IMF Working Paper, 10, July

Διαδικτυακές βιβλιογραφικές πηγές

Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.export.gov>

Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.euretirio.com/oikonomika-agatha>

Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://data.worldbank.org/>

Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.statistics.gr/>

Δριτσάκης, Ν. (n.d.). *Αιτιακές σχέσεις μεταξύ του ελλείμματος ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και των δημοσιονομικών ελλειμμάτων: Μία εμπειρική έρευνα για την Ελλάδα.* Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://users.uom.gr/~drits/publications/IsozygioTrexouson.pdf>

Παπαβασιλείου, Ν. (15/07/2009). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=278666>